

UNIVERZITA KARLOVA
Filozofická fakulta
Ústav řeckých a latinských studií

Bakalárska práca

Miroslav Igaz

**Preklad Ciceronovej reči *De provinciis consularibus*
s analýzou rétorických stratégií**

Translation of Cicero's Speech *De provinciis consularibus*
with an analysis of rhetorical strategies

Praha 2022

Vedúci práce: Mgr. Michal Ctibor, Ph.D.

Prehlásenie o originalite

Prehlasujem, že som bakalársku prácu vypracoval samostatne, že som riadne citoval všetky použité pramene a literatúru a že práca nebola použitá v rámci iného vysokoškolského štúdia či k získaniu iného alebo rovnakého titulu.

V Prahe 8. 8. 2022

Miroslav Igaz

Kľúčové slová:

Marcus Tullius Cicero, De provinciis consularibus, rétorické stratégie, argumentácia, preklad

Key words:

Marcus Tullius Cicero, De provinciis consularibus, rhetorical strategies, argumentation, translation

Abstrakt:

Z dochovaných rečí rímskeho spisovateľa Marka Tullia Cicerona je ešte stále podstatná časť nepreložená, a teda slovenským a českým čitateľom neznáma. Táto bakalárska práca čiastočne odstraňuje existujúci hendikep prvým prekladom reči *De provinciis consularibus* do slovenčiny. Súčasne tematizuje historické súvislosti, ktoré reč sprevádzajú, a s využitím komunikačného pohľadu na argumenty a argumentácie sa pokúša aplikovať triedenie argumentov na antický rétorický text. Popisom rétorických stratégií môže poukázať na autorské uchopenie témy a na spôsob argumentovania v rámci tvorenia rétorického prejavu s politickým pozadím.

Abstract:

A considerable part of preserved speeches of Roman author Marcus Tullius Cicero has been still untranslated and yet unknown for Slovak or Czech reader. This bachelor's thesis is partially removing an extant handicap by the first translation of the speech *De provinciis consularibus* into Slovak language. Concurrently it is introducing into a discussion the historical context which affects the speech and by using a communication perspective of arguments and argumentation is endeavoring to apply a classification of arguments on an ancient rhetorical text. Via description of rhetorical strategies it can point to the author's grasp of topic and a method of arguing within creating a rhetorical expose with a political connotation.

OBSAH

ZOZNAM SKRATIEK	6
a) antické pramene	6
b) moderné príručky:	8
ÚVOD.....	10
1. HISTORICKÉ SÚVISLOSTI ROKOV 63 – 56.....	12
2. RÉTORICKÉ STRATÉGIE A ARGUMENTÁCIA V REČI <i>DE PROVINCIIIS</i> <i>CONSULARIBUS</i>.....	28
2.1 Orationes post reditum	28
2.2 De provinciis consularibus – základné predstavenie	30
2.3 Rétorické stratégie a persuzívne zložky antickej rétoriky	32
2.4 Argumentácia a argument.....	35
2.4.1 Argumenty podporujúce tézu priamo	37
2.4.2 Argumenty podporujúce tézu nepriamo	39
3. PREKLAD REČI <i>DE PROVINCIIIS CONSULARIBUS</i>.....	41
3.1 Prekladateľské poznámky	41
3.2 Reč Marka Tullia Cicerona o konzulských provinciách	42
ZÁVER.....	66
ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY	67

ZOZNAM SKRATIEK

a) antické pramene:¹

APP.	APPIÁNOS
<i>BC</i>	<i>Bella civilia</i>
<i>Mith.</i>	<i>Mithridatica</i>
ARIST.	ARISTOTELÉS
<i>Rhet.</i>	<i>Rhetorica</i>
ASCON.	Quintus ASCONIUS Pedianus
<i>Corn.</i>	<i>Orationum Ciceronis enarratio in orationem deperditam pro Cornelio de maiestate</i>
<i>Mil.</i>	<i>Orationum Ciceronis enarratio in orationem pro T. Annio Milone</i>
<i>Pis.</i>	<i>Orationum Ciceronis enarratio in orationem in L. Calpurnium Pisonem</i>
CAES.	Gaius Iulius CAESAR
<i>Gall.</i>	<i>Commentarii belli Gallici</i>
CIC.	Marcus Tullius CICERO
<i>ad Q. fr.</i>	<i>Epistulae ad Quintum fratrem</i>
<i>Att.</i>	<i>Epistulae ad Atticum</i>
<i>Brut.</i>	<i>Brutus</i>
<i>Catil.</i>	<i>In L. Sergium Catilinam orationes</i>
<i>Cluent.</i>	<i>Pro A. Cluentio Habito oratio</i>
<i>de or.</i>	<i>De oratore</i>
<i>dom.</i>	<i>De domo sua ad pontifices oratio</i>
<i>fam.</i>	<i>Epistulae ad familiares</i>
<i>har. resp.</i>	<i>De haruspicum responso oratio</i>
<i>Manil.</i>	<i>Pro lege Manilia sive de imperio Cn. Pompei oratio</i>

---

¹ Skratky latinských antických prameňov dodržiavajú úzus, zavedený v databáze *Thesaurus Linguae Latinae*. Skratky gréckych antických prameňov preberajú formu podľa *LSJ*.

<i>or. frg.</i>	<i>Orationum deperditarum fragmenta</i>
<i>p. red. ad Quir.</i>	<i>Post reditum ad Quirites (cum populo gratias egit) oratio</i>
<i>p. red. in sen.</i>	<i>Post reditum in senatu (cum senatui gratias egit) oratio</i>
<i>Pis.</i>	<i>In L. Calpurnium Pisonem oratio</i>
<i>prov.</i>	<i>De provinciis consularibus oratio</i>
<i>Sest.</i>	<i>Pro P. Sestio oratio</i>
<i>Vat.</i>	<i>In P. Vatinius testem oratio</i>
D. C.	DIONIS CASSII COCCEIANI <i>Historia Romana</i>
EUTR.	EUTROPII <i>Breviarium ab urbe condita</i>
GELL.	AULI GELLII <i>Noctes Atticae</i>
LIV.	TITI LIVII <i>Ab urbe condita</i>
<i>perioch.</i>	<i>Periochae operis Liviani integri</i>
NEP.	Cornelius NEPOS
<i>Att.</i>	<i>Atticus</i>
PLUT.	PLÚTARCHOS
<i>Caes.</i>	<i>Vita Gaii Caesaris</i>
<i>Cat. min.</i>	<i>Vita Marci Catonis minoris</i>
<i>Cic.</i>	<i>Vita Marci Ciceronis</i>
<i>Luc.</i>	<i>Vita Lucii Luculli</i>
<i>Mar.</i>	<i>Vita Gaii Marii</i>
<i>Pomp.</i>	<i>Vita Gnaei Pompeii</i>
QUINT.	Marcus Fabius QUINTILIANUS
<i>inst.</i>	<i>Institutio oratoria</i>
Rhet. Her.	Incerti auctoris <i>Rhetorica ad Herrenium</i>

SALL.	Gaius SALLUSTIUS Crispus
<i>Catil.</i>	<i>De coniuratione Catilinae</i>
<i>Iug.</i>	<i>De bello Iugurthino</i>
Schol. Cic. Bob.	Scholia in Ciceronis orationes Bobiensia
SUET.	Gaius SUETONIUS Tranquillus
<i>Iul.</i>	<i>Divus Iulius</i>
TAC.	Cornelius TACITUS
<i>ann.</i>	<i>Annales sive ab excessu divi Augusti</i>
VELL.	VELLEII PATERCULI <i>Historiae Romanae</i>

b) moderné príručky:

<i>CAH</i>	<i>The Cambridge Ancient History, volume IX: the Last Age of the Roman Republic.</i> Cambridge University Press: Cambridge, 2008 ²
<i>DNP</i>	CANCIK, Hubert – SCHNEIDER, Helmuth (edd.). <i>Der neue Pauly. Enzyklopädie der Antike.</i> Stuttgart – Weimar: Verlag J. B. Metzler, 1996 – 2002
<i>LSJ</i>	LIDELL, Henry George – SCOTT, Robert – JONES, Henry Stuart: <i>Greek – English Lexicon.</i> Oxford: Clarendon Press, 1996 ⁹
<i>MRR</i>	BROUGHTON, Thomas Robert Shannon. <i>The Magistrates of the Roman Republic. Volume II: 99 B.C. – 31 B.C.</i> New York: American Philological Association, 1952
<i>OCD</i>	HORNBLOWER, Simon – SPAWFORTH, Anthony (eds.). <i>Oxford Classical Dictionary.</i> Oxford: Oxford University Press, 2012 ⁴
<i>OLD</i>	GLARE, Peter Geoffrey William. <i>Oxford Latin Dictionary.</i> Oxford: Oxford University Press, 2012 ²

RE

WISSOWA, Georg – KROLL, Wilhelm – WITTE, Kurt – MITTELHAUS, Karl – ZIEGLER, Konrat (edd.). *Paulys Real-encyclopädie für der classischen Altertumswissenschaft*. Stuttgart: J. B. Metzler Verlag, 1894 – 1980

ÚVOD

Marcus Tullius Cicero je jednou z najlepšie spracovaných historických osobností a súčasne spisovateľov antického sveta. Jeho život a diela sa tešia dlhodobému záujmu klasických filológov, ktorí oboje analyzujú z rozličných perspektív, či už lingvistických a literárnych, historických alebo filozofických. Ciceronove reči sú až do dnešných dní výzvou pre nové generácie prekladateľov, ktorí sa snažia vo vlastnom jazyku čo najelegantnejšie stvárniť mnohovrstevnatosť a výrazovú pestrosť originálu. Zdá sa však, že v českom a slovenskom prostredí sa priezor prekladateľského záujmu prvotne nastavil na určitý vymedzený kánon, autoritatívne považovaný za Ciceronove najvydarenejšie prejavy.² Ale v nedávnom období došlo k vydaniu dosiaľ nepreloženého súboru rečí zo sklonku Ciceronovho života³ a v nastúpenom trende sprístupňovania málo prekladaných Ciceronových rečí hodlá pokračovať aj predkladaná práca. Jej obsahom je politická reč *De provinciis consularibus*.

Tematicky sa táto práca pohybuje medzi históriou, lingvistikou a realizovaným prekladom. To determinuje aj východiskové zdroje informácií, ktorých je pomerne značné množstvo, aj keď sa nedá povedať, že by celkový výstižný súhrn uplatnených rétorických stratégií a argumentácie, študovaný na vyššie uvedenom materiáli, bol obsiahnutý v jedinej publikácii. V odbornej literatúre zahraničnej produkcie je Cicero pertraktovanou témou, minimálne v ohľade početných (viac-menej historizujúco poňatých) biografii, ktoré sú priebežne citované aj v tejto práci.⁴ Ciceronove reči zo žánru označovaného ako *genus deliberativum* (výraz, veľmi tradične prekladaný ako poradné alebo politické rečníctvo) nie sú objektom dôkladného extenzívneho štúdia ani v zahraničí.⁵ Najlepší vhľad do argumentácie, jej vzniku a komunikačného uplatnenia poskytuje tuzemská práca Ondřeje Kleina, na ktorej treba oceniť nielen vypracovanú klasifikáciu argumentov, ale aj spôsoby vzniku argumentácie v komunikačnej

---

² Možno sem zaradiť *Pro lege Manilia sive de imperio Cn. Pompeii, Pro Archia poeta, Orationes in Catilinam, Pro Milone* či *Orationes in M. Antonium sive Philippicae*. Ide dokonca o jediné ciceronovské reči, ktoré sú dostupné v modernom slovenskom preklade. Pozri CICERO, Marcus Tullius. *Rečník. Reči proti Catilinovi, Filipiky a iné*. Bratislava: Tatran, 1982.

³ CTIBOR, Michal. *Caesariana. Řeči proslovené před Caesarem*. Praha: Jednota klasických filologů, 2018.

⁴ Využil som životopisné a historické práce od Manfreda Fuhrmanna, Thomasa Noela Mitchella, Elisabeth Rawson, Kathryn Tempest či Andrewa Lintotta. Je mi ľúto, že som nemal k dispozícii prácu Christiana Habichta *Cicero als Politiker* a monografiu Williama Jeffreyho Tatumu *The Patrician Tribune: Publius Clodius Pulcher*.

⁵ STEEL, Catherine Elisabeth Wannan. *Cicero, Rhetoric, and Empire*. Oxford University Press, 2001, s. 9 – 11 to zdôvodňuje tým, že kontext politického rečníctva je neúmerne širší než v prípade súdneho žánru, a možnosť komparácie je limitovaná relatívne malým počtom Ciceronových dochovaných politických rečí. Navyše, nevieme uspokojivo popísať stav politického rečníctva ani na základe iných dochovaných rečníkov z republikánskeho obdobia.

situácii a faktory, ovplyvňujúce úspech rečového aktu, stvárneného argumentáciou.⁶ Samotný preklad by nemohol vzniknúť bez využitia súčasného komentára od Lucu Grilla, ktorý je v mnohých smeroch veľmi inštruktívny a zameraný na rétorické aspekty reči, i keď nepopisuje všetky historické reálie. Naopak, starší anglický komentár od autorov Harolda Edgewortha Butlera a Maxa Caryho je v tomto ohľade oveľa nápomocnejší; treba však vziať do úvahy určité posuny v historickom výskume, ktoré je nutné pri práci s ním zohľadniť.⁷

V úzkej súčinnosti s dochovaným textom sa snažím identifikovať, aké rétorické stratégie, respektíve akú formu argumentácie Cicero uplatnil, aby reč *De provinciis consularibus* splnila svoj účel. Neusilujem sa o vyčerpávajúcu štúdiu persuazívnych prostriedkov na najelementárnejšej úrovni, ale v centre môjho záujmu sú argumenty, ich funkcia v texte, realizácia a dôsledok, plynúci zo zvolenej formy.

Prvá kapitola obsahuje načrtnutie historického vývoja od roku 63 po rok 56 pred n. l., poskytuje nevyhnutné kontextové informácie o Rímskej republike, Ciceronovi a jeho politickej kariére vo vymedzenej dobe a uvedie základný rámec vzťahov a politickej situácie, v rámci ktorej bola reč *De provinciis consularibus* prednesená. Druhá kapitola predstaví charakteristiku literárneho súboru *Orationes post reditum*, zvlášť sa však venuje reči *De provinciis consularibus*. S využitím návrhu funkčnej klasifikácie argumentov podľa Ondřeje Kleina, aplikovanou na antický text, načrtnem argumenty, ktoré Cicero do reči zakomponoval, a vyhodnotím ich vyznenie a Ciceronovu stratégiu, s akou sa vysporiadal s kritickými aspektmi zvolenej témy pre politickú reč. Tretí oddiel prinesie najskôr prekladateľské poznámky k prekladu. Napokon nasleduje samotný preklad s priebežnými vysvetlivkami referencií alebo náročnejších či neznámych termínov, ktoré by mohli čitateľa zmiast' alebo mu znemožniť plynulé čítanie a pochopenie obsahu reči.

---

⁶ KLEIN, Ondřej. *Argumentace v komunikaci: průzkum komunikačního pojetí argumentu*. Praha: Univerzita Karlova, 2007. Taktiež oce jeho solídne spracovanú prehľadovú kapitolu o dejinách bádania a prelomových prístupoch ku skúmaniu argumentácie.

⁷ GRILLO, Luca. *Cicero's De Provinciis Consularibus Oratio*. New York: Oxford University Press, 2015. BUTLER, Harold Edgeworth – CARY, Max (edd.). *M. Tulli Ciceronis De provinciis consularibus oratio ad senatum*. Oxford: Clarendon Press, 1924. Napriek tomu, že sa Edgeworthov a Caryho komentár tvári ako edícia, samotní autori priznávajú, že do textu zasahovali v minimálnej miere (*Préface*, nečíslované).

1. HISTORICKÉ SÚVISLOSTI ROKOV 63 – 56⁸

Na začiatku tohto oddielu je nutné sa najskôr ohliadnuť späť na rok 63, ktorý znamenal vrchol politickej kariéry Marka Tullia Cicerona: Cicero spolu s Gaiom Antoniom Hybridom zastával svoj prvý a jediný konzulát. Vďaka dochovaným historickým prameňom vieme, že nešlo o úplne štandardný a pokojný výkon úradnej funkcie, keďže k záveru funkčného obdobia boli konzuli konfrontovaní s Catilinovým sprisaháním.⁹ Situáciu komplikovalo niekoľko faktorov: nutnosť presvedčiť nobilitu v senáte o existencii sprisahania, zapojenie sa niekoľkých senátorov, respektíve magistrátov a jazdcov do tohto podniku, absencia masívnejšej vojenskej sily v okolí Ríma, informácie o pripravovanej vojenskej vzbure v blízkosti Faesulae a časová tieseň, spôsobená blížiacim sa vypršaním zverených právomocí najvyššieho úradu.¹⁰ Hoci sa Ciceronovi podarilo vypudieť Catilinu z mesta a dostať pod zámok najprominentnejších účastníkov komplotu, z právneho hľadiska nebolo úplne jasné, ako s nimi naložiť. Piateho decembra roku 63 prebehla v senáte debata, ktorej konečným výsledkom bol verdikt trestu smrti pre sprisahancov.¹¹ Briskné vysporiadanie sa so stúpenkami Catilinovho sprisahania, hoci odobrené už skôr prijatým krajným uznesením senátu,¹² bolo zo strany konzula Cicerona vykonané protiprávne – došlo k porušeniu *ius provocationis* rímskych občanov, ktorí nemali byť poslaní na smrť bez možnosti využitia opravného prostriedku.¹³ Keďže fungovanie právneho systému Rímskej republiky pripúšťalo retroaktívne uplatňovanie neskoršie prijatých legislatívnych opatrení, Ciceronov prečin mohol byť *ex post* kedykoľvek sankcionovateľný, pokiaľ by sa medzi senátormi našla potrebná politická vôľa a odhodlaní aktéri.

---

⁸ Všetky historické dátácie v tejto práci sa vzťahujú k obdobiu pred našim letopočtom, pokiaľ nie je výslovne uvedené inak. Preto skratku pred n. l. k daným letopočtom jednotlivu neuvádzam.

⁹ Pokiaľ ide o súdobé spracovania, Catilinovo sprisahanie je nosnou témou Sallustiovho diela *Coniuratio Catilinae* alebo štyroch Ciceronových *Orationes in Catilinam*. Existujú však aj neskoršie záznamy, napríklad: App. *BC* 2, 1; D. C. 37, 30, 1 – 42, 1; Plut. *Cic.* 11, 1 – 22, 8; Vell. 2, 34, 3 – 35, 5; fragment Liv. *perioch.* 102, 4–6.

¹⁰ Sall. *Catil.* 24, 2; 27; 30, 1. Za týmto podnikom stál Gaius Manlius, ktorý už v minulosti politicky podporoval Catilinu. *Senatus consultum* ukladalo Ciceronovi povinnosť zabezpečiť štát pred hrozbou Manliovej revolty v Etrúrii; v tom čase však ešte nebola dokázaná jednoznačná spojitosť medzi vzburou a Catilinom. TEMPEST, Kathryn. *Politics and Persuasion in Ancient Rome*. London and New York: Continuum, 2011, s. 90 – 92.

¹¹ V rozprave sa vyskytol aj Caesarov názor, ktorý loboval za doživotné uväznenie sprisahancov po rozličných municípiách v Itálii. Catonov horlivý prejav na podporu usmrtenia sprisahancov sa ukázal byť rozhodujúci. Sall. *Catil.* 51, 1–43; 52, 2–36. Ciceronove intencie smerujúce k poprave: Cic. *Catil.* 4, 7, 14.

¹² Cic. *Catil.* 1, 2, 4. *Senatus consultum ultimum* opravňovalo konzula použiť akékoľvek prostriedky, aby upokojil situáciu v štáte. Na druhej strane, ani krajné uznesenie senátu nebolo nadradené zákonom a nemalo rovnakú právnu silu, pretože senát nemohol udeľovať magistratúram výkonnú moc, ktorou nedisponoval. KINCL, Jaromír – URFUS, Valentin – SKŘEJPEK, Michal. *Římské právo*. Praha: C. H. Beck, 1997, s. 20.

¹³ KINCL – URFUS – SKŘEJPEK 1997, s. 324 – 325. Zodpovednosť navyše padla iba na Cicerona, pretože Hybrid sa v tej chvíli nenachádzal v Ríme – viedol ozbrojené jednotky proti rebelom v Etrúrii.

Ciceronovi bol za zásluhy o zachovanie bezpečnosti štátu udelený titul otec vlasti (*pater patriae*), avšak proklamovaná *concordia ordinum*¹⁴ sa ukázala byť už v krátkodobej perspektíve fiktívnou predstavou: po odznení nebezpečenstva zo strany sprisahania vyvstali nové politické škriepky v rámci vedúcich spoločenských vrstiev, politických frakcií populárov a optimátov alebo aj konkrétnych osôb. K Ciceronovmu zásahu voči sprisahancom sa odmietavo stavali novonastupujúci tribúni ľudu Quintus Caecilius Metellus Nepos a Lucius Calpurnius Bestia ešte v závere roku 63.¹⁵ Atmosféra nesúhlasu s konzulovými opatreniami voči Catilinovým prívržencom bola spojená s pokusom Metella Nepota o presadenie ďalších antisystémových právomocí pre vojvodu Gnaea Pompeia, ktorý najskôr na základe mimoriadneho *imperia* viedol vojenské operácie s cieľom eliminovať pirátov v Stredomorí a po roku 66 mal pridelené najvyššie velenie v tretej vojne s pontským kráľom Mithridatom VI., pričom Pompeius výrazne zmenil mocenské pomery na východe.¹⁶ Konflikt medzi Metellom Nepotom a senátorskou nobilitou sa v ďalšom roku eskaloval až do bodu, kedy musel byť z mesta vypudený. Návrhy Metella Nepota agilne podporoval préror Gaius Iulius Caesar, ktorý bol z toho dôvodu na krátku dobu zbavený možnosti úradovať.¹⁷

Udalosťou roku 62 bol návrat Pompeia a jeho vojska z východného ťaženia, ktorý vzbudzoval obavy – veď ani nie o generáciu predtým Sulla v rokoch 83 – 82 po príchode z ázijského ťaženia zamieril s vojskom na Rím. Pompeius sa však vracal do mesta, v ktorom senátori nadobudli sebavedomie a politickú iniciatívu, schopnú vytvárať účinnú opozíciu voči požiadavkám jednotlivcov.¹⁸ Aj Cicero v liste, zaslanom práve Pompeiovi, dával na obdiv

---

¹⁴ *Concordia ordinum* („svornosť stavov“) bola Ciceronova koncepcia, ktorá sa snažila prekonať hlboké rozpory medzi elitnými zložkami spoločnosti, senátormi a jazdcami, v rámci rímskej nobility. Otvorene formulovaná v Cic. *Cluent.* 55, 152; ozvuky v rámci meniacej sa politickej situácie v Cic. *Att.* 1, 17, 9 a 1, 18, 3. Konflikty medzi čelnými rímskymi spoločenskými triedami sa vyskytovali od gracchovského hnutia po celé 1. storočie. Tento stav umocnil diktátor Sulla, keď vyradil jazdcov z politickej arény, aby mohol konzervovať politickú hegemoniu senátu.

¹⁵ Cic. *fam.* 5, 2, 6–7; Sall. *Catil.* 43, 1. Tribúni ľudu nastupovali do úradu 10. decembra, zatiaľ čo konzulská funkcia pravidelne expirovala ku koncu roku. LINTOTT, Andrew. *The Constitution of the Roman Republic*. Oxford: Oxford University Press, 2009, s. 121. *Nomen gentile* oboch menovaných (*gens Calpurnia*, *gens Caecilia*) naznačuje, že kritika zaznievala z úst etablovaných príslušníkov nobility.

¹⁶ Poverenie k boju proti pirátom Pompeiovi zabezpečil zákon tribúna ľudu Aula Gabinia (pozri poznámku č. 50). O úsilí menovať Pompeia za veliteľa vo vojne proti Mithridatovi VI. vypovedá dochovaná Ciceronova reč *Pro lege Manilia sive de imperio Cn. Pompeii*, retrospektívna zmienka v Cic. *dom.* 8, 19. V rámci východného ťaženia sa v roku 64 Sýria stala rímskou provinciou. Hlavným dôvodom bol mocenský kolaps seleukovského štátu. Žiaden z lokálnych dynastií sa neukázal byť schopným alebo dôveryhodným spravovať región v intenciách rímskej zahraničnej politiky. Pirátstvo alebo geograficky blízka parthská hrozba boli pre Pompeiovu anexiu až druhoradými dôvodmi. CAH, s. 258 – 260.

¹⁷ Suet. *Iul.* 16; Plut. *Cic.* 23, 2–3. CHRIST, Karl. *Krize a zánik Rímskej republiky*. Praha: Vyšehrad, 2010, s. 212. Metellus Nepos sa usiloval vymôcť pre Pompeia *imperium*, ktoré by ho oprávňovalo obnoviť poriadok v Itálii po Catilinovom sprisahaní; neskôr chcel Pompeiovi umožniť kandidatúru na konzulát na rok 61 *in absentia*. Caesar sa nakoniec dokázal s optimátmi pomeriť, aby jeho úradná pozícia mohla byť reštaurovaná.

¹⁸ V pozadí treba vidieť potlačenie Catilinovho sprisahania a Ciceronov dôraz na konanie v zhode so senátom, aby prijaté opatrenia vyjadrovali mienku senátorského stavu. CHRIST 2010, s. 224.

úspechy svojho konzulátu, za ktoré od vojvodcu očakával uznanie.¹⁹ Toto smelé vyjadrenie mohlo spôsobiť nesúlad vo vzťahu menovaných Rimanov, napriek tomu Cicero neprestal byť voči Pompeiovi priaznivo naklonený a vojvodca zase údajne zachovával priateľský postoj.²⁰ Pompeius svoje légie po návrate rozpustil, ale očakával, že senát zlegalizuje jeho administratívno-politické zásahy na východe, umožní mu sláviť triumf a zabezpečí jeho veteránov.

Koncom tohto roku rímsku politiku významne ovplyvnila aféra okolo sviatku Dobrej bohyně (*Bona Dea*). Designovaný kvestor Publius Claudius Pulcher sa v prezlečení za ženu votrel na náboženskú slávnosť, na ktorú muži nemali povolený prístup. Slávnosť sa odohrávala v príbytku pontifika maxima.²¹ Identitu Claudia Pulchra ženy odhalili a informácie o škandálnom čine prenikli na verejnosť a do senátu. Senátori záležitosť konzultovali s výborom pontifikov a vestálok, pričom kolégium pontifikov kvalifikovalo Pulchrovo správanie za náboženský prečin (konkrétne *incestum*) a senát hodlal riešiť vzniknutú situáciu pomocou zákona, ktorým sa zriadil špeciálny súd. Toho sa dosť kontroverzne ujal konzul Marcus Puppius Piso, ktorý s Claudiom udržiaval blízke styky; spolukonzul Marcus Valerius Messala Niger a optimáti ako Marcus Porcius Cato zastávali tvrdé odsudzujúce stanovisko voči spáchanému činu. Vývoj situácie umožnil Pulchrovi budovať si obraz obete prenasledovanej senátom, vytvoriť si ozbrojenú družinu a verejne dehonestovať senátnu aristokraciu a prominentných jednotlivcov, čo zasiahlo aj Cicerona.²² Na druhej strane Marka Tullia vzpružilo, že na jednom z neformálnych ľudových zhromaždení (*contio*) došlo k verejnému uznaniu opatrení z roku 63 Gnaeom Pompeiom, ale prekvapujúco aj Markom Liciniom Crassom.²³ V následnom hrdelnom súdnom procese, ktorý nobilita iniciovala, bol Claudius Pulcher oslobodený spod obvinení aj vďaka podplácaniu sudcov.²⁴ Cicero, pre ktorého nebol

---

¹⁹ Cic. *fam.* 5, 7, 2–3. Pompeia list mohol popudiť, pretože Ciceronova sebaaprezentácia konkurovala jeho sláve. Je otázne, či dokonca Cicerona nepovažoval za svojho verného podporovateľa už od čias prednesenia reči *Pro lege Manilia sive de imperio Cn. Pompeii*.

²⁰ Cic. *Att.* 1, 12, 3. Cic. *prov.* 11, 27 obsahuje zmienky o návrhu a udelení ďakovnej slávnosti, ktorou bol Pompeius poctený za ukončenie vojny s Mithridatom VI. a úspešné dokončenie zverených úloh.

²¹ Cic. *Att.* 1, 12, 3. Funkciu pontifika maxima zastával od zvolenia v roku 63 Gaius Iulius Caesar. Ako náboženská autorita zodpovedal za náležitý priebeh kultových rituálov. Pulchrom vyvolaný škandál ho diskreditoval. LINTOTT 2009, s. 183 – 186.

²² Cic. *Att.* 1, 13, 3. Aféra bola fraškovitá od samého začiatku; Cicero zostal mierne zarazený už osobou referujúceho bývalého pretora: *credo enim te audisse [...] mentionem a Q. Cornificio in senatu factam (is fuit princeps, ne tu forte aliquem nostrum putes)*. Plut. *Caes.* 10, 9; Cic. 28 a Schol. Cic. Bob. p. 20 zmieňujú, že Caesar sa promptne rozviedol s manželkou Pompeiou – motívom konania Claudia Pulchra malo byť cudzoložstvo s ňou.

²³ Cic. *Att.* 1, 14, 1–4. Crassus exaltovane a pateticky rečnil až po Pompeiovi. LINTOTT, Andrew. *Cicero as Evidence. A Historian's Companion*. New York: Oxford University Press, 2008, s. 156 sa domnieva, že šlo o vypočítavý ťah, aby Cicerona povzbudil k sebavedomému prejavu, a tak rozčúľil Pompeia.

²⁴ Cic. *Att.* 1, 16, 10; Schol. Cic. Bob. p. 21; Plut. *Cic.* 29, 6–8. Prostriedky na korupciu mal údajne poskytnúť Crassus, čo sa vyvodzuje z identifikácie osoby z Cic. *Att.* 1, 16, 5. MITCHELL, Thomas Noel. *Cicero: The Senior Statesman*. New Haven and London: Yale University Press, 1991, s. 83 – 86; WARD, Allen Mason. *Marcus*

Claudius Pulcher neznámou figúrou, proti obžalovanému osobne svedčil a znemožnil jeho alibi, čím si do budúca vytvoril nebezpečného protivníka.²⁵

Rok 60 podľa Ciceronovej korešpondencie priniesol politický výkyv v podobe straty iniciatívy optimátskych predstaviteľov a diskreditáciu inštitúcií aj vedúcich vrstiev spoločnosti v závere aféry *Bona Dea*. Cicero kritizoval uprednostňovanie súkromných zábav nobility pred službou štátu a sám pre seba načrtol umiernený prístup: v prípade nutnosti prísť štátu na pomoc, ale inak ostražito sledovať vývoj situácie a nezakročovať.²⁶ Upadajúcu svornosť stavov chcel vzpružiť svojou podporou požiadavku zníženia výšky daňového nájmu publikánov v provincii Ázia, v čom sa dokonca zhodol s Crassom, ale senát na požadovanú revíziu nepristúpil. Výsledkom bolo odcudzenie sa jazdcov voči senátu.²⁷ Hoci bol Cicero stále tesne spätý s okolím Gnaea Pompeia, aj tak cítil potrebu si upevniť reputáciu, čo vyústilo do publikácie výboru rečí z čias Catilinovho sprisahania a skomponovania poetického spracovania vlastného konzulátu, nejednoznačne prijatého.²⁸

Crassus and the Late Roman Republic. Columbia and London: University of Missouri Press, 1977, s. 207 – 209; 227 – 230 v tom vidí pokus získať si politického spojenca. Proti nim WISEMAN, Timothy Peter. Two Friends of Clodius in Cicero's Letters. In *The Classical Quarterly*, 1968, roč. 18, č. 2, s. 297 – 299 tvrdí, že to bol Gaius Licinius Macer Calvus. LINTOTT 2008, s. 158 zdôrazňuje, aby sa dôvody neredukovali len na úplatky: *gens Claudia* účinne ovplyvňovala rímsku politickú scénu a mnohí senátori boli nespokojní s priebehom procesu či zákonom stanoveným trestom, ktorým bol exil (s odkazom na Cic. *Att.* 1, 16, 9).

²⁵ Cic. *Att.* 2, 1, 5. Čo Cicerona motivovalo angažovať sa v procese? LINTOTT 2008, s. 157 – 158 naznačuje podobnosť Claudiových tlúp s družinou Catilinu; to Ciceronovej pozornosti nemohlo uniknúť. Plut. *Cic.* 29, 1 zaznamenáva, že Claudius Pulcher bol členom Ciceronovej telesnej stráže počas Catilinovho sprisahania; MITCHELL 1991 to v poznámke č. 46 na s. 84 odmieta a poukazuje na to, ako ho Cicero vo svojich prejavoch otvorene spájal s Catilinom – argumentuje však zmienkami o morálnej povesti Claudia pochádzajúcimi poväčšine z *Orationes post reditum*, teda z obdobia, kedy už boli dlhší čas nepriateľmi.

²⁶ Cic. *Att.* 1, 18. List vyjadruje Ciceronov pocit izolácie a nedostatku dôveryhodných podporovateľov. Kritika nobility sa sústredila na chovanie rýb v umelých bazénoch, ktorému vraj dokázali bohatí optimáti (Cicero používa posmešné označenie *piscinari*) venovať viac času než verejným záležitostiam. Cielila hlavne na vojvodu Luculla alebo Quinta Hortensia Hortala, Attikových blízkych priateľov z vedúcej spoločenskej vrstvy. LINTOTT 2008, s. 161 s poukazom na Nep. *Att.* 5, 1–4; TEMPEST 2011, s. 115.

²⁷ Cic. *Att.* 1, 17, 8–10. Cicero síce komentuje nárok publikánov ako nečestný, ale politický pragmatizmus ho primäl návrh podporiť. Suma, uložená publikánom, mala byť odpísaná. Crassus zrejme sledoval svoje ekonomické záujmy, ale keďže si nerozumel s optimátmi, videl v jazdcoch svojich prirodzených mocenských spojencov a podporovateľov, ako líči WARD 1977, s. 210 – 212. *Societates publicanorum* (skrátene *publicani*) boli súkromné spoločnosti jazdcov, ktoré v provinciách realizovali projekty s veľkými peňažnými obnosmi pre štát. Bývali využívaní pri naturálnom aj peňažnom vyberaní daní, verejných úžitkových stavbách či zásobovaní vojska. Vyberanie daní sa „kupovalo“ v dražbe, pretože nebolo možné presne odhadnúť výšku predpokladaných príjmov. Proces bol zaštitený kontraktom, ktorý sa uzatváral s cenzormi v Ríme a mal platnosť päť rokov. CAH, s. 584 – 589. LINTOTT 2008, s. 160 poznámka č. 45 tvrdí, že dátum splatnosti bol marec roku 60.

²⁸ Cic. *Att.* 1, 16, 11. Atticus ale Cicerona varoval, aby sa na Pompeia príliš neupínal, čo bol ďalší z motívov pre publikovanie spisov. Spisy: Cic. *Att.* 2, 1, 1–6. Cicero vydal aj akési súhrny svojho konzulátu v gréčtine a latinčine. Z básne *De consulatu suo* si uťahovali už súčasníci, vid' Cic. *Pis.* 30, 73. Slávna je kritika Quint. *inst.* 11, 1, 24. TEMPEST 2011, s. 116 hovorí, že verš *cedant arma togae, concedat laurea laudi* („nech ustúpia zbrane tóge, nech vavrín uvoľní cestu sláve“) mohol byť ťažkým sústom pre Pompeia. FUHRMANN, Manfred. *Cicero and the Roman Republic*. Oxford – Cambridge: Blackwell, 1992, s. 84 – 85 vysvetľuje, že malo ísť o nešikovné vyjadrenie uprednostnenia mieru pred vojnou.

Pompeius bol sklamaný, pretože z jeho požiadaviek senát dovtedy neschválil takmer nič, čomu výdatne napomohla opozícia senátnej aristokracie proti schváleniu agrárneho zákona a ním vykonaných mocenských zmien vo východnom Stredomorí.²⁹ Ani uplatnené výnimočné prostriedky napätú situáciu neupokojili a Pompeius musel svoje nároky zatiaľ odložiť.³⁰ Caesar, ktorý v tom istom čase prišiel zo svojho miestodržiteľstva v Zadnej Hispánii a mal odsúhlasený triumf, túžil po kandidatúre na konzulát. Senátna obštrukcia mu však zhatila možnosť špeciálneho povolenia mimo klasický postup a Caesar triumf obetoval zoči-voči možnosti uchádzať sa o najvyšší úrad.³¹

Crassus, ktorý nebol schopný spolupracovať s Pompeiom pre osobné rozpory a ambície, ale mal relatívne blízko k Caesarovi, nedokázal presadzovať svoje politické a ekonomické záujmy v prostredí optimátskej politiky.³² Títo traja muži však k sebe postupne našli cestu a spoločne uzavreli súkromnú dohodu, ktorej účelom bolo moderovať dianie v štáte tak, aby nedochádzalo ku križeniu so záujmami kohokoľvek z nich. Historici tento zväzok schematicky označili ako takzvaný prvý triumvirát, ktorého základným rysom sa stala vytrvalá a systematická snaha o politickú hegemoniu triumvirův a ich klientely v Rímskej republike.³³ Afinita sa čoskoro posilnila sobášom medzi Pompeiom a Caesarovou dcérou Iuliou.³⁴ Cicero bol taktiež prizvaný k účasti; tomu napomohli jeho rečnícke schopnosti a renomé v senáte či

---

²⁹ K tomu treba podotknúť, že Pompeius si nevybral vhodné osoby, ktoré by jeho program presadili – tribún ľudu Lucius Flavius situáciu vyhrotil; z konzulskej dvojice bol Lucius Afranius nemohúci a Quintus Caecilius Metellus Celer sa postavil proti návrhom. Cic. *Att.* 1, 18 a 1, 19, 6. Pompeiovo usporiadanie východných záležitostí logicky anulovalo predchádzajúce dojednania Luculla, voči čomu sa ohradili Metellus Celer, Cato, Crassus aj samotný Lucullus; pravdepodobne aj jeho brat Marcus. LINTOTT 2008, s. 164 upozorňuje, že mená protagonistov vieme až z neskorších záznamov (uvádza napríklad Plut. *Pomp.* 46, 3–4, *Luc.* 42, 4–5).

³⁰ Cic. *Att.* 2, 1, 8; D. C. 37, 50, 2–4. Tribún Lucius Afranius využil právomoc *coercitio* (obmedzenie výkonu funkcie magistráta v záujme udržania verejného poriadku) a nechal vehementne vzdorujúceho konzula Metella Celera uväzniť, avšak senát sa zišiel vo väzení a podporil konzula. LINTOTT 2009, s. 97 – 99.

³¹ Suet. *Iul.* 18. Triumf mohol byť udelený iba vojvodcovi, ktorý disponoval *imperium*, a Caesar v prípade záujmu o triumf nesmel prekročiť *pomoerium* (posvätnú hranicu mesta), inak by o svoju veliteľskú právomoc prišiel. LINTOTT 2009, s. 96. Kandidatúra na konzula vyžadovala od roku 63 osobnú prítomnosť žiadateľa v Ríme. *MRR* 2, 161 – 162.

³² Veľmi pravdepodobne poskytol Caesarovi podporu pri kandidatúre. Možno šlo o vzájomnú transakciu: Crassova podpora bola na oplátku tej Caesarovej pri uchádzaní sa o zvolenie do kolégia pontifikův po zosnulom Quintovi Lutatiovi Catulovi (v Cic. *Att.* 1, 20, 3). Mohlo ísť aj o rovnomenného Crassovho syna, pretože konečný verdikt znemožňuje problematické datovanie. WARD 1977, s. 213 – 214 a pozn. č. 38 na s. 204 – 205.

³³ Vell. 2, 45, 1–3. CHRIST 2010, s. 227 – 228 s akcentom role Caesara. Napriek oprávneným terminologickým výhradám voči pojmu triumvirát sa ho v tejto práci pridžam. Námiety podáva SANDERS, Henry Arthur. *The So-Called First Triumvirate*. In *Memoirs of the American Academy in Rome*, 1932, roč. 10, s. 55 – 68. Pozri aj GRUEN, Erich Stephen. *The Last Generation of the Roman Republic*. Berkeley: University of California Press, 1974, s. 83 – 120, ktorý používa formát „*first triumvirate*“; LINTOTT 2008, s. 165 ff (používa označenie *dynasts* alebo *the Three*); TEMPEST 2011, s. 117; lapidárne RAWSON, Elisabeth. *Cicero: A Portrait*. London: Allen Lane, 1975, s. 105.

³⁴ Cic. *Att.* 2, 17, 1. Svadba bola v roku 59. Pompeius si naštrbil vzťahy s nobilitou, keď sa rozviedol s Muciou, nevlastnou sestrou Metella Celera a Metella Nepota. Údajne s ňou mal pomer Caesar. Cic. *Att.* 1, 12, 3; Suet. *Iul.* 50, 1. Pompeius sa uchádzal o Catonovu neter, ale ponuka na sobáš bola zamietnutá. Plut. *Pomp.* 44, 2.

medzi jazdcami.³⁵ Na základe svojho presvedčenia o politickej dominancii senátu sa však k vznikajúcemu triumvirátu radšej nepridal.³⁶

V roku 59 sa konzulmi stali Gaius Iulius Caesar a Marcus Calpurnius Bibulus, pričom naplno prepukol konflikt medzi politikou jednotlivcov so sklonom k populárom a praktikami senátnej aristokracie. Senát ešte pred voľbou konzulov rozhodol o pridelení marginálnej administratívnej úlohy budúcim vrchným úradníkom namiesto správy provincií.³⁷ Caesar po počiatočnom poklonkovaní optimátom prišiel s vlastným pozemkovým zákonom, ktorý bol čiastočne orientovaný aj na Pompeiových veteránov, a nespôlupracujúci senát sa konzul rozhodol vyšachovať ľudovými zhromaždeniami s asistenciou tribúna ľudu Publia Vatinia. Na zákon museli senátori prisahať, čo niektorí nobilovia odmietli urobiť.³⁸ Oponovať konzulovi Caesarovi znamenalo vystaviť sa nebezpečenstvu násilia, čo napokon Bibula prinútilo stiahnuť sa z verejného dohľadu a iba z domova vydávať edikty.³⁹

Caesarova legislatívna činnosť pokračovala ďalej: presadil zníženie nájmu daní pre publikánov, ratifikoval výsledky Pompeiovo východného ťaženia, predložil ďalší pozemkový zákon pre núdzne vrstvy obyvateľstva (*lex de agro Campano*) a uznal Ptolemaia XII. za egyptského kráľa.⁴⁰ Cicero sa stiahol z aktívnej politiky a venoval sa verejnej činnosti v právnej sfére – vystupoval ako obhajca v súdnych pojednávaníach.⁴¹ Hájlil proprétora Lucia Valeria

---

³⁵ Cic. *Att.* 2, 3, 3. Cicerona navštívil Cornelius Balbus, Caesarov človek. Zrejme neprišiel s konkrétnou ponukou, ale informoval Cicerona o kreujujúcej sa aliancii a naznačil možnosť dohody. TEMPEST 2011, s. 117.

³⁶ Cic. *Att.* 2, 3, 4. Nesporné výhody v znesiteľnom *mode vivendi* s nepriateľmi (Clodius), silná podpora triumviru a pokojná vyhládka na pokračovanie kariéry Ciceronovi nestáli za opustenie stranenia optimátom. Vo svojom rozhodnutí sa utvrdil citovaním vlastných veršov z *De consulatu suo*. LINTOTT 2008, s. 165 – 166; RAWSON 1975, s. 106; TEMPEST 2011, s. 117 s dovetkom, že Cicero toto rozhodnutie nikdy neľutoval (s odkazom na Cic. *Att.* 2, 4, 2).

³⁷ Suet. *Iul.* 19. Konzulom boli na základe *lex Sempronia de provinciis consularibus* pridelené *silvae callesque* („lesy a pastviny“) Itálie. Ale Rhodes, v nadväznosti na Balsdona, brojil proti obvyklej interpretácii: (1) neexistuje dôvod sa domnievať, že senát sa obával Caesara natoľko, že by mu chcel zabrániť v prokonzuláte, keď mu udelil propréturu v Hispánii; (2) situácia v Zaalpskej Gallii sa od roku 65 skomplikovala (Cic. *Att.* 1, 13, 2 a *Caes. Gall.* 1, 2–3; 1, 31, 3–9) a senát vyčkával, či bude nutné brániť Itáliu alebo bude môcť konzulov roku 59 poveriť inou úlohou. RHODES, Peter John. *Silvae callesque*. In *Historia: Zeitschrift für Alte Geschichte*, 1978, roč. 27, č. 4, s. 617 – 620. Odmietavo MITCHELL 1991, s. 103, špeciálne pozn. č. 12.

³⁸ Cic. *Att.* 2, 18, 2; D. C. 38, 7, 1–3. Najdlhšie sa vzpierali Cato, Marcus Favonius a Metellus Celer.

³⁹ Cic. *dom.* 15, 39–40; D. C. 38, 1–8; Plut. *Pomp.* 48, 1; Suet. *Iul.* 20, 1. Caesarovi sa postavili aj tribúni ľudu Gaius Fannius, Quintus Ancharius, Gnaeus Domitius Calvinus (Cic. *Sest.* 53, 113) alebo Marcus Porcius Cato. Edikty boli veľmi populárne a denunciovali triumviru a ich prívržencov. Cic. *Att.* 2, 20, 4; 2, 21, 3. CHRIST 2010, s. 229 – 230; TEMPEST 2011, s. 119. Vzdor závisel na inštitúcii *obnuntiatio* (zvestovanie nepriaznivých nebeských znamení) a zablokovaní verejnej činnosti z náboženských dôvodov. LINTOTT 2009, s. 62, 103–104.

⁴⁰ Cic. *Att.* 2, 16, 1–2; Suet. *Iul.* 20, 3. Kampánsky zákon umožňoval asi 20 000 rímskym občanom, prevažne veteránom a početnejším rodinám, získať pôdu v oblasti Kampánie a vytváral v regióne osadnícke miesta. V prípade Ptolemaia XII. Caesar prelomil staré zvyklosti tým, že vyňal zahraničnú politiku z rúk senátu. Suet. *Iul.* 54, 3 k Ptolemaiovi poznamenáva, že musel Caesarovi štedro zaplatiť. CHRIST 2010, s. 232 – 234.

⁴¹ Šlo o efektívny spôsob budovania siete klientov, ktorí mohli byť užitoční pri dosahovaní politických cieľov. Pre detailnejší popis vzťahu *cliens – patronus* pozri GELZER, Matthias. *Die Nobilität der römischen Republik*. Leipzig – Berlin: Druck und Verlag B. G. Teubner, 1912, s. 70 – 83 a LINTOTT 2009, s. 178 – 181. V Ciceronovej korešpondencii chýbajú záznamy od januára do apríla 59, kedy sa udiali politické zmeny, takže o bezprostrednej

Flacca proti obvineniu z vydierania provincie Ázia.⁴² Pri obhajobe bývalého spolukonzula Hybridu využil svoj prejav na komentovanie súdobej politickej situácie, čo s istotou neušlo pozornosti triumvirův.⁴³ Ciceronov nepriateľ Claudius Pulcher sa za aktívneho prispenia pontifika maxima Caesara a augura Pompeia nechal adoptovať mladým plebejom Fonteiom a stal sa z neho Clodius.⁴⁴ Okamžite oznámil svoju kandidatúru na tribúna ľudu.⁴⁵

Triumviri napriek tomu svoje pokusy o nadbiehanie Ciceronovi nevzdávali, ale žiaden z nich nenašiel významnejší ohlas.⁴⁶ Ciceronov vzťah s Pompeiom sa po Clodiovej adopcii začal meniť k horšiemu. Pompeius si nepomohol ani opakovaným uisťovaním Cicerona, ktoré od okolia tribúna Clodia dostal. Cicero sa oprávnenne začal obávať Clodiovej postupne vzrastajúcej hostility.⁴⁷ Do toho istý Vettius pri verejnom výsluchu vyzradil údajný pokus niekoľkých význačných rímskych politikův zavraždiť Pompeia, medzi ktorými sa mal nachádzať aj výrečný bývalý konzul. Stotožnenie inkriminovaného človeka s Ciceronom Pompeia presvedčivo odradilo od toho, aby držal líniu svojich pôvodných protektívnych výrokov.⁴⁸ Svojoľné konanie v záležitostiach vnútornej politiky a neutíchajúca opozícia zo

---

reakcii možno iba teoretizovať, ako podotýka LINTOTT 2008, s. 167. Cicero využil možnosť voľna na súdoch, aby aj pod vplyvom vyhrocujúcej sa atmosféry odišiel na vidiek. Potom sa striedavo nachádzal na svojich statkoch v Antiu alebo Formiae. Pozri lokácie pre Cic. *Att.* 2, 7; 2, 8; 2, 11; 2, 13; 2, 14; 2, 15.

⁴² Pozri dochovanú reč *Pro Flacco*. Flaccus bol evidentne vinný, súd ho ale oslobodil. Cicero postavil obhajobu na evokácii atmosféry roku 63 a vyslúžil si aj pochvalu od Hortensia. Cic. *Att.* 2, 25. RAWSON 1975, s. 112.

⁴³ Nevieme, z čoho bol Antonius obžalovaný: mohlo ísť o spreneveru, vydieranie provincií či iné nelegálne konanie. Obvinenia sa viazali k jeho správe provincie Macedónia (líčenie v D. C. 38, 10), kde bol alokovaný od roku 62. Vylučuje sa, že by Cicero adresne útočil na niekoho z triumvirův, hoci Dio Cassius sugestívne poznamenáva, že podľa Cicerona Antoniovu žalobu naplánoval Caesar. D. C. 38, 10, 4. TEMPEST 2011, s. 188 hodnotí obhajobu Antonia ako Ciceronovu politickú chybu, pretože podcenil akcieschopnosť triumvirův. Antonius odišiel do exilu, aby sa vyhol odsúdeniu, ktoré favorizoval Caesar aj Pompeius. MITCHELL 1991, s. 114 – 118.

⁴⁴ Cic. *Att.* 2, 12, 1; 8, 3, 3; *dom.* 16, 41. Clodius však nepoužíval rodové meno *Claudius* už dlhšiu dobu pred oficiálnym nadobudnutím plebejského statusu, pretože formou *Clodius* manifestoval blízkosť k ľudu a sympatie k populárom. V antike ho napriek tomu oslovovali aj pôvodným *nomen gentile*. D. C. 36, 14, 4. RIGGSBY, Andrew M. Clodius / Claudius. In *Historia: Zeitschrift für Alte Geschichte*, 2002, roč. 51, č. 1, s. 117 – 123.

⁴⁵ Pulchrov prechod medzi plebejov netreba dávať do priamočiarej závislosti na triumviráte: adopcia bola pripravovaná už dlhšie, čo potvrdzuje prvý pokus z roku 60, ktorý zaštitoval tribún ľudu Gaius Herennius a zmánil konzul Metellus Celer. Cic. *Att.* 1, 18, 4. V roku 59 sa odohralo sporné *transitio ad plebem*, respektíve *adrogatio* (osvojenie svojprávnej osoby), ktoré bolo neskôr terčom útokův zo strany Cicerona pre jeho ilegalitu a právnu nulitu. LINDSAY, Hugh. *Adoption in the Roman World*. Cambridge: Cambridge University Press, 2009, s. 174 – 181. Výbornú analýzu nejasností a právnych komplikácií spojených s *transitio ad plebem* a *adrogatio* podáva STLOUKALOVÁ, Kamila. *Transitio ad plebem – prípad Publia Clodia Pulchera*. In *Právněhistorické studie*, 2017, roč. 47, č. 1, s. 26 – 41.

⁴⁶ Cic. *Att.* 2, 18, 3; 2, 19, 5. Cicero dostal ponuku stať sa Caesarovým legátom či byť súčasťou komisie, ktorá mala implementovať Caesarove pozemkové zákony do praxe. Existovala aj možnosť tzv. *legatio libera*, teda vyslanctva do zahraničia s cieľom uctiť si záslubom vybranú svätýňu, ktorá oprávňovala senátora opustiť Itáliu. LINTOTT 2009, s. 74; MITCHELL 1991, s. 121. V Cic. *prov.* 17, 41 sa píše, že ponuku odmietol kvôli pevným zásadám. CHRIST 2010, s. 232 – 233 si myslí, že Cicero preceňoval svoj vplyv, kontakty a *concordium ordinum*.

⁴⁷ Cic. *Att.* 2, 13, 2. Okrem dikcie je táto zmena badateľná aj v prezývkach, ktorými Cicero začal Pompeia častovať, napríklad *Hierosolymarius traductor ad plebem* či *Sampsiceramus*. LINTOTT 2008, s. 169 s uvedením Cic. *Att.* 2, 9, 1; 2, 14, 1. Cicero prezieravo rečiam o ochrane celkom neveril. Cic. *Att.* 2, 20, 2; 2, 21, 6.

⁴⁸ Cic. *Att.* 2, 24, 2–4. Takzvaná Vettiova aféra bola veľmi pochybným podnikom. Hlavným cieľom bolo zdiskreditovať kritiku režimu triumvirův, Gaia Scribonia Curiona, ktorý verejne napádal Caesarovu politiku (Cic.

strany senátorskej aristokracie nútila triumvírov premýšľať nad otázkou, ako si zabezpečiť svoje postavenie do budúcnosti. Caesar usiloval o získanie správy provincie, na základe ktorej by mu bolo zverené dlhodobé *imperium* a imunita voči politickým obvineniam. Vatinius predložil návrh zákona (neskorší *lex Vatinia de provincia Caesaris*), ktorý Caesarovi garantoval prokonzulské *imperium* na päť rokov v provinciách Predalpská Gallia a Illyricum. Onedlho prišlo k rozšíreniu aj na Zaalpskú Galliu, v ktorej sa dlhší čas menila bezpečnostná situácia.⁴⁹ Ďalšou poistkou pre triumvírov bola voľba konzulov na rok 58, v ktorej napriek časovému prieťahom boli do najvyššieho úradu zvolení Lucius Calpurnius Piso Caesoninus, otec Caesarovej ženy Calpurnie, a Aulus Gabinius, Pompeiov prívrženec.⁵⁰ Nižšie magistratúry si však zaistili kandidáti s priamou väzbou na senátnu aristokraciu. Na vývoji nič nezmenila ani drobná súdna aféra ku koncu úradného roka.⁵¹ Clodius nastúpil do úradu tribúna ľudu a získal si sympatie ľudu aj častí nobility schválením rôznorodej legislatívy na ľudových zhromaždeniach.⁵²

Spočiatku Cicero nevidel dôvod obávať sa konzulov roku 58, Aulus Gabinius a Lucia Calpurnia Pisona. Najvyšší magistráti nejavili priveľké sympatie voči Clodiovi a Cicero zo všetkých strán cítil širokú politickú podporu.⁵³ Zvlášť v prípade konzula Pisona, ktorý bol

---

Att. 2, 18, 1). Vettius v senáte označil za účastníkov komplotu Lucia Aemilia Paula, Quinta Caepia (známejšieho ako Marcus Brutus), Curiona a Lentula Nigra. Pri verejnom vypočúvaní však udal Luculla, Gaia Fannia, Lucia Domitia Ahenobarba a nemenovaného konzula. Vettius za záhadných okolností zomrel vo väzbe o pár dní nato. Cicero v pozadí aféry videl intrigujúceho Caesara. LINTOTT 2008, s. 173 – 175; TEMPEST 2011, s. 120.

⁴⁹ *Cic. prov.* 15, 36; *Vat.* 15, 36; *Plut. Caes.* 14, 10–12 s tvrdojším odporom Catona; *Suet. Iul.* 22, 1 s podporou Pompeia a Pisona; *Vell.* 2, 44, 5. Zaalpskú Galliu Caesarovi „zariadil“ Pompeius, ktorý podal návrh v senáte. *Cic. Att.* 8, 3, 3. Faktické dôvody, ktoré hovorili v prospech pridelenia Zaalpskej Gallie: (1) náhle zomrel určený správca Narbonskej Gallie Metellus Celer v roku 59, ako sa naznačuje v *Cic. Att.* 2, 5, 2, (2) presuny kmeňov, tematizované v *Cic. Att.* 1, 19, 2, a predvídanie útoku na rímsku provinciu si vyžadovalo prítomnosť prokonzula s vojskom. Gallie boli už predtým spoločne spravované, a to v rokoch 66 – 65 Gaiom Calpurniom Pisonom. *MRR* 2, 154 a 159; GRUEN 1974, s. 492 – 493, 541; MITCHELL 1991, s. 103–104. Pozri aj moju poznámku č. 37.

⁵⁰ *Cic. Att.* 2, 15, 2; 2, 20, 6; *MRR* 2, 193. Voľby boli dvakrát odložené – to bol úspech Bibulovho snaženia sa naťahovať čas, aby bol triumvirát optimátmi eliminovaný. Gabinius sa v úrade tribúna ľudu roku 67 postaral o zverenie velenia v boji proti pirátom Pompeiovi na základe *lex Gabinia de piratis persequendis*. *Cic. Manil.* 17, 52 – 19, 58; *p. red. in sen.* 5, 11; *Plut. Pomp.* 25, 2–3.

⁵¹ Prétormi sa stali Lucius Domitius Ahenobarbus a Gaius Memmius. *MRR* 2, 194. Kontroverziu zapríčinil Gaius Porcius Cato, ktorý sa rozhodol obžalovať Gabinia z korupcie. Prétor, Pompeiov priateľ, si odmietol vypočuť návrh žaloby. Cato na najbližšom zvolanom *contio* nazval Pompeia diktátorom. *Cic. ad Q. fr.* 1, 2, 15 jeho počínanie ostro kritizuje.

⁵² *Cic. Att.* 3, 15, 4; *D. C.* 38, 13, 1–3. Medzi dovtedy prijaté *leges Clodiae* patrili: *lex Clodia frumentaria*, *lex Clodia de sodalitatibus*, *lex Clodia de auspiciis*, *lex Clodia de censoribus*. *Leges Clodiae* súhrnne v ROTONDI, Giovanni. *Leges publicae populi Romani*. Hildesheim: Georg OlmsVerlagsbuchhandlung, 1962, s. 393 – 398 a 404 či *MRR* 2, 196. Išlo o široko koncipovaný politický program v intenciách populárskej tradície, takže Clodiov tribunát nemožno vnímať iba ako osobnú vendettu voči Ciceronovi. CHRIST 2010, s. 236; LINTOTT 2008, s. 176 – 178; MITCHELL 1991, s. 127 – 129.

⁵³ *Cic. ad Q. fr.* 1, 2, 5, 16. Cicero vnímal nastupujúcich konzulov ako priaznivo naklonených voči nemu; navyše sa spoliehal aj na prétorov L. Domitia Ahenobarba, P. Nigidia Figula a L. Cornelia Lentula Crura, niekoľkých tribúnov ľudu (hlavne L. Ninnia Quadrata, Q. Terentia Cullea) a Pompeia. Ciceronov zať Piso Frugi sa stal kvestorom. *MRR* 2, 193 – 197; LINTOTT 2008, s. 175; RAWSON 1975, s. 112 – 113.

príbuzným Ciceronovho zaťa Gaia Calpurnia Pisona Frugiho a ktorý vyjadril uznanie Ciceronových minulých činov.⁵⁴ Cicero sa cítil pripravený na štandardnú konfrontáciu a nechcel potupne opúšťať Rím, pretože tušil, že by ho brat Quintus mohol veľmi potrebovať.⁵⁵ Zhruba v čase, keď Caesar dával dohromady vojsko neďaleko mesta, aby sa mohol vydať do zverených provincií, prišiel čas Clodiovoho úderu voči Ciceronovi: *rogatio Clodia de capite civisRomani* hodlala postihovať každého, kto odsúdi alebo odsúdil rímskych občanov na smrť bez súdu.⁵⁶ Tribún ľudu Lucius Ninnius Quadratus, hoci Ciceronov priaznivec, tento zákon nevetoval, pretože údajne dostal od Clodia záruky, že sa legislatívne implikácie nijako nedotknú bývalého konzula.⁵⁷ Konzuli Piso a Gabinius boli Clodiom neutralizovaní, keď im zároveň navrhol lukratívne prokonzulské *imperia* v Macedónii a Kilíkii. Konzuli potom začali otvorene konať v Clodiov prospech a zarazili solidárne akcie senátu a jazdcov.⁵⁸ Cicero sa márne dožadoval podpory od optimátskych senátorov, keďže niektorí z nich obvinenie podporovali a schvaľovali; triumviri boli navonok indiferentní, samotný Pompeius nechcel intervenovať v prospech ohrozeného.⁵⁹ Clodius navyše dokázal oslabiť prociceronovský front pomocou zákona, ktorý nariadil anexiu Cypru. Touto úlohou rímsky ľud delegoval Marka Porcia Catona, a ten poverenie neodmietol, ale zároveň prijatím funkcie *quaestor pro praetore* s určeným poslaním ani nemohol kritizovať iné Clodiove opatrenia. S Catonom v roli rešpektovaného hovorcu namietajúcich optimátov sa už ďalej nedalo počítať.⁶⁰ Ciceronova

---

⁵⁴ Cic. *Sest.* 8, 20. Z tejto pasáže je jasné, že druhého konzula Gabinia Cicero vyhodnotil ako nespoľahlivého a pre vlastnú obranu nepoužiteľného.

⁵⁵ Cicero predvídal, že sa ho Clodius pokúsi zažalovať, a nepochyboval, že by sa pri procese nedokázal obhájiť. Počítal však aj s násilím, ako je uvedené v Cic. *ad Q. fr.* 1, 2, 5, 16. Quintus Tullius Cicero bol po skončení prétury v roku 62 menovaný za správcu provincie Ázia, kde vystriedal Lucia Valeria Flacca. S Quintovým návratom do Ríma sa šírili zvesti, že bude obžalovaný (buď z vydierania alebo zlého zachádzania s provinciálmi), čo prirodzene nútilo jeho brata Marka byť naporúdzí a ujať sa prípadnej obhajoby. Potenciálna žaloba na Quinta je tematizovaná v listoch z exilu, napr. v Cic. *Att.* 3, 8, 3; 3, 9, 1; 3, 17, 1. *MRR* 2, 173; 181; 191. TEMPEST 2011, s. 119.

⁵⁶ App. *BC* 2, 15, 2; D. C. 38, 14, 4; Vell. 2, 45, 1 zmieňuje postih vo forme exilu. Údaj o konkrétnych sankciách pochádza iba od neho, ostatné pramene o nich mlčia. Tento zákon explicitne nestanovoval *interdictio* alebo *exsilium* ako trest. Bol zrejme myslený ako podklad k súdnemu konaniu a ako nástroj účinného nátlaku. KELLY, Gordon P. *A History of Exile in the Roman Republic*. New York: Cambridge University Press, 2006, s. 191.

⁵⁷ D. C. 38, 14, 1–3 s dovetkom, že Clodius výmenou za podporu svojej legislatívy Ciceronovi garantoval, že neutrpí žiadnu ujmu. Tribúnovi Ninniovi potom bolo nariadené nevzniesť veto. LINTOTT 2008, s. 176 podotýka, že použitie veta by bolo zlou stratégiou v prípade existencie Clodiovej záruky. RAWSON 1975, s. 113.

⁵⁸ Gabiniovi určená Kilíkiá bola neskôr zmenená na Sýriu. Cic. *dom.* 9, 23; Plut. *Cic.* 30, 2; Vell. 2, 45, 1. Konzuli sa vysporiadali so solidárnymi deputáciami a protestmi jazdcov, ktorí sa po vzore Cicerona obliekli do smútočných šiat. Rovnako reagovali aj senátori. Cic. *Pis.* 10, 23; Plut. *Cic.* 31, 1. Gabinius dokonca použil *relegatio* a vyhnal agilného jazdca Lucia Aemilia Lamia do vzdialenosti 200 míľ od Ríma. Cic. *Sest.* 12, 28 – 13, 29.

⁵⁹ Plut. *Pomp.* 46, 5; Cic. 31, 2–4. Nevšimavosť triumvirův nebola úplne jednoznačná: Caesarova ponuka na post legáta stále platila. Cic. *prov.* 17, 41. Crassus dal Ciceronovi k dispozícii svojho syna (pre prípad, že by došlo k súdu). No Pompeius sa nechcel otvorene postaviť na Ciceronovu obhajobu. D. C. 38, 15, 2–3; 17, 3–4.

⁶⁰ App. *BC* 2, 23, 3–4 s mylnou chronológiou; Cic. *dom.* 8, 20 – 9, 22; D. C. 38, 30, 5; Vell. 2, 45, 4–5; Plut. *Cat. min.* 34, 2–4. Anektovanie Cypru je priesečníkom viacerých príčin: (1) Clodius musel zaistiť peniaze na financovanie zákona o obilí, (2) *gens Claudia* mal záujmy a klientelu na východe, (3) Dio Cassius uvádza motív

situácia sa stávala zúfalou: opakované prosby a žiadosti k magistrátom nepomohli, verejná manifestácia Clodiovo vplyvu na triumvirov a konzulov pochovala všetky nádeje.⁶¹ Nobilitovia v reakcii na túto situáciu radili Ciceronovi opustiť mesto. Cicero si teda radšej zvolil odchod do exilu a nevydal sa hroziacemu verejnému stíhaniu. V rovnaký deň *concilium plebis* učinilo všetky Clodiove návrhy zákonmi.⁶²

Cicero zamieril na juh Itálie a zvažoval možné a dosiahnuteľné končiny, do ktorých by sa ako vyhnanec uchýlil. Taktizovaniu urobila koniec aktualizácia statusu na základe *lex Clodia de exilio Ciceronis* a súvisiaceho dodatku.⁶³ Preto sa preplavil do Macedónie a trávil svoje vyhnanstvo v obci Thessaloniké, kde šesť mesiacov žil v rezidencii kvestora Gnaea Plancia. Koncom roku, pred avizovaným príchodom prokonzula Pisona do provincie Macedónia, sa Cicero presunul do Dyrrachia v Épeire, kde zotrval ďalších deväť mesiacov.⁶⁴ Vyhnanstvo, v Ciceronových listoch miestami pateticky líčené, trvalo dlhší čas, než s akým asi pôvodne počítal: treba však vziať do úvahy, že okrem vyhnanca sa vo vážnych existenčných problémoch ocitla aj jeho rodina.⁶⁵

V Ríme vďaka konfliktu záujmov, keď sa Clodius dostal do sporu s Pompeiom kvôli zahraničnej politike, sa začalo hovoriť o rozporoch medzi triumvirmi a populárskym

---

Clodiovej osobnej pomsty, (4) Cyprus bol dôležitý oporný bod pre bezpečnosť námorných ciest do provincie Sýria. Cato bol zárukou, že cyperská pokladnica nebude spreneverená. Porovnaj MITCHELL 1991, s. 132 – 133.

⁶¹ Clodius na početných *contiones* dával najavo, že má podporu triumvirov. Cic. *har. resp.* 22, 47; *Sest.* 17, 40. Na konzulov Pisona a Gabinia prosby nemali účinok, navyše verejne vyjadrili svoj súhlas s Clodiovmi opatreniami. D. C. 38, 16, 5–6. Cic. *dom.* 9, 23; *Sest.* 8, 18 u Gabinia zvyrazňuje zisťné dôvody, plynúce z nutnosti udržať si pridelené *imperium* a provinciu Sýriu. Porovnaj RAWSON 1975, s. 115–116.

⁶² Cic. *ad Q. fr.* 1, 4, 4, pričom sa uvažovalo, že Cicero sa po pár dňoch vráti do mesta. Podľa D. C. 38, 17, 4 na schôdzke u Cicerona mu Hortensius a Cato zabránili použiť násilie. LINTOTT 2008, s. 177 uvádza, že Cato preferoval odpor. Plut. Cic. 31, 5 pripisuje Catonov názor Lucullovi (asi Markovi); Catona zase spája s odchodom. Interpretácia Catonovho postoja je závislá na Cic. *Att.* 3, 15, 2. MITCHELL 1991, s. 137, pozn. č. 116 ho radí k optimátom, ktorí boj vzdali a snažili sa Cicerona vmanévrovať do exilu. Prijatie zákona: Cic. *Sest.* 24, 53.

⁶³ Ideálnou sa javila Sicília, ale jej správca Gaius Vergilius Cicerona odmietol na ostrov vpustiť. Do úvahy prichádzala aj Melita (súčasná Malta). Grécko, Attikova destinácia, bolo vylúčené kvôli veľkej koncentrácii exilovaných Catilinových stúpencov. Cic. *Att.* 3, 4; *Planc.* 40, 95 – 41, 98. Nový zákon na Cicerona uvalil *interdictio aqua et igni* a skonfiškovať jeho majetok. Dodatok stanovil vyhnancomi vzdialenosť 400 míľ od brehov Itálie. Cic. *dom.* 18, 47. Pre širšiu diskusiu ohľadom povahy Clodiových zákonov pozri KELLY 2006, s. 226 – 237.

⁶⁴ Zdá sa, že macedónsky proprétor Lucius Appuleius Saturninus potichu toleroval Ciceronov pobyt v provincii. Cic. *Planc.* 41, 98 – 42, 101. Schol. Cic. Bob. p. 126 tvrdí, že Plancia a Cicerona spájal blízky vzťah; RAWSON 1975, s. 177 zmieňuje, že Plancius pochádzal z okolia Ciceronovho rodiska Arpinum. Presun do Épeiru bol motivovaný nádejou v designovaných úradníkov na rok 57 a návratom Plancia do Ríma. Cic. *Att.* 3, 21; 3, 22, 4.

⁶⁵ Cic. *ad Q. fr.* 1, 3, 1: *non enim vidisses fratrem tuum, non eum quem reliqueras, non eum quem noras, non eum quem flens flentem, prosequentem proficiscens dimiseras, ne vestigium quidem eius nec simulacrum sed quandam effigiem spirantis mortui.* Cic. *fam.* 14, 1, 5 (Terentii): *et si nos premet eadem fortuna, quid puero misero fiet? non quo reliqua scribere, tanta vis lacrimarum est.* Takéto vypäté emócie sú však pochopiteľné, ak si uvedomíme, že v krátkom čase Cicero zakúsil prepád zo statusu *pater patriae* až do exilu; šok, sebaobviňovanie, ľútosť, strach o rodinu a samovražda preto nie sú v listoch z exilu ničím výnimočným. Porovnaj LINTOTT 2008, s. 179; RAWSON 1975, s. 117 – 118. Optika ženských členiek Ciceronovej rodiny, manželky Terentie a dcéry Tullie: TEMPEST 2011, s. 133.

tribúnom.⁶⁶ Dominujúci politický vplyv triumvirátu sa prechodne vytratil, čo Clodia podnietilo k tomu, aby sa obrátil proti záujmom spolku a s podporou popredných optimátov opätovne nastolil otázku validity Caesarových zákonov, prijatých za porušenia náboženských procedúr. Lenže to znamenalo aj spochybnenie Clodiovoho prechodu medzi plebejov a anulovanie agendy, ktorú vo funkcii tribúna dovtedy vykonal.⁶⁷ Ukončenie spolupráce medzi Clodiom a triumvirátom motivovalo ostatných politikov podkopať tribúnov zákon o exile.

Ale snahy Ciceronových priateľov a priaznivcov o návrat exulanta boli systematicky hatené Clodiom alebo jeho ozbrojenými tlupami. Nádej na zvrátenie situácie sa upierala na rok 57 a konzulskú dvojicu Publia Cornelia Lentula Spintthera a Metella Nepota, ako aj na zvolených tribúnov.⁶⁸ Na Clodiov pouličný teror odpovedali tribúni ľudu Titus Annius Milo a Publius Sestius rovnakými metódami, čo umenšilo Clodiove možnosti obštruovať snahy o Ciceronov návrat. Publius Sestius dokonca získal súhlas aj od Caesara.⁶⁹ U Pompeia postupne prevážila prebúdajúca sa ochota postaviť sa za Ciceronovo povolanie z vyhnanstva, ktorá rozbehla snahy o zrušenie konkretizujúceho zákona. Naštartoval sa tak vleklý proces, do ktorého Pompeius zapojil aj komunity v Itálii. Vyvrcholenie prišlo vo forme senátneho uznesenia a zákona o Ciceronovom návrate, prijatého stotinovým zhromaždením. Nedočkávaný Cicero sa ešte v ten istý deň preplavil späť a slávnostne sa uberal Itáliou až do Ríma, vítaný davmi pozdravujúcich.⁷⁰

---

⁶⁶ Cic. *dom.* 25, 66; Plut. *Pomp.* 48, 6. Roztržka nastala kvôli synovi arménskeho kráľa Tigranovi, dedičovi trónu, ktorého Clodius prepustil na slobodu, hoci šlo o Pompeiovoho zajatca. Toto správanie je presne v intenciách Clodiovej politiky zásahov na východe a rozširovania klientely a politického vplyvu cludiovskej rodiny. Oslabenie triumvirátu bolo v danej dobe iba domnelé. MITCHELL 1991, s. 144 – 145 a 147 s pozn. č. 9.

⁶⁷ Cic. *har. resp.* 23, 48. Clodius v senáte a na *contiones* nechal vypovedať bývalého konzula Bibula, že uplatnil *obnuntiatio* v reakcii na Caesarove kroky. Augurské právo automaticky považovalo takýto legislatívny proces za neplatný. LINTOTT 2009, s. 102 – 104. Augurmi boli aj Hortensius a Lucius Lucullus, ktorí sa mohli v tejto záležitosti taktiež angažovať. Cic. *dom.* 15, 40 z informácie o udalosti vyvodil, že auguri vyhlásili Clodiovu adopciu za nulitnú – tento výrok vnímam ako Ciceronovu účelovú interpretáciu, ktorou po návrate z exilu útočí na Clodia. Pozri FEZZI, Luca. *Il tribuno Clodio*. Roma – Bari: Laterza, 2008, s. 76 a MITCHELL 1991, s. 147 – 148, pozn. č. 14.

⁶⁸ Cic. *ad Q. fr.* 1, 4, 3–5; *Att.* 3, 13, 1 (tribúni). Je zásluhou Attika, že sa Metellus Nepos odosobnil od prechádzajúcich sporov s Ciceronom. Cic. *Att.* 3, 22, 2. Lentulus Spintther Ciceronovi pomáhal už v roku 63, keď bol kurulským édilom. Sall. *Catil.* 47, 3. MITCHELL 1991, s. 146.

⁶⁹ Cic. *Sest.* 39, 85 – 40, 87. Milo na Clodiove bandy dokonca nasadil gladiátorov. Clodiova taktika po vypršaní tribúnskej funkcie bola nátlakom ulice rozohnať ľudové zhromaždenia, a tak znemožniť prijatie legislatívy, ako sa mu to napríklad podarilo začiatkom roku 57 pri návrhu Quinta Fabricia. Cic. *p. red. in sen.* 8, 22; *Sest.* 34, 75; 35, 78. Sestiova cesta za Caesarom: Cic. *Sest.* 33, 71. Caesarov súhlas bol esenciálny pre aktivizáciu Pompeia. Cic. *Att.* 3, 18, 1.

⁷⁰ Zrušil sa iba druhý zákon ako tzv. *privilegium* (zákon, namierený proti konkrétnemu občanovi), pretože bolo protiprávne rozhodovať o občianskom statuse Rimana mimo *comitia centuriata*. Prvý zákon so všeobecnou formuláciou sa ponechal ako neškodný príklad populárskeho naratívu. KELLY 2006, s. 120 – 121; LINTOTT 2009, s. 70, 151. Zatiaľ čo konzul Lentulus a tribúni presadzovali opatrenia v Ciceronov prospech tradičnými legislatívnymi cestami cez senát alebo ľudové zhromaždenia, Pompeius skúsil mobilizovať municípiá Itálie, aby vyvinul väčší spoločenský tlak na inštitúcie. Cic. *dom.* 11, 30 a 28, 74–75; *p. red. in sen.* 9, 24. *Comitia centuriata* hlasovali jednohlasne o Ciceronovom návrate. Proti senátnemu uzneseniu bol iba Clodius, vrtkavého konzula

Už hneď po návrate sa Cicero pripomenul dvomi prednesenými rečami, v ktorých ďakoval senátu, konkrétnym jednotlivcom či ľudu a ukázal, že nebude šetriť svojich nepriateľov, i keď nemal v úmysle krvavú pomstu. Odchodom do exilu Cicero stratil postavenie, ktoré si do roku 58 stihol vybudovať, preto okamžite prišiel s interpretáciou svojho vyhnanstva, ktorú opakovane verbalizoval vo svojich prejavoch.⁷¹ Taktiež neváhal opäť sa zapojiť do politického života, keď práve na jeho návrh bolo Pompeiovi pridelené ďalšie mimoriadne *imperium*, ktoré malo riešiť notorický problém so zásobovaním. Láskovosť mu bola oplatená možnosťou stať sa legátom a nemusieť opustiť Rím. Napriek tomu senát nebol z ďalšieho mimoriadne vytvoreného postu nadšený, obzvlášť nie po ambicióznom doplnujúcom návrhu.⁷² Okrem toho Cicerona trápila konfiškácia či demolácia predošlého majetku. Prinavrátenu prostriedkov sa venoval v prvých mesiacoch po svojom návrate, pričom situácia bola na prvý pohľad nezávideniahodná – na mieste Ciceronovho domu Clodius zasvätil chrám bohyne Slobody (*Libertas*). Cicero teda musel presvedčiť kolégium pontifikov o nezákonnom a neplatnom zasvätení pozemku, aby potom mohol dosiahnuť reštitúciu. Neobišlo sa to bez obvinení z politického oportunistu. Ciceronovi sa síce podarilo vymôcť podstatnú časť majetku späť, pridelené náhrady za utržené škody ho však vôbec neuspokojili a vinil z toho optimátskych senátorov, ktorí mu mali brániť v úspešnom zotavení sa z postexilovej biedy a úpadku.⁷³

Cicero nebol po návrate v úplnom osobnom bezpečí – viackrát musel čeliť útokom Clodiovho davu v uliciach Ríma a skrývať sa pred rozvášneným ľuďom.⁷⁴ Pokusy o účinnú elimináciu Clodia súdnou cestou, o ktorú sa dlhodobo pokúšal Milo s podporou designovaného

---

Metella Nepota rečou presvedčil optimát Publius Servius Vatia Isauricus. Cic. *Att.* 4, 1, 4; *p. red. in sen.* 10, 25; *prov.* 9, 22. Davy: Cic. *Att.* 4, 1, 4–5; Plut. *Cic.* 33, 7–8.

⁷¹ Ide o reči *Post reditum in senatu (cum senatui gratias egit)* a *Post reditum ad Quirites (cum populo gratias egit)*. U prvej uvedenej reči sme si istí, že Cicero mal k dispozícii písomný podklad a nepredniesol reč obvyklým spôsobom (Cic. *Att.* 4, 1, 6). Cicero sám vyzdvihol svoj návrat, ktorý nebol v znamení fyzického odstránenia nepriateľov. Cic. *p. red. in sen.* 15, 38; *p. red. ad Quir.* 4, 10; 8, 20–21. Invektivizácia Gabinia a Pisona započala už tu (Cic. *p. red. in sen.* 4, 10–8, 18), zatiaľ čo nešetril hanou ani optimátov (Cic. *p. red. ad Quir.* 5, 13). Opakujúci sa motív v *Orationes post reditum*: Cicero svojím exilom zabránil občianskym rozbrojom a krviprelievaniu. Cic. *dom.* 3, 5; *p. red. in sen.* 3, 6; *p. red. ad Quir.* 1, 1; 5, 13; *prov.* 9, 23; 10, 24; *Sest.* 14, 33; 20, 45.

⁷² Cic. *Att.* 4, 1, 6–7; *dom.* 5, 10 – 12, 31. Zásobovacím ťažkostiam napomohol veľkorosý Clodiov zákon o obilí. Tribún ľudu Gaius Messius navrhol pre Pompeia *imperium maius* a finančné právomoci, ktorými by prevyšoval ostatných správcov provincií. To optimáti nemohli strpieť, navyše sa povrávalo, že Pompeius v súkromí favorizuje Messiov návrh. Cicero sa rozhodol nezaújať jednoznačný postoj, pretože pre svoju ďalšiu existenciu potreboval korektné vzťahy so senátormi, ale aj s Pompeiom. LINTOTT 2008, s. 184.

⁷³ Cic. *Att.* 4, 2, 4–5; *dom.* 1, 3 – 2, 4; 13, 33; 42, 110 – 43, 111; *har. resp.* 8, 16. Detailným zdrojom o procese je reč *De domo sua* (O svojom dome), referencie v súvislosti s kultovými záležitosťami sú obsiahnuté v *De haruspicum responso* (O verdikte haruspikov) z roku 56. Mnohí z pontifikov boli optimátskeho razenia a Cicero si dával pozor, aby si ich nepohneval. Cic. *har. resp.* 6, 12. Clodius Cicerona označil za oportunistu, ktorý opustil senát, hoci bol práve ním povolaný z vyhnanstva. Zaujímavé je, že jeden z hlavných Ciceronových argumentov vo vlastnej kauze je trvanie na nutnosti zabaviť súkromný majetok súdnou cestou. LINTOTT 2008, s. 185 – 186.

⁷⁴ Cic. *Att.* 4, 3, 2–3. *Plebs* raz zaútočil aj na susedný dom brata Quinta a zapálil ho.

konzula Gnaea Cornelia Lentula Marcellina, vyšli naprázdno, keď bol Clodius v roku 56 zvolený za kurulského éдила napriek násilnostiam. Vzápätí pohnal pred súd Milona. Cicero sa politicky snažil zblížiť so senátormi, ktorí mu preukázali dobré služby, ale pociťovaný dlh voči Pompeiovi mu nedovoľoval vrátiť sa k bývalému zástoju optimátov.⁷⁵

Vratká situácia v republike sa naplno prejavila v kauze Ptolemaia XII. Nea Dionysa alias Auléta, egyptského kráľa, ktorý bol vyhnaný z vlastnej krajiny a objavil sa v Ríme. Rovnako do Ríma dorazila aj delegácia z Alexandrie, ktorá si Ptolemaiov návrat neželala. Senát sa pôvodne uzniesol, že Ptolemaia znovu uvedie na trón vtedajší prokonzul Kilíkie Publius Lentulus Spinther. Ale Pompeius, podporovaný kráľovými emisármi, sa usiloval, aby bol poverený touto delikátnou úlohou on sám. Spinther však nerezignoval na svoj nárok. Cicero sa postavil na jeho stranu, pretože mu dlhoval podporu za aktívnu pomoc v úsilí o návrat z exilu. Optimáti videli situáciu inak.⁷⁶ Tu sa ukázala bezvýhodiskovosť Ciceronovej poexilovej pozície: politika optimátov a triumvirův neposkytovala možnosti pre umiernený stredný prúd, ktorý si Cicero pre seba nárokoval. Záležitosť sa neprijemne vliekla a spôsobovala trenice, pretože senát na základe veštby v Sibyliných knihách zakázal vojenský zákrok v Egypte.⁷⁷ Napriek vynaloženej korupcii zo strany egyptského panovníka sa do konca roku jeho opätovná intronizácia nevyriešila. Aj takto sa prejavoval zaseknutý politický systém s neprekona-telnými animozitami medzi politickými špičkami a sympatie optimátov ku nevypočítateľnému Clodiovi vyšli najavo. Navyše, Crassove a Pompeiove záujmy sa pri otázke egyptského vladára navzájom rozchádzali. Na verejnom zhromaždení, ktoré sa odohrávalo kvôli predbežnému obvineniu Milona, došlo aj k prejavu nesúdržnosti triumvirův a Cicero získal dojem, že aliancia sa rozpadá.⁷⁸

---

⁷⁵ Cic. *ad Q. fr.* 2, 3, 1–2; *Att.* 4, 3, 3; *p. red. ad Quir.* 7, 16–17. Stopa po Marcellinovom stíhaní Clodia v Cic. *har. resp.* 17, 37. Pozri MITCHELL 1991, s. 161 – 162 a pozn. č. 56. Úradná pozícia poskytovala Clodiovi imunitu, zatiaľ čo Milo mohol byť obžalovaný. Édilovia často vystupovali ako žalobcovia. LINTOTT 2009, s. 129 – 133. Ich vzájomné nepriateľstvo sa stalo permanentným javom na rímskej politickej scéne až do Clodiovej smrti v roku 52. RAWSON 1977, s. 125 Cicerona vykresľuje, ako pritakáva na každý Milonov atak voči Clodiovi. TEMPEST 2011, s. 127 vidí Ciceronovu oddanosť ako ironickú, keďže Pompeius sa nezachoval veľmi pozitívne, keď Cicero pod tlakom okolností odišiel do exilu.

⁷⁶ D. C. 39, 12–14. Egypt ponúkal možnosť obohatenia sa, zvýšenia prestíže a rozšírenia klientely. Ciceronov čiastočný alibizmus alebo len trpké konštatovanie bezmocnosti v kauze Ptolemaia XII. vidieť v Cic. *ad Q. fr.* 2, 2, 3; *fam.* 1, 1–7. Lentulus Spinther mal podporu Cicerona, Hortensia či Marka Luculla. Bibulus hodlal ustanoviť trojčlennú komisiu z mužov, ktorí nedisponovali *imperiom*. Crassus súhlasil s komisiou, ale navrhol do nej aj držiteľov *imperia*. Niektorí, ako napríklad Servilius Vatia Isauricus, nechceli nechať Ptolemaia intronizovať vôbec. Pompeia protežovali Lucius Volcatius Tullus, Lucius Afranius a tribúni Plautius Hypsaeus a Scribonius Libo. Cic. *fam.* 1, 1, 1–3. LINTOTT 2008, s. 191 – 192.

⁷⁷ D. C. 39, 15, 1–2. RAWSON 1977, s. 126 pripisuje veštbu manévru Clodia, Crassa a antipompeiovských optimátov. Veštba však znevýhodňovala aj prokonzula Lentula Spinthera. Cic. *fam.* 1, 1, 3–4 ho navyše informoval, že nemá veľkú podporu, pretože sa mu zazlievalo Pompeiovo predchádzajúce špeciálne *imperium*.

⁷⁸ Dezilúzia pramenila z toho, že Clodius bol pre Cicerona stále hrozbou, podporovanou už aj nobilitou. Obavy Cicero vyjadril už pred voľbami v roku 57. Clodius kooperoval so svojím bratom Appiom Claudiom a

Útoky na Clodiových nepriateľov sa začali množiť: tribún ľudu Gaius Cato navrhol zákon na odvolanie prokonzula Lentula Spinthera z provincie Kilíka.⁷⁹ Obvinenie Publia Sestia z nedovoleného použitia násilia na verejnosti ponúklo Ciceronovi možnosť oživiť svoju prax na súdoch.⁸⁰ Sestiov prípad skončil jednomyselným oslobodením obžalovaného a Cicero počas pojednávania zaútočil aj na svedka protistrany, Publia Vatinia, a snažil sa spretŕhať jeho väzby s Caesarom. Dochované reči sú dôkazom toho, že Cicero sa vyjadril aj k otázke svojho exilu v súvislosti so zodpovednosťou triumvirův či ich pomocníkov.⁸¹ Zároveň formuloval nové pohľady na tradične súperiace platformy optimátov a populárov a vyslovil sa za novú predstavu harmonického súžitia, takzvaný *consensus omnium bonorum*.⁸² Ako však upozorňujú moderní bádatelia, dochovaná verzia reči *Pro Sestio* určite prešla úpravou. Tomu nasvedčuje aj skutočnosť, že Cicero zrejme zjemnil všetky potenciálne alúzie, ktoré by urazili členov triumvirátu.⁸³

K politickým účelom malo zrejme poslúžiť aj Ciceronovo vystupovanie v prospech jeho bývalého žiaka Marka Caelia Rufa.⁸⁴ Rufovo obvinenie bolo rôznorodé a siahalo od vraždy vyslancův z Alexandrie až po podnecovanie revolty v Neapoli. Ciceronom poňatá Rufova obhajoba sa niesla v znamení premyslenej dehonestácie kľúčovej svedkyne Clodie, sestry Publia Clodia. Zo súrodencův Cicero urobil nemorálny incestný pár a Clodiova sestra bola inzultovaná ako ohrdnutá prostitútka, ktorá sa pokúša pomstiť svojmu bývalému

---

bratrancom Metellom Nepotom minimálne od tej doby. Cic. *ad Q. fr.* 2, 2, 2; *Att.* 4, 3, 3–4; *fam.* 1, 9, 15. Pompeius sa podujal rečniť v prospech Milona. Po dokončení prejavu sa k slovu dostal Clodius, ktorý skandovaním davu dal najavo, že ľud si želá poslať do Egypta Crassa namiesto Pompeia. Cic. *ad Q. fr.* 2, 3, 2.

⁷⁹ Cic. *fam.* 1, 5a, 2. Gaius Cato konal v zhode s Clodiom. Odvolanie z provincie bolo predstupňom chystanej žaloby, o znemožnení ďalšej Lentulovej politickej kariéry ani nehovoriac. MITCHELL 1991, s. 165, pozn. č. 67.

⁸⁰ Cic. *ad Q. fr.* 2, 3, 3. Sestius bol obvinený aj z podplácania, ale súd sa týmto obvinením nezaoberal. Strojcami procesu mali byť Clodius a Vatinus, hoci ani jeden z nich sa do procesu nezapojil v roli obžalujúceho. Cic. *Vat.* 1, 3; 17, 40–41.

⁸¹ Ide o reči *Pro Sestio* a *In Vatinius testem*. Sestius bol oslobodený napriek tomu, že obhajoba obvinenie nepoprela. Súd však presvedčila, že Sestiove činy neboli protiprávne. Cic. *Sest.* 36, 78. Ciceronov exil triumvirův spôsobili tým, že nevykonali dost, aby mu zabránili. Priamu zodpovednosť však majú jednotlivci, ako napríklad Vatinus, ktorých Cicero dôrazne odlišuje od patrónov (Caesar). Cic. *Sest.* 17, 40; 64, 133–65, 136; *Vat.* 9, 22.

⁸² Cic. *Sest.* 16, 36; 44, 96–98, 98; 48, 103–49, 104. Definíciu optimátov Cicero rozšíril na všetkých, ktorí chceli vyhovieť náležite sa správajúcim občanom. Populársky postoj založil na podporovaní davu. *Consensus omnium bonorum* možno chápať ako svornosť zámožných občanův s menším akcentom ich sociálnej stratifikácie, ktorí si plnia povinnosti voči vlasti i rodine a nezanevrelí na verejné záležitosti. CONTE, Gian Biagio. *Dějiny římské literatury*. Praha: Koniasch Latin Press, 2003, s. 181, 184.

⁸³ LINTOTT 2008, s. 196–197 dáva do pozornosti usvedčujúcu sekvenciu z Cic. *fam.* 1, 9, 7: *dixique eodem teste alio loco eosdem esse qui Bibulum domo prohibuissent et qui me coegissent*. RAWSON 1977, s. 127.

⁸⁴ Marcus Caelius Rufus získal svoje vzdelenie za účelom verejnej kariéry (*tirocinum fori*) u Cicerona a Crassa. Mal blízke styky s Catilinom; priamu referenciu o figurovaní v konšpirácii nemáme, aj keď nepriame dôkazy pointujú jeho podozrivé správanie a plausibilný motív. No bol to práve on, kto v roku 59 žaloval Ciceronovho spolukonzula Antonia Hybridu. Cic. *Cael.* 4, 9–5, 12; 31, 74. JACKSON, Steven B. Marcus Caelius Rufus. In *Hermathena*, 1979, roč. 126, č. 1 (summer), s. 55–64; DYCK, Andrew Roy (ed.). *Cicero. Pro M. Caelio*. Cambridge: Cambridge University Press, 2013, s. 4–6.

milencovi.⁸⁵ Caelius Rufus bol oslobodený a Cicero, hoci nebol osobne zainteresovaný v spore, z toho mohol vyťažiť ekonomický profit.⁸⁶

Senát obrátil svoju pozornosť na neutešený stav štátnej pokladnice, spôsobený výdavkami na zlepšenie zásobovania obilím a jeho rastúcou cenou, ale aj na niektoré dovtedy neúplne implementované zákony – to zahŕňalo i Caesarov kampánsky pozemkový zákon. Opatrenie a jeho dopady, optimátmi veľmi kritizované, sa začali opäť prejednávať. Cicero zrejme vedome neohrozoval Caesarovu legislatívu, aj tak však zo seba nestriasol podozrenie zo snahy narušiť spoluprácu triumvirov, akoby s klamlivým dojmom tichého súhlasu Gnaea Pompeia.⁸⁷ Je pravda, že v danom čase senátna aristokracia narušila zámery triumvirov niekoľkými úspešnými obštrukciami: Caesarovi neboli garantované posily a peniaze pre vojakov, dokonca sa črtala vážna hrozba voči jeho provinciálnej administrácii Gallií; kandidáti spriaznení s triumvirmi neboli zvolení do nižších úradných postov, Pompeiov politický vplyv napriek udelenému *imperiu* dlhodobo klesal a Crassus otvorene podporoval Clodia, konajúceho proti zvyšným členom triumvirátu.⁸⁸ Na všetky uvedené ťažkosti dokázala aliancia troch mužov reagovať promptnou vnútornou obrodou.⁸⁹ Politická konštelácia v Rímskej republike dostala nové kontúry po tom, čo sa v Ravenne a Luce odohrala séria rozhovorov medzi triumvirmi navzájom. Veľmi pravdepodobne bolo k rozhovorom prizvané aj značné množstvo spriaznených senátorov, i keď neskoršími zdrojmi doložený počet sa zdá byť prehnaný.⁹⁰ Ani jeden z bratov Ciceronovcov sa schôdzok nezúčastnil. Caesar si rokovaniami zabezpečil predĺženie *imperia* v Galliách o ďalších päť rokov a jeho zákony zostávali v

---

⁸⁵ Cic. *Cael.* 8, 18; 12, 30 – 14, 33; 15, 35–36; 20, 50; 29, 75. Cicero Clodiu posmešne označil za palatínsku Medeú a jej pravé meno po prvýkrát zaznie až v druhej tretine reči. CONTE 2003, s. 182.

⁸⁶ Caeliovým spoluobhajcom bol aj Crassus (Cic. *Cael.* 8, 18; 10, 23), čo indikuje blízkosť k finančným kruhom. Ciceronovi to poskytovalo šancu splatiť svoje dlžoby a stabilizovať finančnú situáciu. Starosti, súvisiace s peňažnými výdavkami, sú tematizované napríklad v Cic. *Att.* 4, 2, 7; 4, 3, 6.

⁸⁷ Cic. *ad Q. fr.* 2, 5, 1; 2, 6, 3. Cicero v senáte navrhol odložiť prejednávanie zákona, zasahujúceho hlavne veteránov, pretože Pompeius vtedy nebol prítomný. So snahami o revíziu kampánskeho zákona prišiel tribún ľudu Rutilius Lupus už v roku 57. Cic. *ad Q. fr.* 2, 1, 1.

⁸⁸ Cic. *fam.* 1, 7, 10; Suet. *Iul.* 24, 1. L. Domitius Ahenobarbus ako kandidát na konzula hlásal, že presadí odvolanie Caesara z Gallií. Publius Vatinius a Gaius Alfius Flavius neboli zvolení za édilov. Cic. *dom.* 19, 49; *har. resp.* 26, 56. Porovnaj MITCHELL 1991, s. 177 – 179. Crassova utilitárna spolupráca s Clodiom mala vyvážiť jeho neuspokojivé postavenie v aliancii. WARD 1977, s. 231 – 258.

⁸⁹ FUHRMANN 1992, s. 101 – 102; TEMPEST 2011, s. 130. Potreba obnovenia harmónie medzi triumvirmi sa vysvetľuje aj na základe nespokojnosti slabo sa presadzujúceho Pompeia, ktorý mohol Cicerona využiť ako formu nátlaku na Caesara. Ale MITCHELL 1991, s. 169 – 171 na viacerých rovinách argumentuje, že pre Pompeia a Caesara bolo stále výhodné a nevyhnutné spolupracovať. Pohnútky k stretnutiu najpravdepodobnejšie vytvorila húževnatá opozičná činnosť optimátov v senáte.

⁹⁰ Cic. *fam.* 1, 9, 8. Cicero vo svojej korešpondencii zmieňuje odchod Pompeia smerom na Sardíniu (ten ale cestou zamieril do Lucy), no vôbec nezaznamenáva výraznejší úbytok bývalých konzulov alebo úradníkov, ktorí by na určitý čas opustili Rím. Plútarchos uvádza, že v Luce bolo 120 *fasces* a 200 senátorov. Plut. *Caes.* 21, 4–7; *Pomp.* 51, 3–5. Základný problém zdrojov z postrepublikánskeho obdobia tkvie v tom, že vylučujú procesualnosť rozhovorov a zhŕňujú celú udalosť do jednej veľkej konferencie v Luce. LINTOTT 2008, s. 202, MITCHELL 1991, s. 179 – 180 a pozn. č. 95.

platnosti. Pompeius s Crassom mali na základe dohovoru spoločne zastávať konzulát na rok 55, aj keď sa voči tomu zakrátko ostro ohradil konzul Lentulus Marcellinus.⁹¹ Opozičné tendencie v senáte mali byť utlmené. Priestor pre nezávislé politické vystupovanie sa pominul. Cicero bol prostredníctvom brata Quinta dôrazne inštruovaný Pompeiom, aby nevystupoval voči agende triumviratov.⁹² Utiahnutie sa do ústrania už pre Cicerona, aj po vlastnom uvážení, neprichádzalo do úvahy a nevyzeralo by autenticky. Naopak, v jeho prípade prišlo k verejnemu príklonu na stranu prvého triumvirátu.⁹³ Proklamácia však už tentokrát nepostačovala: nový politický kurz Cicero potvrdil tým, že v senáte rečnil v prospech prolongácie Caesarovej prokonzulskej funkcie. Pozostatkom tejto udalosti je práve reč *De provinciis consularibus*.

---

⁹¹ D. C. 39, 30, 1–3; Plut. *Pomp.* 51, 5–6. Konzulské voľby sa podarilo odložiť na začiatok roka 55, aby Crassus a Pompeius nemuseli čeliť tirádám zo strany konzula. Navyše to konvenovalo s príchodom Caesarom prepustených veteránov do Ríma, ktorí im zabezpečili zvolenie do funkcií. CHRIST 2010, s. 242 – 243.

⁹² Cic. *fam.* 1, 9, 9–10. Quintus Cicero pôsobil v Pompeiovom štábe pre zásobovanie ako legát na Sardínii. Cic. *ad. Q. fr.* 2, 2, 1.

⁹³ Cic. *Att.* 4, 5, 1–2. Pre konkrétnejšie informácie o forme príklonu k triumvirátu pozri podkapitolu 2.2 *De provinciis consularibus* – základné predstavenie. TEMPEST 2011, s. 131 – 132 vyvodzuje uvedený postoj na základe Cic. *Att.* 4, 4, 4, datovaného do roku 46 a pojednávajúceho o okolnostiach reči *Pro Marcello*. Potenciálnu námietku však možno vzniesť z titulu odlišných politických vzťahov v rokoch 56 a 46. Som toho názoru, že na Cicerona v roku 56 intenzívnejšie vplývalo vedomie zaviazanosti Pompeiovi a starosť o rodinu.

2. RÉTORICKÉ STRATÉGIE A ARGUMENTÁCIA V REČI *DE PROVINCIIIS CONSULARIBUS*

2.1 *Orationes post reditum*

Z vyprodukovaných rečí Marka Tullia Cicerona, ktoré sú časovo rámcované Ciceronovým návratom z exilu (rok 57) a prokonzulskou činnosťou v Kilíkii (rok 52), sa dochoval súbor rečí, ktoré súhrnne nesú názov *Orationes post reditum*. V tomto súbore sa do dnešných dní nachádza štrnásť textov.⁹⁴ Podľa náznakov z písomných prameňov však nejde o všetky reči, ktoré v tom období Cicero predniesol alebo vypracoval, takže je pravdepodobné, že v antike by tento súbor bol o niektoré kusy bohatší.⁹⁵ Takto široko koncipovaný korpus, ktorý nie je na prvý pohľad navonok konzistentný inak než chronológiou vzniku, môže budiť opodstatnené podozrenie, pretože vlastné *Orationes post reditum*, ktoré tematizujú situáciu bezprostredne po Ciceronovom návrate z vyhnanstva, sú iba štyri.⁹⁶ Možnosť na roztriedenie Ciceronových rečníckych prejavov je niekoľko,⁹⁷ ale medzi odborníkmi zatiaľ prevláda rozšírená klasifikácia, ktorá sa vzťahuje na všetky reči z vymedzeného obdobia, pričom jej základom sú opakovane sa vyskytujúce motívy a jazyková štylistika. Spomenuté kritérium umožňuje vytvoriť z *Orationes post reditum* literárne a rétoricky koherentný súbor, ktorý sa vzájomne tematicky prelína a dopĺňa.

Orationes post reditum sú s prihliadnutím na rétorické žánre variabilné; v súbore sú zastúpené všetky antickou uznávané druhy rečí (teda súdne, poradné alebo politické, slávnostné). Cicero ako skúsený rečník nie vždy postupuje podľa aristotelovského kánonu či rímskych príručiek rečníctva,⁹⁸ takže v rečiach dochádza k synkretickým javom medzi

⁹⁴ V chronologickom poradí od najstaršej po najmladšiu sú to: *Post reditum in senatu (cum senatui gratias egit)*, *Post reditum ad Quirites (cum populo gratias egit)*, *De domo sua*, *De haruspicum responso*, *Pro Sestio*, *In Vatinius testem*, *Pro Caelio*, *De provinciis consularibus*, *Pro Balbo*, *In Pisonem*, *Pro Plancio*, *Pro Aemilio Scauro*, *Pro Rabirio Postumo*, *Pro Milone*. GRILLO, 2015, s. 7 – 8; von ALBRECHT, Michael. *Geschichte der römischen Literatur von Andronicus bis Boethius und ihr Fortwirken. Band I*. Berlin – Boston: Walter de Gruyter, 2012, s. 442 – 443.

⁹⁵ O Ciceronovej aktivite z roku 54 existujú spoľahlivé správy. Cic. *Att.* 4, 15, 9: *Messius defendebatur a nobis de legatione revocatus [...] deinde me expedit ad Drusum, inde ad Scaurum*. Cic. *ad Q. fr.* 2, 15, 3: *ego eodem die post meridiem Vatinius eram defensurus [...] Scauri iudicium statim exercebitur, cui nos non deerimus*. Na základe Cic. *ad Q. fr.* 3, 1, 15 je známe, že musela existovať akási *pro Gabinio oratio*. Okrem toho by v teoretickom „plnom“ súbore poexilových rečí figurovala aj *Oratio de rege Alexandrino*, *Pro Vatinius* či *In Gabinium*. Cic. *or. frg.* A, 16; 17; C, 14; D, 2. Treba si dať dobrý pozor na to, či Cicero skutočne predniesol aj dochované *Orationes post reditum* – v prípade Milonovej obhajoby je známe, že Ciceronov reálny výkon sa povážlivo líšil od písomne zaznamenananej verzie: Ascon. *Mil.* 42C. Pre pochybnosti ohľadom reči za Sestia pozri moju poznámku č. 81.

⁹⁶ Konkrétne *Post reditum in senatu*, *Post reditum ad Quirites*, *De domo sua* a *De haruspicum responso*.

⁹⁷ von ALBRECHT, Michael. *Cicero's Style: A Synopsis*. Leiden – Boston: Brill, 2003, s. 97.

⁹⁸ Arist. *Rh.* 1, 3. Z rímskych zdrojov treba spomenúť anonymnú príručku *Rhetorica ad Herrenium* či dielko z Ciceronovej produkcie *De inventione*.

stanovenými rétorickými žánrami. Tradične najproblematickejšim býva politické rečníctvo, ktoré v úzkej definícii tvorí najmenšiu časť súboru *Orationes post reditum* – do tejto kategórie spadá reč *De provinciis consularibus* a *In Pisonem*.⁹⁹ Politické poslanstvo, týkajúce sa zaujatia stanoviska pri určitom probléme z hľadiska kolektívneho rozhodovania, sa však nedá, či už implicitne a v menšej miere explicitne, nezaznamenať aj v súdnych obžalobách či obhajobách, čo vyplýva z charakteristiky priebehu rímskych súdnych pojednávaní. Ciceronovské „politické“ apely je možné nájsť aj v *Pro Sestio*, *Pro Balbo*, *Pro Caelio* či *Pro Milone*.

Všeobecne možno vymedziť tieto tematické okruhy, ktoré Cicero implantoval do vyššie uvedeného súboru svojich diel:¹⁰⁰ (1) dávna aj súdobá história, ktorá sa organicky nachádza aj v rečiach s perspektívnym či futurálnym vyznením a v súvislosti s dominantnou tematikou prejavov je kontextualizovaná častým inštrumentálnym využívaním historických exemplí z rímskych dejín, ktoré ponúkajú alúzie na kľúčové body Ciceronovho života, teda Catilinovo sprisahanie, obdobie vyhnanstva, návrat z exilu a znovunadobudnutie predošlého spoločenského postavenia; (2) tzv. „anti-história“, respektíve kontrafaktuálna história, teda Ciceronom zvýraznená účelová interpretácia udalostí, ktorá často smeruje k potieraniu neprijemných skutočností – napríklad vytrvalé odmietanie používania termínu pre vyhnanstvo, ktorým by mohol pripustiť legitimitu vlastného exilu; (3) zahmlievaná súčasnosť, ktorá sa vzťahuje k existencii nelegálneho prvého triumvirátu, ku ktorému Cicero v rečiach priamo nereferoval a vyhýbal sa možnosti implikovania a podmieňovania činnosti triumvirov uzavretou dohodou,¹⁰¹ rovnako tak akcentu na vlastné podriadené postavenie voči nim; (4) subjektívne hodnotenie politických priaznivcov alebo nepriateľov, často škálovaných chválou či ostrou kritikou až očierňovaním – Cicero sa neštilil použiť invektívu¹⁰² a okrem rétoricky konštruovaných prechmatov a „nerímskych“ neduhov napádal aj vzhľad, pôvod či identitu dotyčných osôb;¹⁰³ (5) atmosféra všeobecného súhlasu a spoločenskej zhody medzi sociálnymi vrstvami, podmienená Ciceronovým návratom alebo blahodarným pôsobením v minulosti, ktorá kontrastuje so spoločenským rozporom, vzťahujúcim sa na obdobie Ciceronovej

---

⁹⁹ GRILLO 2015, s. 7. *In Pisonem* so svojou invektívnou podstatou pritom súčasne spadá aj do rečníctva, ktoré sa zameriava na adresnú kritiku jednotlivca a v antike sa označovalo ako *genus demonstrativum*. Rhet. Her. 1, 2.

¹⁰⁰ Tento súhrn sa odvoláva na kapitolu RIGGSBY, Andrew M. The Post Reditum Speeches. In MAY, James M. (ed.). *Brill's Companion to Cicero: Oratory and Rhetoric*. Leiden – Boston – Köln: Brill, 2002, s. 159 – 193.

¹⁰¹ Okrem iného Cicero málokedy tematizuje Crassa ako samostatne existujúce individuum – napr. *Cic. prov.* 17, 41: *me in tribus sibi coniunctissimis consularibus esse voluit*. Z Crassa robí súčasť celku (konzulskej dvojice, politickej frakcie). Na základe vyznenia *Cic. fam.* 5, 8 je zrejme, že žiadne veľké sympatie ku Crassovi nechoval.

¹⁰² Konzuli z roku 58 majú svoje „invektívy“ v pasážach *Cic. prov.* 2, 4 – 4, 8 (Piso); 4, 9 – 6, 14 (Gabinius).

Piso si napokon vyslúžil aj samostatnú reč *In Pisonem*, keďže na Ciceronove urážky po svojom príchode z provincie patrične odpovedal, čo si vynútilo Ciceronovu reakciu vo forme dochovanej reči.

¹⁰³ Tie isté kategórie (fyzický vzhľad, osobné vlastnosti, identita, dosiahnuté výsledky vo verejnej činnosti) boli súčasne aj kľúčovými charakteristikami pre chválu. Rhet. Her. 3, 6, 10 – 8, 15.

„absencie“ v Ríme;¹⁰⁴ (6) vzťah k náboženstvu, najmä k pontifikálnemu právu a jeho nuansám, ale taktiež aj k náboženským úkonom, ktoré implikujú prijímanie politických rozhodnutí a sú determinantom verejnej činnosti;¹⁰⁵ (7) prelínanie politiky a obvinení zo zločinu či rozširovanie politického násillia, ktoré sú nielen vysoko symptomatické pre rímsku politiku v päťdesiatych rokoch 1. storočia, ale aj podnetom vypracovávania obhajob významných figúr, ktoré intervenovali v prospech Ciceronovho návratu. Otázka faktického zavinenia a nevyvrátiteľnosti viny aktérov bola podružná.¹⁰⁶

2.2 *De provinciis consularibus* – základné predstavenie

Reč *De provinciis consularibus* pochádza z roku 56, pravdepodobne z konca mája alebo začiatku júna, keď sa konala senátna debata ohľadom pridelovania konzulských provincií na rok 55. Patrí medzi celostne dochované reči; dnes existuje viacero moderných edícií, v ktorých bola textovou kritikou spracovaná.¹⁰⁷

Reč sa nevyhla diskusii o autentickosti, pokiaľ ide o záznam debaty, ktorá sa v senáte v roku 56 odohrala: z Aula Gellia a Asconia Pediana¹⁰⁸ je možné odvodiť, že reč bola prednesená. Pravdepodobne priamo od Cicerona rovnako pochádza aj jej názov, hoci sa nedá vylúčiť, že bol možno odvodený neskoršími čitateľmi z témy, respektíve obsahu.¹⁰⁹ Polemiky vzbudzoval jej uhladený a starostlivo vypracovaný štýl, ktorý bádateľov oprávnene viedol

---

¹⁰⁴ Cicero traktuje súdobú situáciu v intencii predstavy *consensus omnium bonorum*, aby uviedol do života svoju modifikovanú predstavu o fungovaní republiky a súčasne podčiarkol vlastné postavenie. Na druhej strane sa Cicero snaží o delegitimizáciu extrémistických populárov typu Clodius, pretože sám seba štylizuje do role „pravého“ populára a podkopáva populárske (aj keď spoločensky iba formálne) väzby na rímsky ľud.

¹⁰⁵ *De domo sua* a *de haruspicum responso* sa nevyhnutne vzťahujú k tejto tematike a dá sa očakávať, že v ostatných rečiach bude výskyt náboženských motívov minimálny. Cicero však aj v *prov.* 19, 45 – 46 lapidárne pripomína inštitúciu *obnuntiatio*, teda úradnú či kňazskú právomoc prerušiť verejnú činnosť (napríklad prijímanie zákona či hlasovanie na ľudovom zhromaždení) na základe nepriaznivých nebeských znamení. Bol to spôsob, akým sa dala spochybnit' Clodiova adopcia a legalita jeho tribunátu.

¹⁰⁶ Súdnicstvo bolo v Ríme ďalšou arénou politického boja, pretože neexistoval štátny orgán, ktorý by vo verejnom záujme vyšetroval kriminálne činy. V Ríme existovalo niekoľko stálych porotných súdov, ktorým v danej dobe predsedali prétori a zaoberali sa vymedzeným druhom zločinov: jedným z nich bol aj súd za verejne použité násillie (*quaestio perpetua de vi*) – tejto obžalobe čelil napríklad Sestius aj Milo. Pre okolnosti Sestiovhov procesu pozri kapitolu Historické súvislosti rokov 63 – 56, špeciálne poznámku č. 80.

¹⁰⁷ Anglická: PETERSON, William (ed.). *M. Tulli Ciceronis Orationes vol. V.: Cum Senatui Gratias Egit, Cum Populo Gratias Egit, De Domo Sua, De Haruspicum Responso, Pro Sestio, in Vatinius, De Provinciis Consularibus, Pro Balbo*. Oxford: Clarendon, 1966; francúzska: COUSIN, Jean (ed.). *Cicéron: Discours. Tome XV: Pour Caelius – Sur les provinces consulaires – Pro Balbus*. Paris: Les Belles Lettres, 2002; nemecká: MASLOWSKI, Tadeusz (ed.). *Scripta quae manserunt omnia. Fasc. 24: De provinciis consularibus, Pro L. Cornelio Balbo*. Berlin and New York: Walter de Gruyter, 2007.

¹⁰⁸ Ascon. *Pis.* 2, 3; Gell. 3, 16, 19.

¹⁰⁹ GRILLO 2015, s. 17.

k presvedčeniu, že Cicero svoj prejav redakčne upravil pred písomným zverejnením.¹¹⁰ Moderný komentár túto otázku jednoznačne nerieši; napriek uznaniu jej vycizelovanej podoby, aká sa od rečníka Ciceronovho kalibru dala očakávať, sa na druhej strane zdôrazňujú pasáže, ktoré signalizujú miesta, kde Cicerona senátori počas prednesu prerušili, čo implikuje zdanie reálneho priebehu senátneho zasadania. Z môjho pohľadu je argumentom za autentickosť dnešnej podoby i fakt, že reč v dochovanej textácii (zhruba 5000 slov) nepresahuje pri frekvencii 100 až 110 slov za minútu dĺžku 1 hodiny pre ústne prevedenie, čo by zodpovedalo Ciceronovým politickým rečiam, u ktorých neexistujú pochyby ohľadom napätia medzi realizáciou a textovou podobou.¹¹¹

K reči sa viazala ešte jedna kontroverzia, ktorá bola spôsobená pasážou v liste Attikovi, datovanému krátko po konferencii triumvirův v Luce:

*Čo tým chceš povedať? Hádám si myslíš, že radšej chcem, aby moje diela čítal a odobroval hocikto iný než ty? Prečo som teda niekomu poslal [text] skôr? Bol som prinútený adresátom a nemal som dve vyhotovenia. Ba čo viac, lebo už dlho obhrýzam, čo musím preglgnúť, prišlo mi to ako trochu ponižujúci obrat.*¹¹²

Cicero sa v tomto liste zmieňuje o vlastnom texte, ktorý označuje ako *παλινοδία* (starogrécky výraz, ktorý znamená odvolanie predošlých skutkov či slov, zmenu zmýšľania).¹¹³ Medzi bádateľmi prevažoval názor, že pod týmto pojmom má byť identifikovaná reč *De provinciis consularibus*, pretože Cicero práve svojím príspevkom o konzulských provinciách dal v plnej sile verejne najavo zmenu svojho politického presvedčenia, obzvlášť voči Caesarovi, a priklonil sa na stranu triumvirův. Minoritná skupinka ale namietala, že Cicero nemal dôvod sa za *De provinciis consularibus* hanbiť, a preto videli túto identifikáciu ako spornú.¹¹⁴ Súčasný

¹¹⁰ Keďže tento prejav bol životne dôležitý pre Caesara (a nie je vôbec nemysliteľné si predstaviť, ako sa k nemu dostal buď prepis od jeho informátorov v Ríme, alebo Ciceronom odoslaná verzia) je na základe toho nepresvedčivé, že by Cicero riskoval konflikt s politicky vplyvnejším triumvirom len kvôli odlišným verziám prednesenej a zaznamenatej reči.

¹¹¹ RAMSEY, John T. Roman Senatorial Oratory. In DOMINIK, William – HALL, Jon (edd.). *A Companion to Roman Rhetoric*. Malden: Blackwell Publishing, 2007, s. 130 – 131. Presný počet slov v použitej teubnerskej edícii je 5160; to by v priemere zodpovedalo 48 minútam, čo je v rámci senátnej debaty na vyjadrenie názoru formou reči pri nastolenej diskusii prijateľné. Čas prednesu ale môže byť nižší; musíme pripustiť vplyv elidovania hlások na počet slov a rytmické klauzuly, ktoré mohli spôsobovať rýchlejšie vyslovenie vetných sekvencií.

¹¹² Cic. *Att. 4, 5, 1: ain tu? an me existimas ab ullo malle mea legi probarique quam <a> te? cur igitur cuiquam misi prius? urgebar ab eo ad quem misi et non habebam exempla duo. quin etiam (<iam> dudum enim circumrodo quod devorandum est) subturpicula mihi videbatur esse παλινοδία.*

¹¹³ LSJ, s. 1239, heslo *παλινοδέω*.

¹¹⁴ V prospech zmienenej identifikácie boli Matthias Gelzer, Theodor Mommsen, David Roy Shackleton Bailey; v neprospech Harold Edgeworth Butler, Max Cary, Catherine Saunders a Thomas Rice Edward Holmes. GRILLO 2015, s. 14.

komentár aj oxfordská edícia sa prikláňajú na stranu odporcov, pričom argumentov je niekoľko: chronológia, vyplývajúca z dátumu listu (apríl 56) a prednesu reči o konzulských provinciách (koniec mája alebo začiatok júna 56) ukazuje, že k spomínanému „obratu“ muselo prísť pred rokovaním v senáte. Zmierlivý tón reči, ktorým Cicero na jednej strane nadbieha Caesarovi a Pompeiovi, na druhej sa s rešpektom vyjadruje o lídroch senátnej aristokracie, sa nezdá byť tým, čo Cicero opisuje v ďalšej časti listu ako spretŕhanie vzťahov s nobilitou: úloha mediátora medzi triumvirmi a senátom, ktorú si v reči osoboval, nekorešponduje s jednostranne motivovaným verejným rozchodom v prípade vlastných predošlých politických postojov.¹¹⁵ Reč sa ďalej snaží pripomenúť, že senátori by mali prospievať Caesarovi, keď Caesar prospieva štátu – evokuje sa predstava vzájomnej harmonickej spolupráce, ktorá je žiaduca pre obe strany.¹¹⁶ Okrem iného Cicero v liste výslovne priznal, že bol v čase komponovania svojho zmierlivého stanoviska voči triumvirátu v časovej tiesni, takže pravdepodobne šlo o menej náročné dielo, než je dôkladne skomponovaná politická reč.¹¹⁷

2.3 Rétorické stratégie a persuzívne zložky antickej rétoriky

K pojmu rétorika existuje viacero možných prístupov, ktoré následne viac či menej determinujú jeho obsah a možnú aplikáciu. Moderný multiperspektívny pohľad z nej činí techniku správneho používania reči za účelom vyvíjania vplyvu na ľudí, k čomu sa družia potrebné znalosti a prax. Rétorika sa tak považuje za teóriu efektívnej jazykovej komunikácie.¹¹⁸ Antické definície rétoriky sa viacej sústreďovali na cieľ a uplatnenie rétoriky. Pre Aristotela je rétorika umením vystihnúť v každej veci to, čo je presvedčivé.¹¹⁹ V Ciceronovom pojednaní na margo rétoriky sa píše, že prvoradou (t. j. nie jedinou!) úlohou rečníka je hovoriť presvedčivo.¹²⁰ Quintilianus v prvom storočí n. l. po podaní rozličných historických názorov na povahu rétoriky zdôraznil, že ide o umenie vyjadrovania sa správne a presvedčivo.¹²¹

---

¹¹⁵ Cic. *Att.* 4, 5, 2: *ego mehercule mihi necessitatem volui imponere huius novae coniunctionis ne qua mihi liceret relabi ad illos quietiam tum cum misereri mei debent non desinunt invidere.* BUTLER – CARY 1924, s. 107.

¹¹⁶ Cic. *prov.* 16, 38.

¹¹⁷ Existujú prinajmenšom dva názory na to, čo záhadná *παλινοδία* mohla predstavovať: podľa BUTLER – CARY 1924, s. 107 – 108 by malo ísť o Ciceronov list adresovaný Pompeiovi; naproti tomu MITCHELL 1991, s. 185 v texte síce opakuje totožnosť s rečou o konzulských provinciách, ale v poznámke č. 110 sa domnieva, že šlo o nejaké literárne stvárnenie vo verši alebo v próze, ktoré vyzdvihovalo Caesarove úspechy.

¹¹⁸ SZYMANEK, Krzysztof. *Umění argumentace: terminologický slovník.* Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci s. 286 – 288.

¹¹⁹ Arist. *Rhet.* 1, 2, 1.

¹²⁰ Cic. *de or.* 1, 31, 137.

¹²¹ Quint. *inst.* 2, 17, 37.

O trochu dôležitejšie než stanovovanie značne priestupných hraníc rétoriky je to, akým spôsobom rétorika funguje vo vzťahu k adresátovi (čitateľovi, poslucháčovi, divákovi) alebo ako je v danej komunikačnej situácii realizovaná. Na to slúžia rétorické stratégie, ktoré je možné popísať ako premyslené intencionálne komunikačné stratégie, spočívajúce v zakódovaní troch zložiek presvedčania¹²² v starostlivo skonštruovanom a vypracovanom rečníckom prejave. Medzi zložky presvedčania sa zaraďujú *logos*, *éthos* a *pathos*.¹²³

Termín *logos* je v starogréckom jazyku mnohoznačný a medzi jeho významami môžeme nájsť slovo, reč, diskurz či myslenie.¹²⁴ Podstatou *logu* je logická a štylistická hodnota rečníckeho vystúpenia, teda obsah a forma.¹²⁵ Zamiera sa na racionálne uvažovanie alebo jeho ponášku. V komunikačnej perspektíve by *logu* zodpovedal pojem obsah komunikácie, ergo Jakobsonova *správa*.¹²⁶ Hlavný dôraz presvedčania sa kladie na logické argumenty, ktoré sú zrozumiteľné a platné alebo sú pravdepodobné a v konečnom dôsledku vyvolávajú dojem platnosti, aj keď nemusia nič dokazovať. Najčastejším typom rétoricky aranžovaného argumentu,¹²⁷ ktorý sa v *logu* využíva, je: (1) enthyméma, teda argument vo forme sylogizmu, v ktorom je jedna z premís neuvedená alebo zamlčaná,¹²⁸ (2) *paradeigma* alebo *exemplum*, čiže uvedenie príkladu konkrétneho javu za účelom generalizácie významu a podporenia hlavnej myšlienky.¹²⁹ Výhodou exemplifikácie z pohľadu rečníka je zhustenie argumentácie do kohe-

---

¹²² WACHSMUTH Henning – STEDE Manfred - EL BAFF, Roxanne – AL-KHATIB, Khalid – SKEPPSTEDT, Maria – STEIN, Benno. Argumentation Synthesis following Rhetorical Strategies. In *Proceedings of the 27th International Conference on Computational Linguistics*. Santa Fe: Association for Computational Linguistics, 2018, s. 3753. Definícia rétorickej stratégie v tomto prípade vychádza z Aristotela. Je zaujímavé, že ani v odbornej literatúre zahraničnej proveniencie nefiguruje žiadna etablovaná definícia rétorických stratégií, čo poukazuje na určitú implicitnosť v definovaní tohto pojmu, respektíve množstvo synonym zneumožňuje ustálenie významu pre nadradený pojem (anglofónny svet v tomto zmysle používa aj termíny *rhetorical modes*, *rhetorical devices* či *modes of persuasion*, ktorých význam však vnímam ako príliš zúžený). Pojem persuzívna zložka preberám z KRAUS, Jiří. *Rétorika a řečová kultura*. Praha: Karolinum, 2010, s. 64.

¹²³ Pomenovania zložiek majú svoju latinskú verziu: *movere*, *delectare*, *probare*. Niekedy sa pridáva aj štvrtá zložka, *kairos* („pravý, vhodný čas“), ktorá popisuje situačný a komunikačný kontext rétorického prejavu. O význame situačnosti v rétorike a ich podmieňujúcom vzťahu pozri BITZER, Lloyd Frank. The Rhetorical situation. In *Philosophy & Rhetoric*, 1968, roč. 1, č. 1, s. 1 – 14. U Aristotela majú zložky presvedčania status konštruovaných dokazovacích prostriedkov (závisia od schopnosti rečníka, ktorý ich v ideálnom prípade môže ľubovoľne intenzifikovať). Arist. *Rhet.* 1, 2, 3.

¹²⁴ *LSJ*, s. 1057 – 1059, heslo *λόγος*.

¹²⁵ KRAUS 2010, s. 64.

¹²⁶ KARLÍK, Petr – NEKULA, Marek – PLESKALOVÁ, Jana (edd). *Nový encyklopedický slovník češtiny*. [online]. Heslo komunikační model. Dostupné na: <<https://www.czechency.org/>>. [Cit. 4. 08. 2022]

¹²⁷ Rétorické argumenty sú odvodené od argumentov formálnej logiky: enthyméma je paralelou sylogizmu (logicky platného výroku, kedy z dvoch premís plynie záver) a *exemplum* je paralelou induktívneho dokazovania. To však neznamená, že sylogizmus alebo indukcia sa nemôžu objaviť aj v rétorickom diele. CORBETT Edward Patrick Joseph. *Classical Rhetoric for the Modern Student*. Oxford University Press, 1965, s. 39 – 40.

¹²⁸ SZYMANEK 2003, s. 121 – 122.

¹²⁹ LAUSBERG, Heinrich. *Handbook of Literary Rhetoric. A Foundation for Literary Study*. Leiden – Boston – Köln: Brill, 1998, s. 196 – 200.

rentnej zástupnej jednotky, ktorú si adresát môže ľahko osvojiť, a navyše obsah exempla je obvykle adresátovi známy alebo je preňho verifikovateľný.¹³⁰

Éthos („charakter, hodnota“)¹³¹ odvodzuje svoju presvedčovaciu schopnosť z pôsobenia hodnotovej, respektíve morálnej dimenzie, smerujúcej od autora prehovoru. Z pohľadu komunikácie je *éthos* totožný s funkčnou rolou autora, producenta diskurzu. Rečník cielene využíva prezentáciu vlastného charakteru, osobnosti a morálnych zásad, aby sám seba vykreslil ako hodnoverný a spoľahlivý zdroj, ktorý u adresátov nebude v rámci argumentácie vzbudzovať pochybnosti alebo odpor. Úsilím rečníka pri presvedčaní touto persuzívnou zložkou je získať si dôveru adresátov.¹³² Rečník preto uvádza vlastné zásady a postoje, vykonané činy či dáva najavo porozumenie potrebám alebo náladám adresátov.¹³³ Je však dôležité, aby sa uvedené charakteristiky odvodzovali z reči, ktorú rečník prednáša. V rímskom poňatí mal *éthos* rečníka prenikavejšiu úlohu, čo dokladajú aj dochované popisy buď ideálneho praktizujúceho rečníka alebo morálnych nárokov kladených na rečníka.¹³⁴

Pathos (z *pathein* podliehať niečomu, znášať, trpieť)¹³⁵ je persuzívna zložka, ktorá sa zameriava na adresáta komunikácie. Ide o emotívnu sugesciu, silné pôsobenie na ľudské city za účelom primäť obecenstvo ku konaniu pomocou dosiahnutia priaznivého naladenia adresáta.¹³⁶ Rečník využíva, že nie je v moci ľudskej psychológie plne kontrolovať emócie a snaží sa preto v adresátovi vyvolať emocionálnu odpoveď svojím prejavom, čo uľahčí ďalší proces argumentácie. Emócie totiž zásadne vplyvajú na rozhodovanie, ako bolo známe už v staroveku. Často využívanými prostriedkami *pathosu*, ako napríklad expresívnymi metaforami či rozprávami, emotívnou dikciou či anekdotami sa môžu vyvolávať želané emócie ako radosť, hnev, smiech, smútok, nenávisť.¹³⁷ *Pathos* má zo všetkých troch persuzívnych zložiek najväčší sklon sklznúť k manipulácii.

---

¹³⁰ CORBETT 1965, s. 68.

¹³¹ *LSJ*, s. 766, heslo ἦθος.

¹³² Arist. *Rhet.* 1, 2, 4.

¹³³ KEITH, William M. – LUNDBERG, Christian O. *The Essential Guide to Rhetoric*. Boston – New York: Bedford/ St. Martin's, 2008, s. 38 – 39.

¹³⁴ CORBETT 1965, s. 86. Cicero sa touto otázkou extenzívne zaoberá v diele *De oratore*; tento aspekt nestratil nič na dôležitosti ani v neskoršom období, ako dokladá Quint. *Inst.* 2, 15; 2, 17; 12, 1.

¹³⁵ *LSJ*, s. 1285 – 1286, heslo πάθος.

¹³⁶ Arist. *Rhet.* 1, 2, 5. CORBETT 1965, s. 94 – 85.

¹³⁷ Analýzou emócií sa zaoberajú state v Arist. *Rhet.* 2, 2-17.

2.4 Argumentácia a argument

Variabilita v prístupoch k argumentácii má súčasne vplyv aj na to, akým spôsobom tento termín definovať. Jej neoddiskutovateľnou charakteristikou je interdisciplinárny a komplexný charakter, pretože argumentácia sa dá pojiť napríklad z pozície logiky, lingvistiky či rétoriky. Zahŕňa v sebe kognitívne procesy, dimenzie psychológie, sociálnej interakcie, etiky či estetiky, takže prekračuje pole reči a jazyka.¹³⁸ Argumentácia súvisí s procesom špecifickej tvorby textu, ktorý v sebe zahŕňa predkladanie argumentov za určitým účelom. Realizuje sa v monologickej, aj v dialogickej komunikácii. Rozdiel medzi dialogickou a monologickou komunikačnou situáciou, v ktorej sa uplatní argumentácia, má vplyv na jej formálnu podobu,¹³⁹ ale situačnosť argumentačného, respektíve rétorického prejavu a vnútorné komponenty argumentácie zostávajú zachované. Aj monologické komunikačné situácie totiž v sebe nesú dialogický aspekt.¹⁴⁰

Termín argumentácia má zmysel iba v prípade, že sa jej konštitutívne prvky (argumenty) popisujú v konkrétnej komunikačnej situácii.¹⁴¹ Za dva základné typy argumentácie možno považovať argumentáciu jednostrannú, teda uvádzanie iba priaznivých argumentov pre predložené stanovisko; dvojstranná argumentácia spočíva v uvádzaní argumentov pre aj proti preferovanému tvrdeniu, čím sa môže dosiahnuť efekt vyššej miery vierohodnosti argumentácie u adresátov.¹⁴² Pri realizácii argumentácie však dochádza k špecifickému typu rečového jednania, preto možno argumentáciu označiť aj za komplexný rečový akt, ktorý smeruje k zmene stavu sveta a vzťahu ľudí k nemu,¹⁴³ teda argumentáciu možno pojiť aj ako účelné medziľudské jazykové jednanie.¹⁴⁴ Argumentácia v sebe inherentne obsahuje aspekt zdôvodňovania stanovísk, ale na druhej strane aj účelovo ovplyvňuje adresátov, teda snaží sa efektívne presvedčať druhú stranu. Smeruje k eliminácii adresátových námietok voči prijatiu sporného tvrdenia a oslabenie či odstránenie nesúhlasného postoja. Dochádza

---

¹³⁸ KLEIN 2009, s. 35.

¹³⁹ KLEIN 2009, s. 37. Autor predpokladá, že predstava virtuálneho oponenta v porovnaní so skutočným oponentom v dialógu sa prejaví na výstavbovom princípe, línii dôkazov a celkovom vyznení či podobe argumentácie.

¹⁴⁰ V monologickej argumentácii totiž vedieme virtuálny dialóg s oponentom, ktorého si sami konštruujeme.

¹⁴¹ KLEIN 2009, s. 45

¹⁴² SZYMANEK 2003, s. 246. Jednostranná argumentácia je účinnejšia v prípade ľudí s nižším vzdelaním a podporovateľov proponovaného stanoviska. U osôb s nepriajným postojom voči predkladanému stanovisku vyvoláva dvojstranná argumentácia posilnenie nesúhlasu voči téze; táto znížená miera prijateľnosti sa preto musí dôkladne vedenou argumentáciou a rétorickými prostriedkami odbúrať. V prípade komunikačnej situácie senátnej debaty o provinciách sa dá očakávať, že rečník použije dvojstrannú argumentáciu.

¹⁴³ Rečový akt je typ jednania, realizovaného jazykovo, ktorým sa dosahuje zamýšľaný efekt v danom komunikačnom kontexte. KARLÍK, Petr – NEKULA, Marek – PLESKALOVÁ, Jana (edd). *Nový encyklopedický slovník češtiny*. [online]. Heslo mluvní akt. [cit. 4. 08. 2022].

¹⁴⁴ GREPL, Miroslav – KARLÍK, Petr. *Skladba češtiny*. Olomouc: Votobia, 1998, s. 23

k názorovému ovplyvneniu adresáta, v prípade úspešnej argumentácie k celkovej zmene postoja (presvedčeníu adresáta).¹⁴⁵ Presvedčanie sa môže realizovať zámerne naaranžovanými jazykovými prostriedkami, ktoré nemusia mať nutne racionálnu podstatu,¹⁴⁶ avšak v argumentácii sa musia okrem nich vyskytovať aj konvenčne racionálne prostriedky, respektíve ich náhražky.¹⁴⁷

Argumentácia v komunikácii pozostáva z tézy a argumentu. Téza je nadradenou informáciou, ktorá k sebe argument z titulu argumentačnej funkcie výpovede nevyhnutne vyžaduje (téza a argument sa navzájom podmieňujú). Môže byť vyjadrená jednou výpoveďou alebo sprítomnená vo viacerých výpovediach. Vyskytujú sa aj prípady, kedy téza nemusí byť v texte explicitne vyjadrená, ale komunikant je schopný ju na základe viacerých výpovedí vyvodit' z kontextu. Jej najčastejšou formou je obsahová vetná propozícia. V argumentačnom texte je možné nájsť viacero téz, pričom jedna je vždy hlavná a zvyšné sú čiastkové – čiastkové tézy preberajú funkciu argumentov pre hlavnú tézu. Na úrovni komunikačných funkcií hlavná téza determinuje funkciu celého textu. Pokiaľ sa v texte vyskytujú tézy bez vzájomného vzťahu a súčasne tieto tézy nesúhlasia s vytýčenou argumentačnou líniou, tak ich možno ešte roztriediť na hlavné a vedľajšie.

Argument ako druhá základná súčasť argumentácie sa popisuje ako dôvod, podpora alebo oprávnenie pre platnosť daného tvrdenia (výroku).¹⁴⁸ Dá sa však popisovať aj ako typ úsudku, ktorý vyplýva z predložených premís.¹⁴⁹ Argument sa v komunikácii nezvykne vyskytovať osamotene, ale je súčasťou širšej výpovede, čo vedie niektorých bádateľov k zavedeniu pojmu *argumentačná výpoveď*. Argument, respektíve argumentačná výpoveď sa môžu svojou formou navzájom líšiť: môžu byť verbalizované krátkymi vetami či vetnými segmentmi, ale aj súvetiami.¹⁵⁰ Rovnako ako v prípade tézy, aj argument možno odvodiť z viacerých výpovedí. Obvykle sa argumenty produkujú v dialógu alebo v diskusii, teda v dialogickej komunikácii. Signalizácia argumentu v texte sa môže odohrávať pomocou spojok, napríklad *pretože, lebo, ved', teda, kvôli*, dôsledkovými výrazmi (*a teda, (a) preto*, ale

---

¹⁴⁵ KLEIN 2009, s. 36.

¹⁴⁶ SZYMANEK 2003, s. 41 uvádza hrozby, sľuby, prosby.

¹⁴⁷ Termín konvenčne racionálny prostriedok preberám od Kleina. Autor si pod tým predstavuje tvrdenie, ktoré spĺňa formálne logické nároky na argument (napríklad matematický dôkaz). Klein ďalej uvádza, že argumentujúci hovorca pracuje s akousi predstavou racionality, ktorá rámuje jeho myšlienkový proces utvárania vlastnej argumentácie.

¹⁴⁸ KLEIN 2009, s. 46 – 50.

¹⁴⁹ Toto poňatie sa blíži logickému prístupu – veľmi nápadne sa podobá sylogizmu. SZYMANEK 2003, s. 40.

¹⁵⁰ KLEIN, s. 50; SZYMANEK 2003, s. 41.

nemusi to byť jediný prostriedok vyjadrenia.¹⁵¹ Uvedené spojky navyše môžu predpokladať príčinný alebo dôvodový vzťah výpovede, takže nie sú stopercentnou zárukou vyjadrenia argumentu.

2.4.1 Argumenty podporujúce tézu priamo¹⁵²

1. argument-doklad

Argument-doklad je doložením tézy na základe referencie ku skutočnosti z reálneho sveta, najčastejšie uvedením objektívneho faktu. Do tejto skupiny argumentov možno zaradiť argumenty autoritou, ale aj logicky platné argumenty (sylogizmy), ktoré však musia mať pravdivé premisy, a teda aj záver. Argument – doklad plní funkciu faktického doloženia informácie v texte.

1, 1: (T) Sýria a Macedónia sa majú označiť za konzulské provincie, *pretože* (A) to tvrdí (aj) Publius Servilius.

2, 2: (T) Aký má byť Ciceronov postoj k označeniu Sýrie a Macedónie [= má byť negatívny], (A) pokiaľ sa Publius Servilius domnieval, že Gabinius a Piso majú byť pokarhaní?

2, 4: (T) Vojenská cesta *via Egnatia* nie je bezpečná *kvôli* (A) táborom Thrákov [v jej okolí].

2. argument-dôvod pre tvrdenie tézy

Argumentom, ktorý je dôvodom pre tvrdenie tézy, komunikant neverbalizuje objektívne fakty či dáta, ale tvrdenia s modálnym charakterom alebo bez nároku na nespochybniteľnú platnosť, teda hypotézy, postoje či názory. Argumentmi, ktoré sú dôvodmi pre tvrdenie tézy, sú spravidla argumenty analógiou či argumenty príkladmi.

---

¹⁵¹ Vo vete a môžu vyskytnúť substantíva ako argument, dôvod, následok, príklad, a iné. KOPECKÝ, Jakub. Poznámky k signalizácii argumentácie v jazykovej interakcii. In *Naše reč*, 2016, roč. 99, č. 1, s. 21 – 24.

¹⁵² Nasledujúca podkapitola a jej pandán pre argumenty podporujúce tézu nepriamo sú čerpané z navrhutej funkčnej klasifikácie argumentov podľa KLEIN 2009, s. 51 – 56. V rámci jednotlivých kategórií sa snažím dokladovať uvedené vymedzenie na základe príkladov, ktoré som našiel v reči *De provinciis consularibus*. Nejde však o kompletný výpočet všetkých argumentov, ale uvedenie najprenikavejších príkladov.

Do tejto skupiny možno zaradiť celú pasáž s historickými exemplami (Cic. *prov.* 8, 18 – 9, 22), ktorá operuje s tézou, že štát dokáže uzmierniť politických nepriateľov. Súčasne v tomto prípade ide aj o argumenty-doklady, ale ich primárna funkcia tkvie v opodstatnení tvrdenia Ciceronovej tézy.

3a. argument – dôsledok/následok¹⁵³

Táto podskupina argumentov primárne neslúži k doloženiu platnosti tézy, ale hlavným cieľom je ovplyvniť následné jednanie adresáta. Takýto argument sa zvyčajne realizuje v podmienkovom súvetí, ale môže byť vyjadrený aj súvetím, v ktorom sa vyskytuje imperatív. Dôsledky, respektíve následky, ktoré tieto argumenty vyjadrujú, môžu mať pozitívny alebo negatívny aspekt. Negatívne dôsledky sú uvádzané hlavne fallatívnymi argumentmi:¹⁵⁴ (1) *argumentum ad baculum*, spočívajúci vo vyhrážkach použitia sily, aby si týmto spôsobom komunikant vynútil uskutočnenie alebo ukončenie určitého preferovaného druhu konania – vyvolávanie strachu, hrôzy a vyvíjanie nátlaku má pomôcť efektívnejšiemu dosiahnutiu presvedčenia adresáta; (2) *argumentum ad metum* je zneužitím pocitov strachu, desu či hanby pre utilitárne ciele komunikanta.¹⁵⁵ K uvedeným zástupcom sa pridružuje aj *argumentum ad consequentiam*¹⁵⁶, ktorý predstavuje negatívny a neprijateľný následok tézy pre adresáta, čím sa má dosiahnuť jej odmietnutie. Izolované argumenty dôsledky/následky bez dodatočných dokladajúcich tvrdení majú manipulatívny príznak, aj keď samy o sebe nemusia byť nutne zavádzajúce.

7, 17: (T) „Učiním z nich prétorské provincie, aby sa Pisonovi a Gabiniovi okamžite určil nástupca.“ (A) Len ak to tribún dovolí!

Ibid.: (T) Nástupcovia Gabinia a Pisona sa nikdy neurčia, (A) pokiaľ sa návrh nepodá v zhode so zákonom, ktorý vylučuje možnosť zasiahnuť proti prideleniu provincií.

---

¹⁵³ Argumenty podporujúce tézu 3a a 3b sú v Kleinovej práci vnímané ako samostatné skupiny. Na základe recenzie KOPECKÝ, Jakub. Co je argument? In *Naše řeč*, 2011, roč. 94, č. 2, s. 96 – 97 sa však prikláňam k názoru, že ide o variácie totožného druhu argumentov, a preto ich číslujem uvedeným spôsobom.

¹⁵⁴ Fallatívny argument je zavádzajúcim spôsobom argumentácie, ktorý od adresáta vyžaduje súhlas a nie je založený na prevažujúcej miere konvenčnej racionality. Zoznam niektorých frekventovaných fallatívnych argumentov uvádza CORBETT 1965, s. 70 – 80 a FREELEY, Austin J. – STEINBERG, David L. *Argumentation and Debate Critical Thinking for Reasoned Decision Making*. Boston: Wadsworth Cengage Learning, 2009, s. 189.

¹⁵⁵ Definície podľa SZYMANEK 2003, s. 55 – 56 a 63.

¹⁵⁶ SZYMANEK 2003, s. 56.

3b. argument ukotvený v účele

Podobne ako v predchádzajúcej triede, aj argumenty s ukotvením v účele sú svojimi tézami orientované k tomu, aby došlo k zmene stavu sveta. Nachádzajú sa v účelových vetách.¹⁵⁷

Ibid.: (T) Navrhнем tie isté provincie označiť za prétorské, (A) aby prétori spravovali provincie po dobu jedného roku a aby sme čo najskôr dostali na oči tých, ktorých nemôžeme s pokojným svedomím ani vidieť.

2.4.2 Argumenty podporujúce tézu nepriamo

1. argument posilňujúci tézu poukázaním na zlyhanie očakávania

Najvýhodnejším spôsobom vysvetlenia tohto argumentu je na základe jeho realizácie vo výpovedi – často sa vyskytuje v prípustkových vetách. Argument v danej konštelácii podporuje obsah tézy, ktorá nastáva aj v situácii, keď sa očakáva opačný účinok či dej alebo konanie. Z argumentu potom plynie postoj, ktorý sa stavia proti všeobecnému predpokladu či nadradenej myšlienke, hoci nemusí ísť o intencionálnu činnosť.

10, 24: (T) A veď pokiaľ som tým, ktorí chceli toto všetko zničiť ohňom a mečom, nielenže vyhlásil nepriateľstvá a vypovedal priateľstvá [...], (A) hoci časť z nich boli moji osobní známi.

12, 29: Preto, (A) i keď sú takí, čo ho naozaj nemajú v láske, (T) neexistuje dôvod, za ktorý by ho mali odvolávať z provincie.

2. argument posilňujúci tézu námietkou

Argumenty posilňujúce tézu námietkou sa vyskytujú v príznakovej a nepríznakovej forme. Príznaková forma zahŕňa namietanie voči vlastnej téze v argumentácii v prospech danej tézy; ide o virtuálny prechod na stranu mysleného oponenta (ktorý sa nesprítomňuje či nevyjavuje v monologickej komunikačnej situácii). Zvyčajne sa vyjadruje súvetím so spojkovou dvojicou

---

¹⁵⁷ To neznamená, že každá účelová veta je potenciálnym argumentom. špecifikuje výskyt tohto poddruhu. KLEIN 2009, s. 59 – 61.

síce – ale. Námiетка autora textu nikdy nie je uvedená na poslednom mieste vo výpovedi, čo súzni s rétorickou stratégiou oslabenia nedôvery adresáta uvedením protiargumentu, ktorý sa vzápätí zneplatní alebo vyvráti. Dosahuje sa tak efekt dôveryhodnosti, čo napomáha posilňovaniu zastávanej tézy. Ak však námietky nie sú podporené argumentmi alebo sú vyhodnotené ako nedostačujúce, charakter tohto argumentu je manipulatívny. Nepríznačková forma je charakteristická namietaním voči téze skutočného oponenta a je súčasťou argumentácie proti uvedenej téze. Taká námiетка je vlastne priamou či nepriamou podporou tézy autora textu.

8, 18: (A) [Tiberius Gracchus] sa síce nezmieryl [s bratmi Scipionovcami], (T) ale zdalo sa mu neprimerané dôstojnosti vládnej moci, aby bol sám triumfátor odvedený na to isté miesto, kam boli vedení vodcovia nepriateľov za Scipionovho triumfu.

3. argument posilňujúci tézu oslabením námietky

Posledný typ argumentu s nepriamou podporou tézy je v úzkom vzťahu s príznakovou formou argumentu, ktorý posilňuje tézu námietkou. Má opačnú funkciu voči námietke, oslabuje jej validitu. Vyjadrenie vo výpovedi je signalizované spojkovými výrazom *síce – ale to je dané tým, že...*¹⁵⁸ Argument priamo nadväzuje na námietku a až sprostredkovane na nadradenú tézu, keď sa námiетка oslabí.

3, 6: (T) A tieto skutočnosti nezamlčím preto [= zamlčím], že by neboli dosť závažné, (A) ale preto, že to v tejto chvíli tvrdím bez svedka.

17, 42: (T) Ani túto ponuku som neprijal; nie preto, že som usúdil, že sa nezlučuje s mojou dôstojnosťou, (A) ale preto, že som netušil, že taký veľký zločin hrozí štátu od nastupujúcich konzulov.

---

¹⁵⁸ Autor na tomto mieste spojkový výraz nijako nekomentuje. Pokladám ho teda skôr za čo najvšeobecnejšiu formuláciu a osobne by som uprednostnil podobu *síce – ale to je preto, že...*

3. PREKLAD REČI *DE PROVINCIIIS CONSULARIBUS*

3.1 Prekladateľské poznámky

Preklad vychádza z edície Tadeusza Maslowského z roku 2007 a drží sa aj editorom navrhnutého členenia textu.¹⁵⁹ Z textovo-kritického hľadiska do podoby reči zasahujem iba výnimočne.¹⁶⁰ Zohľadňujem však najnovšie poznatky o editácii klasických latinských textov a na troch miestach v preklade nevyčleňujem *quid* po vzore zvolenej edície.¹⁶¹ Tento krok v poznámkach pod čiarou nesignalizujem.

Skloňovanie antických substantív aj prepis antických mien a názvov je v súlade so zavedenými pravidlami, ktoré v slovenčine existujú alebo sa dodržiavajú.¹⁶² Topografické názvy spravidla poslovenčujem, pokiaľ daný ekvivalent v slovenskom jazyku existuje. Odborné a technické pomenovania bez zavedeného prekladu si zachovávajú svoju latinskú podobu (napr. *quinquevir*); ostatné termíny sa nachádzajú v tvare, v ktorom boli prejaté do slovenčiny (napr. konzul).

Biografické a terminologické vysvetlivky vo forme priebežných poznámok pod čiarou spravidla nie sú opatrené citáciami; väčšinou sú v nich odkazy na základné odborné príručky. V prípade celostnej či opakovanej citácie ide o interpretáciu, pri ktorej bolo nutné odvolať sa na autoritu. Vysvetlivky bez uvedenej citácie sú všeobecne známe či nesporné faktografické informácie, v menšej miere moje vlastné postrehy.

---

¹⁵⁹ MASLOWSKI 2007, s. 1 – 24.

¹⁶⁰ Jediný prípad dokladá poznámka č. 154.

¹⁶¹ CTIBOR, Michal. *Quid secundo bello Punico? Přehodnocení výpovědí tradičně edtovaných jako „Quid?“ v klasických latinských textech*. Dizertačná práca [online]. Praha: Univerzita Karlova, 2018. Dostupné na: <<http://hdl.handle.net/20.500.11956/105674>>. [cit. 30. 07. 2022]. Konkrétne pasáže z *De provinciis consularibus* uvádza Ctibor v tabuľke na s. 194 – ide o Cic. *prov.* 5, 12; 8, 20; 9, 22.

¹⁶² BUZZÁSYOVÁ, Ludmila. Pripravovaný Slovník starogréckych a latinských mien – hlavné transkripčné zásady a problémy spojené s tvorbou hesiel. In *Slovenská reč*, roč. 77, č. 3-4, s. 131 – 150; OKÁL, Miloslav. *Latinská štylistika, antická metrika a prekladanie gréckej a latinskej poézie do slovenčiny, grécke a latinské mená v slovenčine*. Martin: Thetis, 2016, s. 381 – 415.

3.2 Reč Marka Tullia Cicerona o konzulských provinciách

I. [1] Ak niekto z vás, páni senátori, čaká na to, ktoré provincie¹⁶³ navrhнем označiť za konzulské,¹⁶⁴ nech sám za seba uvažuje, akí ľudia majú byť podľa mňa v prvom rade stiahnutí z provincií; potom veru nebude pochybovať, čo sa patrí, aby som si myslel, až si uvedomí, čo si musím myslieť. Aj keby som ako prvý prejavil takú mienku,¹⁶⁵ rozhodne by ste ma pochválili; keby som ju prejavil ako jediný, určite by ste mi prepáčili; dokonca aj keby sa vám zdal tento názor o trošku menej užitočným, napriek tomu by ste mojej zášti¹⁶⁶ preukázali aký-taký súcit. Ale teraz, páni senátori, mám ohromnú radosť ako z toho, že pre štát je najprospernejšie práve označiť Sýriu a Macedóniu za konzulské provincie (takže moja bolesť sa nerozhádza s verejným prospechom), tak aj z toho, že mám vzor vo veľmi znamenitom Publiovi Serviliovovi,¹⁶⁷ mužovi výnimočnej spoľahlivosti a náklonnosti ako voči štátu, tak aj vzhľadom na moju osobnú bezpečnosť. [2] Pokiaľ sa však Publius Servilius domnieval, jednak pred chvíľkou a aj kedykoľvek mal príležitosť a možnosť prehovoriť, nielen vlastným postojom, ale aj vážnosťou prehovoru, že Gabinius a Piso, dve príšery a takmer až záhuby štátu, majú byť pokarhaní ako pre iné príčiny, tak najväčšmi kvôli tomu ich do očí bijúcemu zločinu a bezohľadnej krutosti voči mne,¹⁶⁸ ako sa potom mám k nim stavať ja, ktorého blaho zapredali výmenou za ukojenie vlastných chŕťok? Ale ja sa pri zostavovaní prejavu nepoddám svojmu bôľu, nenechám sa ovládať rozčúlením. Zaujmem taký prístup, aký si voči nim musí osvojiť

---

¹⁶³ Termín *provincia* (s nejasnou latinskou etymológiou) pôvodne označoval akčný rádius pre rímskych magistrátov. S postupom času, keď vzrástol počet Rimanmi podmanených území a navýšil sa i najvyšší úradnícky personál, sa pojem začal používať aj na označenie mimoitalského územia, kam senát vysielal úradníkov, aby na určitý čas spravovali danú oblasť. Provincie v neskoršej republike spravidla spravovali prokonzuli alebo proprétori, teda úradníci s najvyšším *imperiom*, ktorí najprv vykonávali úradnú funkciu v Ríme a po roku odchádzali administrovať pridelené územie. Republikánske provincie však nemožno vnímať ako uniformné správne jednotky centralizovaného štátu, pretože v sebe obsahovali komunity či sídla s rozličným právnym statusom.

¹⁶⁴ Teda ktoré provincie sa pridelia do správy ešte nezvoleným konzulom na rok 55. Konzulom sa zvykli pridelať provincie, ktoré vyžadovali buď vojenské zásahy alebo sa v nich vyskytli administratívne problémy.

¹⁶⁵ Cicero do diskusie prispel až po tom, čo už odzneli názory minimálne troch predchádzajúcich senátorov.

¹⁶⁶ Zášť pramenila z toho, že Gabinius a Piso boli v Ciceronových očiach spolupáchateľmi jeho exilu. Cicero sa však dôsledne vyhýba termínu *exsilium*, aby svoje vyhnanstvo nelegitimizoval.

¹⁶⁷ **Publius Servilius Vatia Isauricus** (asi 130 – 44): jeden z vedúcich optimátov, vnuk Quinta Caecilia Metella Macedonika z matkinej strany. V mladosti patril ku krúžku mladých rímskych tradične zmýšľajúcich aristokratov, ktorí zavraždili kontroverzného tribúna Lucia Appuleia Saturnina. V roku 90 prétor, následne proprétor pravdepodobne na Sardínii. V roku 88 oslávil svoj prvý triumf za víťazstvá v provincii. V občianskej vojne medzi Mariom a Sullom sa postavil na Sullovu stranu. V roku 79 konzul; v rokoch 78 – 74 prokonzul v provincii Kilikia, ktorú sa snažil zbaviť pirátov a porazil odbojnú horskú kmene z isaurskej oblasti. V Ríme následne oslávil triumf a prijal prímenie *Isauricus*. V roku 70 jeden z porotcov v procese s Gaiom Verrom. V roku 63 sa neúspešne uchádzal o post najvyššieho pontifika, avšak nebol zvolený. Podporil Ciceronovo potlačenie Catilinovho sprisahania aj trest smrti pre konšpirátorov. V šesťdesiatych a päťdesiatych rokoch s ním Cicero súzil v názoroch na politické záležitosti. Cenzor v roku 55; od tohto času užíval titul prvého senátora (*princeps senatus*). *OCD*, s. 1355; *RE* 93.

¹⁶⁸ T. j. kvôli Ciceronovmu exilu.

každý jeden z vás; pri prednášaní prejavu dám stranou to zvláštne a osobitné pochopenie pre moje trápenie, ktoré ste vy i napriek tomu vždy pokladali za spoločne prežívané so mnou; ušetším si ho na čas pomsty.

II. [3] Sú tu štyri provincie, páni senátori, o ktorých sa dosiaľ, myslím, hovorilo; dve Gallie, ktoré v tomto momente vidíme spojené pod jednou správou,¹⁶⁹ a Sýria a Macedónia,¹⁷⁰ ktorých sa tamtí prekliati konzuli zmocnili proti vašej vôli a po potlačení senátu odmenou za vyvracanie štátu. Podľa Semproniovho zákona¹⁷¹ musíme dve provincie zvoliť za konzulské. Existuje niečo, kvôli čomu môžeme váhať nad Sýriou a Macedóniou? Vynechám, že Piso a Gabinius, ktorí majú teraz provincie v moci, ich získali tak, že sa provincií ani nedotkli skôr, než pohrdli senátorským stavom, než z obce vyštvali váš vplyv, než zúbožili dôveru v štát aj nepretržitú záštitu rímskeho ľudu a veľmi hanebne až preukrutne súžili mňa či všetkých mojich blízkych.¹⁷² [4] Nechávam stranou všetky domáce a mestské prečiny, ktoré sú také veľké, že ani Hannibal¹⁷³ nikdy tomuto mestu neželal tak veľa zla, koľké oni dvaja spôsobili. Prejdem k samotným provinciám. Z nich Macedónia, ktorá bola predtým chránená zásluhou viacerých vojvodcov ani nie tak baštami, ako pomníkmi na víťazstvách¹⁷⁴ a po mnohých víťazstvách a triumfoch si už dlhý čas mierumilovne nažívala, je taká sužovaná barbarmi – tými barbarmi, ktorým bol kvôli chamtivosti odňatý mier – , že Thessaloníčania, nachádzajúci sa v lone našej

---

¹⁶⁹ T. j. pod správou Gaia Iulia Caesara. Na vlastnom území Gallie sa nachádzala Zaalpská Gallia (*Gallia Transalpina* alebo *Ulterior*), často nazývaná podľa svojho strediska Narbonská. Druhá galská provincia sa rozprestierala od severu Apeninského polostrova s hraničnou riekou Rubikon až po úpätie Álp a niesla názov Predalpská Gallia (*Gallia Cisalpina* alebo *Citerior*). Predalpskú Galliu spolu s Illyrikom Caesarovi garantoval *lex Vatinia*, Zaalpská Gallia mu bola pridelená senátom.

¹⁷⁰ *Lex Clodia de provinciis consularibus*, za ktorým stál tribún ľudu Publius Clodius, poveril konzulov roku 58 správou nasledovných provincií: Luciovi Calpurniovi Pisonovi Caesoninovi pripadla Macedónia, Aulus Gabinius mal byť pôvodne vyslaný do Kilíkie, ale nakoniec mu bola pridelená Sýria. Cic. *dom.* 9, 23; Plut. *Cic.* 30, 2.

¹⁷¹ *Lex Sempronia de provinciis consularibus*, ktorý presadil Gaius Sempronius Gracchus v roku 123, oprávňoval senát rozhodovať o pridelení provincií konzulom s vylúčením uplatnenia tribúnskeho veta. Senát však musel rozhodnúť o pridelení provincií pred konzulskými voľbami, aby sa tak zabránilo vplyvu osobných animozít na dôležité administratívne rozhodnutia. Zvolení konzuli potom losovali (*sortitio*) o to, ktorá provincia im konkrétne pripadne. Po nástupe do konzulského úradu mali zaručené právo vstúpiť do provincií v podstate kedykoľvek, ale zvyčajne odchádzali spravovať zverené provincie ku koncu funkčného obdobia v Ríme. GRUEN 1974, s. 457.

¹⁷² Opäť Ciceronove referencie ku konzulátu Gabinia a Pisona a okolnostiam odchodu do vyhnanstva. Vie sa, že Ciceronova manželka Terentia s maloletým synom Markom musela po manželovom odchode hľadať útočisko v chráme bohyně Vesty (Cic. *fam.* 14, 2, 2), ale nedá sa povedať, že by práve konzuli systematicky prenasledovali Ciceronovu rodinu. Cicero možno naráža aj na razantné kroky, ktoré Piso a Gabinius podnikli voči jazdcom a senátorom, keď sa rozhoreli demonštrácie na Ciceronovu podporu.

¹⁷³ **Hannibal Barkas** (247 – 183): slávny kartáginský vojvodca z čias druhej púnskej vojny, podľa legendy zaprisahaný nepriateľ Ríma. V mentálnom svete Rimanov stelesnenie ohrozenia kvôli úspešnému vpádu do Itálie cez Alpy a mnohým vojenským víťazstvám nad rímskymi légiami.

¹⁷⁴ V origináli polatinčená verzia gréckeho termínu *tropaion*. Ide o označenie gréckej praxe zostavovania nepriateľskej výzbroje po víťaznej bitke do podoby postavy alebo určitého tvaru, čo malo upomínať na prebehnutý boj. Pôvodne šlo o obeť bohom, ktorí vojsku dopriali víťazstvo. Rímska prax skôr zasväcovala ukoristenú zbroj určitému božstvu v jeho svätyni. DNP 12, 1; OCD, s. 1512.

riše, musia opustiť svoje mesto a opevniť sa na citadele¹⁷⁵ a naša slávna vojenská cesta, idúca cez Macedóniu až po Hellespont,¹⁷⁶ nie je len nebezpečná kvôli výpadom barbarov, ale dokonca je posiatá a označovaná tábormi Thrákov.¹⁷⁷ A tak dané národy, ktoré odovzdali množstvo striebra nášmu vychýrenému veliteľovi, aby si zaistili mier a smeli znovu osídliť vyprázdnené domy, nám namiesto odpredaného mieru takmer oprávnene vyhlásili vojnu.

III. [5] A spomeňte si aj na toto: naše vojsko – to, ktoré bolo zozbierané veľmi povýšeneckým odvodom a bezcitnejším náborom – bolo celé zahubené. Hovorím to s veľkým zármutkom. Vojaci rímskeho ľudu boli poľutovaniahodným spôsobom zajatí, zabití, opustení, rozprášení; boli zahubení nedbalosťou, hladom, chorobou, skazou, takže sa zdá – a to je veľmi nezaslúžené! –, že zločin veliteľa odčinilo potrestanie vojska. Po skrotení susedných národov a potlačení barbarskej povahy sme túto samu o sebe pokojnú a mierumilovnú Macedóniu ochraňovali maličkou posádkou a hŕstkou vojakov, dokonca bez priamej nadvlády,¹⁷⁸ len prostredníctvom legátov a samotným menom rímskeho ľudu; teraz je prokonzulskou správou a vojskom taká utrápená, že by sa sotva mohla zotaviť pomocou dlhotrvajúceho mieru; a pritom kto z vás medzitým nepočul a nevie o tom, že Acháji¹⁷⁹ každoročne vyplácajú pánovi Pisonovi

---

¹⁷⁵ Thessaloniké, významný prístav, bola slobodnou obcou, teda nepodliehala úplnej jurisdikcii rímskej správy; navyše bola sídlom celej administratívy provincie. Kmeň Densetianov, údajne za pomstu pre označenie za vojnových štváčov, znepokojoval pustošivými nájazdmi okolie mesta. Cic. *Pis.* 34, 84. Cicero v obci strávil šesť mesiacov svojho exilu v roku 57, takže o bezpečnostných problémoch mohol vedieť z prvej ruky.

¹⁷⁶ *Via Egnatia* bola rímska cesta, vybudovaná asi okolo roku 130. Meno dostala po prokonzulovi Macedónie Gnaeovi Egnatiovi (vo funkcii bol pravdepodobne v štyridsiatych rokoch 2. storočia, niekedy po skončení pacifikácie oblasti vojvodcom Quintom Caeciliom Metellom Macedonikom). Smerovala od Dyrrachia do Thessaloniky a odtiaľ ďalej cez Amfípolis až k Byzantionu. Mala spájať rímske kolónie a dôležité sídla v rámci provincie. Prívlastok *militaris* („vojenská“) podčiarkuje jej význam pre vojensko-komunikačné účely. *RE* S 13, 1666 – 1667.

¹⁷⁷ Situácia v Macedónii bola nestabilná už za prokonzulátu Gaia Antonia Hybridu (provinciu spravoval v rokoch 62 – 60); ten bol porazený kmeňmi Dardanov a Bastarnov. Piso mal údajne vyvolať revoltu kmeňa Bessov popravou ich vodcu Rabocenta za úplatok zo strany kráľa thráckych Odrysov Kotya. Potom viedol trestnú výpravu proti kmeňu Densetianov, ktorí v reakcii na to začali pustošiť provinciu. Uplatil zvyšné kmene, aby zostali v pokoji a nezapojili sa do konfliktu, ale napriek poplatku niektorí Thrákovia Rímu vyhlásili vojnu za ponižujúce zaobchádzanie. Cic. *Pis.* 17, 40; 34, 84. Informácie však pochádzajú iba z Ciceronovej reči *In Pisonem*, štylizovanej ako invektíva proti Pisonovi, takže kontext a dôveryhodnosť údajov je veľmi sporná.

¹⁷⁸ Originálny text *sine imperio* je kvôli dvojznačnosti mätúci (dá sa prekladať buď ako „bez nadvlády“ alebo „bez imperia“, t. j. bez prítomnosti promagistráta). Najlogickejším vyústením sa zdá byť stav po konci druhej macedónskej vojny (rok 168), kedy Macedónia prišla o svoj monarchický ráz a bola rozdelená na štyri republiky s limitovaným vzájomným stykom. Antické pramene o rímskej prítomnosti v porazenej Macedónii mlčia, takže to budí dojem, akoby Rimania medzi rokmi 168 a 148 ponechali Macedóniu bez priamej správy. Ak Cicero referuje k inej perióde, kedy sa v Macedónii vyskytovali správcovia bez *imperia* (a to by pravdepodobne bolo krátko po roku 148, keď sa Macedónia oficiálne stala rímskou provinciou), tak by to znamenalo, že macedónsky propretor nemal veliacu právomoc nad dislokovanými vojenskými silami v provincii. Akýkoľvek pokus ponechať Macedóniu bez priameho administrovania územia však zo strany Rimanov rozhodne netrval dlho. BUTLER – CARY 1924, s. 83. GRILLO 2015, s. 108 toto slovné spojenie vzťahuje na legátov, teda podriadených prokonzula Pisona, ktorí zvyčajne nemali *imperium*.

¹⁷⁹ T. j. Gréci. Označenie *Achaia* mierne zvädza k tomu, že Cicero takto pomenúva celé územie pevninského Grécka – to sa však stalo samostatnou rímskou provinciou až v roku 27. Zdá sa teda, že skôr konkretizuje oblasť na polostrove Peloponéz, ktorá bola kedysi centrom Achájskeho spolku (existoval v rokoch 280 – 146). Rovnaký dojem vzbudzuje aj pasáž z Cic. *Pis.* 16, 37: „*Ved' slobodné národy boli úplne a skutočne slobodné len vďaka*

nesmierne peniaze? Že daň aj poplatok z prístavov Dyrrachinčanov¹⁸⁰ sa úplne obrátili v zisk tohto jediného človeka? Že s obcou Byzantiňanov, ktorá je vám a vašej ríši veľmi oddaná, sa zaobchádzalo ako s nepriateľským mestom?¹⁸¹ A keď už tam následne Piso nedokázal nič vyťažiť z chudákov, nič pri akomkoľvek nátlaku vyžmýkať z úbožiacov, odvedol tam kohorty do zimných táborov – a postavil im do čela tých ľudí, ktorých on považoval za najsvedomitejších komplicov a prisluhovačov svojich vášní. [6] Pomlčím o poriadaných súdnych konaniach v slobodnej obci v rozpore so zákonmi a uzneseniami senátu,¹⁸² vynechám vraždy a preskočím chlípnosť, o ktorej existuje veľmi trpké svedectvo (jednak nevidanej pripomienky potupy, jednak takmer až spravodlivej nenávisti voči našej vláde), pretože je známe, že panny z urodzených rodov sa vrhli do studní a dobrovoľnou smrťou striasli zo seba nanútenú hanebnosť. A tieto skutočnosti nezamlčím preto, že by neboli dosť závažné, ale preto, že to v tejto chvíli tvrdím bez svedka.¹⁸³ **IV.** Kto však nevie, že samotná obec Byzantiňanov bola preplnená a vykrášená sochami?¹⁸⁴ A oni, vyčerpaní výdavkami a náročnými vojnami, si sochy udržali, keď na svojich ramenách zadržovali všetky mithridatovské útoky a odrazili celý vyzbrojený Pontos, ktorý vykypel do Ázie a vyvalil sa z úžiny,¹⁸⁵ v tej dobe, o ktorej vravím,

---

veľmi spravodlivému a skvelému Caesarovmu zákonu, takže Achája, Thessália, Athény, skrátka celé Grécko ti bolo zverené týmto zákonom, ktorý nikto iný okrem teba a tvojho kolegu za zákon nepovažoval.“

¹⁸⁰ Dyrrachium bol prístav na východnom pobreží Jadranského mora, odkiaľ sa počínala *via Egnatia*. V origináli sa spomínajú formy daní *vectigal* a *portorium*. *Vectigal* označoval nepriame dane, ktoré sa väčšinou odvodzovali z využívania štátneho majetku, organizovania obchodu alebo využívania zdrojov ako napríklad soľných baní či verejných pozemkov. *Portorium* bolo poplatkom za tovar, ktorý prichádzal alebo opúšťal prístav. Rímska republika väčšinou delegovala výber daných pohľadávok publikánom, ale slobodná obec nebola o dané príjmy ukrátená a právo výberu daní na vlastnom území jej zostávalo. BUTLER – CARY 1924, s. 50 – 51; *OCD*, s. 1192 a 1537.

¹⁸¹ Cicero Pisona obviňuje z toho, že nechal prezimovať rímske oddiely v slobodnej obci, čo bolo porušením dohôd, ktoré Rím s obcami so statusom *civitas libera* uzatvoril. V *Cic. Att.* 5, 21, 7 sa spomína, že obce sa zvykli vykupovať spod takéhoto bremena. BUTLER – CARY 1924, s. 51.

¹⁸² Slobodná obec (*civitas libera*) bola právnou kategóriou mimo právomoc rímskej provinčnej správy; najčastejším atribútom bolo oslobodenie od daní a garantovaná autonómia v súdnej oblasti, ktorú si obec režírovala vlastným spôsobom. Do organizácie súdov v slobodných obciach nemali správcovia provincií svojvoľne zasahovať. Senát so slobodnými obcami uzatváral zmluvy, ktoré zakotvovali ich status a špecifikovali možnosti opatrení z rímskej strany. Ciceronovo obvinenie je vágne, pretože neuvádza žiadne overiteľné detaily. *OCD*, s. 589.

¹⁸³ Cicero vyvoláva dojem, že obvinenie je také množstvo a sú natoľko preukázateľné, že by vystačili na súd. Piso Ciceronovi ležal v žalúdku natoľko, že v roku 55 mu adresoval na mieru ušitý dehonestáčny prejav *In Pisonem*.

¹⁸⁴ V obci a priľahlom okolí sa nachádzali chrámy či svätyne božstiev Afrodity, Apollóna, Artemis, Athény, Démétér, Dionýza, Hekaté, Héry, Herma, Plútóna, Kybelé, Poseidóna, Dia a Tyché plus rôzne drobné hérojské kulty. Všetky tieto kultové miesta boli určite umelecky zdobené. *RE* 3, 1, 1145-1147.

¹⁸⁵ Krátka pripomienka účasti Byzantia ako rímskeho spojenca v tretej vojne proti pontskému kráľovi Mithridatovi VI. (odohrávala sa v rokoch 73 – 63). Pontské kráľovstvo ležalo na severovýchode Malej Ázie pri pobreží Čierneho mora a postupne sa stalo dominantnou lokálnou mocnosťou. Kráľ Mithridates VI. bol s určitými prerušeniami vo vojnovom stave s Rimami od osemdesiatych rokov 1. storočia. Byzantion počas tretej vojny spolupracovalo s vrchným veliteľom Lucullom (*Tac. ann.* 12, 62) a bolo dlhodobou základňou rímskeho loďstva (*App. Mith.* 17, 61). Cicero naznačuje, že obec odolala niekoľkým útokom pontského kráľa, ale dochované pramene túto informáciu podrobnejšie nerozvíjajú – *Eutr.* 6, 6, 3 práve zmieňuje, že Lucullus vypudil Mithridata z oblasti okolo Byzantia asi v roku 73 alebo 72. ARSLAN, Murat. Sieges of Byzantium during the Hellenistic Period: From the Galatians to Mithradates VI. In ARSLAN, Murat – KAÇAR, Turhan (edd.). *Byzantion'dan*

aj potom mali svoje sochy aj zvyšné okrasy obce v najposvätejšej úcte, [7] ale za tvojho vrcholne nešťastného a odporného úradovania, Caesoninus Calventius,¹⁸⁶ slobodná obec, zbavená daní senátom a rímskym ľudom na základe nevšedných dobrých služieb, bola taká olúpená a obnažená, že keby statočný a nezištný legát Gaius Vergilius¹⁸⁷ nezakročil, z nepreberného počtu sôch by Byzantínania nemali ani jedinú. Ktorá svätyňa v Acháji, ktoré miesto či háj v celom Grécku bol taký posvätný, že v ňom bolo ponechané nejaké umelecké dielo či výzdoba? V čase stroskotania tohto mesta, ktoré si rozvrátil práve ty, čo si mal držať jeho kormidlo, vtedy, ako vravím, si si od najohavnejšieho tribúna ľudu¹⁸⁸ v rozpore s uzneseniami senátu a napriek zákonu tvojho zaťa¹⁸⁹ za obrovské peniaze kúpil povolenie vynášať nad slobodnými obyvateľmi rozsudky o poskytnutých pôžičkách. Zakúpené povolenie si zapredal do tej miery, že si buď nevynášal rozsudky, alebo si oberal rímskych občanov o majetok. [8] Nič z toho teraz nevravím, páni senátori, proti Pisonovi, hovorím o provincii. A preto vynechám všetko, čo ste už aj mnohokrát počuli a čo si dobre pamätáte, i keď o tom už nepočúvate. Vôbec sa nerozhovorím o tom jeho drzom vystupovaní v úradnej funkcii Ríma,¹⁹⁰ ktorú vtedy prítomný Piso vstúpil do vašich hláv a pohľadov, ani sa nebudem zapodievať nafúkanosťou, povýšenectvom a surovosťou. Nech zostávajú skryté jeho potme praktikované úchyľky,¹⁹¹ ktoré maskoval obočím a strnulým výzorom¹⁹² namiesto slušnosti a sebakontroly;

Constantinopolis'e İstanbul Kuşatmaları. İstanbul: İstanbul Araştırmaları Enstitüsü, 2017, s. 114 – 115. Zaujímavá geografická metafora v pomenovaní bosporského prielivu: *os Bosporis* ako ústie, zakončenie prielavu či prenesene označenie miesta, kadiaľ sa dalo preplávať. *OLD*, s. 1237.

¹⁸⁶ Starý otec Lucia Calpurnia Pisona Caesonina bol istý Calventius z Placentie a pochádzal z Predalpskej Gallie. Cicero uráža Pisona na základe nerímskeho pôvodu jeho predkov. *Cic. Pis.* 6, 14.

¹⁸⁷ Gaius Vergilius, bližšie neznámy Pisonov legát v rokoch 57 – 55. *DNP* 12, 2 a GRILLO 2015, s. 119 pripúšťajú, že môže byť totožný s Gaiom Vergiliom Balbom, prétorom roku 62, sicílskym proprétorom v rokoch 61 – 58 a dobrým Ciceronovým priateľom. To nemusí byť pravda, nakoľko (1) Cicero svoj vzťah k Vergiliovi v reči nijako nerozvádza, čo v prípade dobrého priateľa zvykol robiť; (2) zakomponovanie Vergilia má slúžiť ako kontrastné pozadie, aby o to väčšmi vynikol Ciceronom konštruovaný pokrivený charakter prokonzula Pisona.

¹⁸⁸ T. j. od Publia Clodia v roku 58.

¹⁸⁹ *Lex Iulia de repetundis*, ktorý presadil Gaius Iulius Caesar počas svojho konzulátu v roku 59, postihoval prečiny pri správach provincií. Týkal sa nielen správcov, ale aj administratívneho aparátu, avšak postihoval najmä senátorskú vrstvu. Zahrňoval v sebe obmedzenia ohľadom vyberania poplatkov od provinciálov a slobodných miest, limitoval rekvizície, požadoval detailné finančné záznamy vedené správcami provincií, obmedzoval právo správcov viesť vojnu bez schválenia ľudom či senátom a rozvádzať podrobnosti ohľadom žalôb a súdnych konaní proti správcovi provincií za korupciu či zneužívanie provinciálov. GRUEN 1974, s. 240 – 243.

¹⁹⁰ V origináli *audacia urbana* – narážka na Pisonov konzulát.

¹⁹¹ Piso bol prívržencom filozofického učenia, ktoré založil grécky mysliteľ Epikuros zo Samu, žijúci na prelome 3. a 2. storočia. Medzi Rimanmi sa netešilo dobrej povesti, pretože hlásalo utiahnutie sa do súkromia a ľahostajnosť voči verejnej kariére; navyše ústredným pojmom Epikurovho učenia je dosahovanie pôžitku, ktorý tu Cicero misinterpretuje v zmysle nekontrolovaného a amorálneho hedonizmu (*libidines*).

¹⁹² V origináli *supercilium* (doslovne „obočie“, metonymicky prísny, ťažkopádny zovňajšok na spôsob predkov). Cicero Pisonov vonkajší vzhľad komentuje aj v iných rečiach, napr. *Cic. Pis.* 1, 1: „*Mňa totiž neoklamala tá tvoja pleť s farbou ako u otrokov, ani zarastené líca, ani prehnuté zuby; oči, obočie, čelo, napokon celý výzor, ktorý funguje ako nejaká tichá reč mysle, ten práve vohnal človeka do pasce, ten práve obalamutil, oklamal a zviedol tých, ktorí ho nepoznali.*“ *Cic. Sest.* 8, 19: „*Načo mám vravieť o jeho obočí, ktoré sa vtedy ľuďom nezdalo byť obočím, ale zárukou štátnej ochrany? Mal takú veľkú vážnosť v očiach, tak veľmi zvrátené čelo, až sa zdalo, že*

ja sa zaoberám tým, čo sa deje v provincii. Nevystriedate ho niekým iným? Dovolíte mu zotrvať vo funkcii aj naďalej? Odkedy vstúpil do provincie, jeho spôsobilosť sa natoľko pretekala s neschopnosťou, že nikto nemôže rozhodnúť, či bol väčší darebák alebo smoliar.

[9] Vari naozaj sa musí tamtá Semiramis¹⁹³ ešte dlhšie ponechávať v Sýrii? Jej cesta do provincie sa niesla v takom duchu, že kráľ Ariobarzanés¹⁹⁴ si vášho konzula najal na spáchanie vraždy, akoby šlo o nejakého gladiátora.¹⁹⁵ Hneď samotný príchod do Sýrie mal potom za následok skazu jazdectva a neskôr boli pobité najudatnejšie kohorty. Skrátka, nič iné sa za jeho velenia v Sýrii nevykonávalo,¹⁹⁶ než tajné dohody s tyranmi o financiách a čachre, drancovanie, lúpežníctvo či masakre, keďže po zošíkovaní vojska vojvodca rímskeho ľudu s natiahnutou pravicom nepovzbudzoval vojakov k sláve, ale otvorene vyhlasoval, že si kúpil alebo musí kúpiť všetko.

V. [10] Ďalej taktiež vtedy predal do otroctva Judejcom a Sýrčanom, národom zrodeným na slúženie, úbohých publikánov¹⁹⁷ (a strasti týchto ľudí, čo sa o mňa tak veľmi zaslúžili, činia, pochopiteľne, nešťastného aj mňa osobne). Gabinius si na začiatku vytýčil, že neprijíma žaloby od publikánov, a zotrval v tom; roztrhal zmluvy, uzavreté bez akejkol'vek nezákonnosti, odstránil hliadky a mnohých oslobodil od poplatkov a daní. V akom meste sa nachádzal či do akého prišiel, tam zakazoval prítomnosť publikána či publikánovho otroka. Načo uvádzať ďalšie skutočnosti? Bol by považovaný za ukrutného, keby voči nepriateľom zaujímal taký postoj, aký mal voči rímskym občanom, predovšetkým z jazdeckej spoločenskej vrstvy, ktorú drží nažive vlastná dôstojnosť a láskavosť úradníkov. [11] Čiže, páni senátori, vidíte, že publikáni sú už-už zrovnaní so zemou a zničení nie kvôli neuváženosti pri prenájaní daní alebo neznalosti pri dojednávaní obchodu, ale pre Gabiniovu ziskuchtivosť,

---

jeho konzulský rok sa spolieha na vzhľad toho obočia ako na svojho ručiteľa.“ V Ciceronovej rétorickej interpretácii neupravený, starosvetsky vyzerajúci Lucius Calpurnius Piso Caesoninus kontrastuje (1) s jeho vlastným nerímskym správaním a záľubami, (2) s portrétom zoženšteného a zmäkčilého Aula Gabinia.

¹⁹³ Stotožnenie Gabinia s bájnou assýrskou kráľovnou Semiramis má jednak blízkovýchodnú konotáciu (Gabinius spravoval provinciu Sýriu), jednak zoženšťuje Gabiniov charakter až nadškrtáva jeho homosexualitu, zhýralosť a vyvoláva xenofóbný a pre Rimanov zneisťujúci obraz despotickeho vladára. STEEL 2002, s. 50 – 51.

¹⁹⁴ **Ariobarzanés II. Filopatór** (vládol 63 – asi 52), kráľ vazalského štátu Kappadokia, syn Ariobarzana I. Za manželku mal dcéru Mithridata VI. Athenais. Jeho vláda bola v znamení silnej opozície domácich aristokratov, zrejme podporovaných Parthskou ríšou. Gabinius pravdepodobne Ariobarzanovi poskytol pomoc pri potieraní nepriateľských aktivít tohto druhu. Kráľ bol na konci svojej vlády zavraždený. *OCD*, s. 152.

¹⁹⁵ V origináli *Thraex*; šlo o typ gladiátora s thráckyštylizovanou výzbrojou: prilba s vyobrazením gryfa a chocholom, malý štít (väčšinou štvorcový) a zahnutý meč na spôsob šable či predĺženej dýky. WISDOM, Stephen. *Gladiators 100 BC – AD 200*. Oxford: Osprey Publishing, 2003, s. 29 – 30 a 43.

¹⁹⁶ Oproti Maslowského *<neque cogitatum> neque actum* prijímam v tomto prípade komentárom uprednostňovanú verziu *<neque gestum> neque actum*, ktorá má paralelu napríklad v *Cic. Pis.* 17, 40. GRILLO 2015, s. 132.

¹⁹⁷ **Publicani** respektíve *societates publicanorum* boli súkromné spoločnosti rímskych jazdcov, ktoré v provinciách zodpovedali za výber daní a finančné záležitosti. Cicerona s nimi spájal rovnaký spoločenský pôvod.

pohrdanie a brutalitu.¹⁹⁸ Práve im musíte aj napriek dnešným ťažkostiam so štátnym rozpočtom¹⁹⁹ prísť na pomoc; hoci mnohým už pomôcť nedokázate: tým, ktorí kvôli dotyčnému protivníkovi senátu, najväčšiemu nepriateľovi jazdeckého stavu a všetkých správnych občanov, neprišli iba o majetok, ale stratili česť; tým chudákom, ktorých proti bezočivosti toho rozhadzovača a zbojníka nedokázala ochrániť šetrnosť, zdržanlivosť, zdatnosť a vytrvalosť alebo prestíž. [12] Čo však tí druhí, ktorí sa ešte aj teraz držia nad vodou vďaka podpore z vlastných zdrojov alebo vďaka veľkorysosti priateľov? Tých necháme zahynúť? Pokiaľ niekto nemôže využívať právo na výber štátnych príjmov kvôli nepriateľovi, nachádza ochranu v kontrakte s cenzorom;²⁰⁰ netreba pomôcť človeku, ktorému nepriateľ Gabinius – a nepriateľom je, aj keď sa tak nenazýva – nedovoľuje, aby užíval svoje právo? Podržte teda v provincii dlhšie toho, kto uzatvára dohody o spojencoch s nepriateľmi a proti občanom sa dohovára so spojencami, toho, kto si o sebe dokonca myslí, že je lepší než kolega vďaka tomu, že Piso vás podviedol strohým výzorom, zatiaľ čo Gabinius nikdy nepredstieral, že je menej hanebný, než v skutočnosti bol. A Piso sa zase chvastá trochu inak, že v krátkom čase dosiahol, aby sa tvrdilo, že Gabinius sám nie je ten zo všetkých najhanebnejší.

VI. [13] A vy by ste si hádam mysleli, že títo muži nemajú byť obratí o provincie, pokiaľ zaraz nemajú byť odvedení späť? No a vy by ste ponechali vo funkcii túto záhubu spojencov, pohromu vojakov, skazu publikánov, spúšť provinciálov a poškvvrnu ríše v párovom vydaní? Ale veď ste to boli práve vy, čo ste sa v predošlom roku pokúšali odvolať rovnakých ľudí, sotvaže Piso a Gabinius dorazili do provincií.²⁰¹ Keby v tom okamihu nebolo vaše rozhodovanie obmedzené a táto záležitosť sa toľkokrát neodkladala a naostatok vyňala z vašich rúk, obnovili by ste vašu dôstojnosť – to, čoho ste sa dožadovali – odvolaním mužov, s

---

¹⁹⁸ Takýto prípad už Cicero zažil, keď v roku 61 napriek osobnému nesúhlasu podporil neúspešné nároky publikánskych spoločností, snažiace sa znížiť vyrubený prenájom daní v provincii Ázia. Cic. *Att.* 1, 17, 8–10. Na druhej strane Gabinius mohol publikánov systematicky obmedzovať v exploatácii provincie zámerne, aby nemusel čeliť revoltám domáceho obyvateľstva.

¹⁹⁹ Ťažkosti so štátnym rozpočtom pramenili zo zvýšenej ceny obilia v dôsledku aplikácie Clodiovoho zákona o obilí (*lex Clodia frumentaria*); podpory Caesarovej kampane v Gallii, ešte pred odchodom do provincií boli vyplatené administratívne náklady pre prokonzulov Pisona a Gabinia, v apríli 56 bolo Pompeiovi kvôli dozoru nad zásobovaním v rámci jeho *imperia* poskytnutých 40 000 sesterciov. Cic. *ad Q. fr.* 2, 5, 1. Marcus Porcius Cato, vyslaný v roku 58 pričleniť Cyprus ako novú provinciu Rímskej republiky a dopraviť cyperské zdroje do Ríma, sa zo svojej misie ešte v tom čase nevrátil – dorazil až koncom roka 56.

²⁰⁰ Zmluva na prenájom daní v provincii sa uzatvárala v Ríme pod gesciou cenzora. Objem, ktorý sa mal na daniach za päťročné obdobie vybrať, sa stanovoval dražbou, pretože nebolo možné ho presne vyčíslieť a štát mohol na navýšenej sume profitovať. *CAH*, s. 584 – 589.

²⁰¹ Cicero naráža na rok 57, ale o žiadnom konkrétnom pokuse o odvolanie Gabinia a Pisona z dostupných prameňov nevieme. Ak budeme tejto referencii veriť, k pokusu o odvolanie muselo prísť v prvej polovici roka 57 a na základe silnej opozície zo strany triumvirátu a Clodia šlo o neúspešnú snahu. Je však taktiež pravdepodobné, že Cicero účelovo zveličuje pokusy o prehlasovanie Clodiových zákonov, respektíve Caesarových. V prípade spochybnenia Clodiovoho prechodu medzi plebejov by sa automaticky anuloval celý jeho tribunát, a teda i *lex Clodia de provinciis consularibus*, ktorý Pisonovi a Gabiniovi prideli provincie.

pomocou ktorých sa vytratila, a vyrvaním konkrétnych odmiern, ktoré získali výmenou za zločin a rozvracanie vlasti. [14] I pokiaľ vtedy unikli trestu, a to vrcholne proti vašej vôli, vďaka politickému vplyvu iných,²⁰² nie vďaka svojmu vlastnému, no privodili na seba iný, oveľa väčší a prísnejší trest. Aký totiž horší trest môže postihnúť človeka, ktorý má v sebe ak nie strach o povest', tak aspoň obavu z trestu, než to, že sa neverí správe, ktorou oznamuje, že sa vo vojne postaral o štátny záujem? Keď v hojnom počte zhromaždený senát zamietol ďakovnú slávnosť pre Gabinia, uzniesol sa na tom, že v prvom rade vôbec netreba veriť človeku totálne zneuctenému zločinmi a škandálmi, a ďalej, že zradca a muž, o ktorom senát už vedel, že sa správal ako nepriateľ štátu aj v Ríme,²⁰³ sa nemôže náležite postarať o štátny záujem, napokon ani nesmrteľní bohovia nechcú, aby ich chrámy boli prístupné a aby sa k nim ľudia modlili v mene najhanebniejšieho a najväčšmi bezbožného človeka. A preto ten druhý je buď sám učenec (veľmi dôkladne vyškoleným svojimi Grékmi, s ktorými už otvorene hýri²⁰⁴ – prv to zvykol robiť v zákulisí), alebo mal rozumnejších priateľov než Gabinius; žiadna správa od neho neprichádza.

VII. [15] Takže takýchto mužov budeme pokladať za imperátorov?²⁰⁵ Jeden z nich sa ani neodvažuje nás informovať, z akého dôvodu sa vyhlasuje za imperátora, ten druhý o pár dní musí ľutovať, že si na to trúfol, pokiaľ poslovia so správami nemeškajú. Jeho priatelia – ak nejakí vôbec sú alebo ak nejakí ľudia môžu byť priateľmi takej strašnej a ohavnej obludy – sa chlácholia tým, že senátorský stav odmietol udeliť ďakovnú slávnosť i Titovi Albuciovi.²⁰⁶ Po prvé, je rozdiel, keď problém s lupičníkmi v kožušinách na Sardínii vyriešil proprétor s pomocnou kohortou, ale vojnu s nadpočetnými sýrskymi kmeňmi a tyranmi zakončuje prokonzul s vojskom. Po druhé, Albucius si na Sardínii vopred pririekol to, čo vyžadoval od senátu. Ved' sa vedelo, že on čoby Grék a ľahkomyselný človek usporiadal takzvaný triumf v samotnej provincii, preto senát po odmietnutí ďakovných slávností úradne poharkal jeho

---

²⁰² T. j. Publia Clodia a triumvirov Pompeia a Caesara.

²⁰³ T. j. počas zastávania konzulátu. Aulus Gabinius, zvyknutý na vojenský život, vydávanie a prijímanie rozkazov a priamočiary štýl jednania, otvorene kritizoval senátorov za sympatie, ktoré prejavili voči Ciceronovi krátko po tom, ako Clodius zverejnil svoj návrh (neskorší *lex Clodia de capite civis Romani*). Senátu nariadil zblieciť smútočné šaty, vyhrážal sa jazdcou a relegoval jazdca Lucia Aemilia Lamia na 200 míľ od Ríma za to, že sa angažoval v prociceronovských protestoch voči návrhu. Cic. *Sest.* 12, 28 – 13, 29.

²⁰⁴ Ďalšia narážka na Pisonovu oddanosť Epikurovej filozofii s očividným negatívnym podtextom.

²⁰⁵ Imperátor bol pôvodne čestný titul víťazného rímskeho vojvodu a súčasne jedna z podmienok kvalifikácie na udelenie triumfu (vojaci museli svojho veliteľa pozdraviť ako imperátora). Keďže správcovia provincií v dobách neskorej republiky disponovali *imperiom* (s predpokladom, že sú zodpovední za obranu zvereného územia), prenesene sa toto označenie vzťahuje aj na nich. *OCD*, s. 728 – 729.

²⁰⁶ **Titus Albucius** (2. až 1. storočie): významný rímsky rečník, znalec gréckej literatúry a prívrženec Epikurovej filozofie, preto ho Cicero považoval takmer za „Gréka“ (Cic. *Brut.* 35, 131). Prétor v roku 106, proprétor v provincii Sardínia v roku 105. Po bojoch s lokálnymi koristníkmi vraj oslávil triumf priamo v provincii. Jeho žiadosť o ďakovné slávnosti senát zamietol. V roku 103 obžalovaný otcom Gaia Iulia Caesara z vydierania provincie. Odišiel do exilu do Athén a venoval sa štúdiu filozofie. *OCD*, s. 50; *RE* 2.

bezočivosť. [16] Ale nech si Gabinius skutočne vychutnáva takúto útechu a nech považuje toto ukážkové poníženie za bezvýznamné, lebo okrem neho sa znieslo iba na jediného, len nech sa dočká takého konca ako muž, ktorého príkladom sa utešuje, predovšetkým keď v Albuciovi nefigurovali Pisonove chůťky ani Gabiniova trúfalosť a napriek tomu sa zrútil na zem jediným úderom – potupený senátom.

[17] Kto predsa len prideliť obe Gallie dvom budúcim konzulom, ponechá tento párik vo funkciách; avšak ten, kto sa rozhodne prideliť jednu z Gallíí a k tomu buď Sýriu alebo Macedóniu, aj tak ponechá vo funkcii jedného z nich a z dvoch rovnakých zločinov vyvodí rozličné dôsledky. Tak namietne: „Učiním z nich prétorské provincie, aby sa Pisonovi a Gabiniovi okamžite určil nástupca.“ Len ak to tribún dovolí!²⁰⁷ Vtedy by totiž mohol zakročiť, ale teraz nemá ako. Preto zároveň i ja, ktorý v tejto chvíli navrhujem prideliť Sýriu a Macedóniu tým konzulom, čo budú zvolení, navrhnem tie isté provincie označiť za prétorské, aby prétori spravovali provincie po dobu jedného roku a aby sme čo najskôr dostali na oči tých, ktorých nemôžeme s pokojným svedomím ani vidieť. **VIII.** Ale, verte mi, že sa nikdy neurčia nástupcovia Gabinia a Pisona, pokiaľ sa návrh nepodá v zhode so zákonom, ktorý vylučuje možnosť zasiahnuť proti prideleniu provincií. Nuž, keď sa šanca premárni, musíte vyčkávať celý rok²⁰⁸ a než ten uplynie, rozhojní sa pliaga občanov, deptanie spojencov či beztretnosť naozaj bezostyšných ľudí.

[18] Aj keby boli Piso a Gabinius najlepšími mužmi, napriek tomu by som podľa môjho názoru ešte neusudzoval, že Gaia Caesara²⁰⁹ treba nahradiť. Čo sa týka tejto záležitosti, páni senátori, poviem, čo si myslím a nebojím sa skočenia do reči od môjho naj dôvernejšieho priateľa, ktorý pred malou chvíľkou prerušil moju reč.²¹⁰ Ten prvotriedny občan vraví, že nemusím byť väčší nepriateľ Gabinia než Caesara; všetko to nešťastie, ktorému som sa podrobil, bolo vyvolané na Caesarov podnet a s jeho pomocou. Ak by som najprv odpovedal,

---

²⁰⁷ Rozhodnutie o prétorských provinciách podliehalo tribúnskemu vetu, ktoré však vylučovala procedúra pridelenia konzulských provincií na základe *Lex Sempronia de provinciis consularibus*. Je nejasné, na ktorého z prítomných tribúnov tento apel cieľil – pravdepodobné je, že na Gaia Porcia Catona; o jeho spolupráci s Clodiom Cicero veľmi dobre vedel. Cato však po stretnutí v Luce prešiel na stranu triumvirátu. Možno ide len o Ciceronov všeobecný výrok, ktorým zdôrazňuje hrozbu pre akékoľvek senátne uznesenie zo strany tribúnov.

²⁰⁸ T. j. do roku 55, kedy bude senát prideliť provincie ešte nezvoleným konzulom na rok 54.

²⁰⁹ **Gaius Iulius Caesar** (100 – 44): rímsky politik s populárskou orientáciou a vojvodca. Rodinným pozadím patricij, mal blízky vzťah ku Gaiovi Mariovi (jeho teta bola Mariovou manželkou). Prétor roku 63, vyslovil sa za doživotné väzenie Catilinových stúpencov. V roku 60 sa na jeho popud sformoval tzv. prvý triumvirát. Konzul roku 59. Výdatne napomohol Ciceronovmu exilu, ale neskôr odsúhlasil jeho návrat. Prokonzul Illyrika a Gallíí v rokoch 58 – 50. V roku 49 začal občiansku vojnu proti senátu a Pompeiovi. Od tohto roku až do roku 44 niekoľkokrát diktátor a konzul. Zavraždený senátorskou opozíciou. OCD, s. 757 – 760; RE 131.

²¹⁰ Právo prerušiť reč senátora mal predsedajúci úradník na senátnej schôdzi. Nevedno, ktorý z dvoch konzulov roku 56 predsedal tomuto konkrétnemu zasadaniu senátu; moderný komentár z viacerých apelov na Lucia Marcia Philippa usudzuje, že to bol práve on. GRILLO 2015, s. 173.

že som bral ohľad na verejný prospech, nie na moje trápenie, či by som dokázal obstáť, keď poviem, že po vzore najudatnejších a najznamenitejších občanov robím, čo môžem? Vari Tiberius Gracchus²¹¹ – myslím otca, kiež by sa jeho synovia neodchýlili od otcovskej zásadovosti! – nedosiahol takú veľkú slávu, pretože bol jediným tribúnom ľudu z celého kolégia, ktorý pomohol Luciovi Scipionovi,²¹² aj keď bol úhlavným nepriateľom neho samotného a jeho brata Africana, a neprisahal na zhromaždení,²¹³ že sa s nimi síce nezmieril, ale zdalo sa mu neprimerané dôstojnosti vládnej moci, aby bol sám triumfátor odvedený na to isté miesto, kam boli vedení vodcovia nepriateľov za Scipionovho triumfu?²¹⁴ [19] Ktože mal viac nepriateľov než Gaius Marius?²¹⁵ Odcudzil sa Luciovi Crassovi²¹⁶ či Markovi Scaurovi,²¹⁷ všetci Metellovi mu boli nepriateľmi.²¹⁸ Ale títo muži ho i napriek osobnému nepriateľstvu nielenže vlastnými návrhmi nestiahli z Gallie, ale mu kvôli významu galskej

---

²¹¹ **Tiberius Sempronius Gracchus** (asi 200 – asi 154): otec bratov-reformátorov Tiberia a Gaia Graccha. Tribún ľudu v roku 187, konzul v rokoch 177 a 163, cenzor v roku 169. Forum Romanum sa rozrástlo o ním vybudovanú baziliku, ktorá bola eponymne pomenovaná ako *basilica Sempronia*. *OCD*, s. 1344 – 1345; *RE* 53.

²¹² **Lucius Cornelius Scipio Asiagenes** (3. storočie – po 183): mladší brat Publia Scipiona Africana. Konzul roku 190. Veliteľ rímskych vojsk vo vojne proti seleukovskému kráľovi Antiochovi III., pričom si pribral brata Scipiona Africana za legáta. Dosiahol víťazstvo nad Antiochom v bitke pri Magnésii. V roku 189 po návrate do Ríma oslávil triumf. *OCD*, s. 382; *RE* 337.

²¹³ **Publius Cornelius Scipio Africanus** (236 alebo 235 – 183): brat Lucia Scipiona Asiagena. Konzul v rokoch 205 a 194. Premožiteľ Hannibala v bitke pri Zame v roku 202, ktorá ukončila druhú púnsku vojnu. Cenzor v roku 199. Jedna zo Scipionových dcér bola vydatá za Tiberia Sempronia Graccha. *OCD*, s. 382; *RE* 336.

²¹⁴ Nebolo zvykom, že zajatci počas triumfu putovali do štátneho väzenia so špeciálnym priestorom na popravy (*Tullianum*). Väčšinou boli väznení v domácnostiach úradníkov. Cicero skôr prízvukuje topografiu Ríma, pretože triumfálny sprievod určite prechádzal cez Forum Romanum, kde sa práve nachádzalo aj štátne väzenie.

²¹⁵ **Gaius Marius** (asi 157 – 86): úspešný vojvodca z vojny s numídkym kráľom Iugurthom a bojov proti kmeňom Kimbrov a Teutónov, viacnásobný konzul v rokoch 107, 104 až 100 a 86, ale aj aktér občianskej vojny proti Luciovi Corneliovi Sullovi a predstaviteľ politickej frakcie populárov. Pochádzal z Ciceronovho rodiska Arpinum. Marius nemal aristokratický pôvod, v rímskej politike sa presadil ako *homo novus* („nový človek“, teda politik bez predkov, ktorí zastávali najvyššie úradnícke posty v Rímskej republike) a taktiež v roku 88 zakúsil exil, vďaka čomu ho Cicero v *Orationes post reditum* využíva ako svoj exemplifikačný vzor. *OCD*, s. 899 – 900; *RE* 14 S 6

²¹⁶ **Lucius Licinius Crassus** (140 – 91): rímsky politik z optimátskej frakcie, významný rečník. Ciceronov učiteľ rečníctva; vyslúžil si idealizovaný portrét v diele *De oratore*. Okolo roku 109 bol kvestorom v Malej Ázii. Na spiatocnej ceste chvíľu študoval rétoriku v Athénach. V roku 107 tribún ľudu; asi v roku 100 édil a najneskôr v roku 98 prétor. Konzul v roku 95 a následne prokonzul v provincii Predalpská Gallia. Napriek odrazeniu niekoľkých nájazdov si nevydobil triumf. Cenzor v roku 92, ktorý ediktom obmedzil vyučovanie rétoriky v latinčine. Odcudzenie s Gaiom Mariom zrejme pramenilo z rozporov medzi optimátmi a populármi; nebránilo to však tomu, aby si Marius syn Gaius vzal Crassovu dcéru Liciniu Tertiu za manželku. *OCD*, s. 832 – 833; *RE* 55.

²¹⁷ **Marcus Aemilius Scaurus** (asi 161 alebo 159 – asi 89): rímsky politik z optimátskej frakcie. V roku 122 kurulský édil, v roku 120 alebo 119 prétor. Oponoval Mariusovmu návrhu zákona, ktorý mal zbaviť volebné *comitia* ovplyvňovania zo strany nobility. V roku 115 zvolený za konzula. Za úspešné výpravy proti Gallom a Ligúrom mu bol udelený triumf. Bol poctený titulom *princeps senatus*, ktorý si udržal až do svojej smrti. Cenzor v roku 109; od roku 104 zodpovedal za zásobovanie Ríma potravinami. Zohral úlohu vo vojne proti Iugurthovi, hoci sa údaje nechal numídkym kráľom podplatiť (Sall. *Iug.* 29, 2 – 30, 2) – túto vojnu úspešne zakončil až Marius. Oženil sa s Caeciliou Metellou a neskôr vystupoval ako hlava metellovského klanu. *OCD*, s. 22; *RE* 140.

²¹⁸ Marius a metellovská rodina sa viackrát nepohodli: v roku 119 ho podporili v kandidatúre na tribúna ľudu, ale pri schvaľovaní Mariusovho zákona o volebných machináciách bol konzul Quintus Caecilius Metellus Dalmaticus Mariom uväznený. Plut. *Mar.* 4. Napäté vzťahy mal Marius aj s jeho bratom Quintom Caeciliom Metellom Numidicom, ktorého Marius v roku 107 vystriedal na poste hlavného veliteľa vo vojne proti Iugurthovi. Sall. *Iug.* 73.

vojny rovno prisúdili provinciu mimo obvyklý postup. V Gallii sa odohráva prevratná vojna: Caesar si podmaňuje nespočetné kmene, ale tie ešte nie sú stmelené zákonmi, vytýčeným právom ani dosť pevným mierom. Vidíme, že vojna sa uskutočňuje a, aby som sa vyjadril pravdivo, je takmer dokonaná, ale to iba v prípade, že práve Caesar, ktorý sa do nej pustil, zachádza až do takých krajností, že nám všetko pripadá dovŕšené, lenže pokiaľ bude vystriedaný, existuje nebezpečenstvo, že sa dopočujeme, ako sa úporná vojna obnovila a povstala z popola. [20] Teda ja, senátor, jeho osobný nepriateľ, ak vám to vyhovuje, mám za povinnosť byť priateľom štátu, tak ako som vždy bol. Pokiaľ kvôli štátu odložím vlastné nepriateľstvá, za čo by ma niekto koniec-koncov mohol karhať? Zvlášť keď som uznával, že predobrazy pre všetky moje zámery a činy vždy musím čerpať zo skutkov najpoprednejších občanov. IX. [21] Ale či Marcus Lepidus,²¹⁹ ten dvojnásobný konzul a najvyšším pontifex, nebol chválený len svedectvom pamäte, ale aj záznamami z letopisov a slovom majstrovského básnika,²²⁰ pretože v deň, kedy bol zvolený za cenzora, sa na Martovom poli ihneď uzmieril so svojim najväčším nepriateľom, spolukonzulom Marcom Fulviom,²²¹ aby spoločné cenzorské poslanie cenzúry bránili jednomyselným rozhodnutím a vôľou? A aby som nechal tak dávno-veké príklady, ktoré sú nesčíselné, či nie tvoj otec, Philippus,²²² sa v jednej chvíli zároveň neudobril so svojimi najväčšími protivníkmi? O uzmierenie sa postarala tá istá verejná služba, ktorá ho s tými všetkými znepriatelila. [22] Mnohé záležitosti obídem, pretože pred sebou

---

²¹⁹ **Marcus Aemilius Lepidus** (asi 230 – 152): rímsky politik, pôvodom z patricijskej rodiny. V roku 201 člen posolstva k macedónskemu kráľovi Filippovi V. V roku 192 prétor, následne ako proprétor spravoval Sicíliu. Konzul v roku 187. Kvôli nepriateľstvu s Markom Fulviom Nobiliorom blokoval pokusy udeliť mu triumf, spochybňoval Nobiliorov zásah u Ambrakie a zariadil jeho odvolanie z Grécka. Úspešne bojoval s Ligúrmí a začal budovať cestu z Ariminia do Placentie, ktorá dostala eponymný názov *via Aemilia*. V roku 180 zvolený za najvyššieho pontifika. Cenzor v roku 179; od tohto roku označovaný ako *princeps senatus* až do svojej smrti. Druhýkrát konzulom v roku 175; opäť vojensky činný v Ligúrii. *OCD*, s. 20; *RE* 68.

²²⁰ Spomínaným básnikom je Quintus Ennius (239 – 169), ktorý okrem početných tragédií a zopár komédií napísal aj diela s tematikou rímskych dejín; navyše bol to práve on, kto etabloval hexameter pre latinskú epickú poéziu a pre Ciceronovu generáciu slúžil ako školský autor pri výučbe latinského jazyka. *OCD*, s. 506 – 507.

²²¹ **Marcus Fulvius Nobilior** (2. storočie): prétor v roku 193. Konzul v roku 189; vo voľbách porazil Marka Aemilia Lepida. V roku 188 mu zase znemožnil kandidovať. Nobilior obliehal grécku obec Ambrakiu, aby paficikoval Aitólsky spolok. Básnik Ennius zvečnil jeho veliteľské schopnosti v epose *Annales* a tragickej dráme *Ambracia*. Cenzor v roku 179 spolu s Markom Aemiliom Lepidom. *OCD*, s. 594 ; *RE* 91.

²²² **Lucius Marcus Phillipus** (asi 141 – asi 73): otec rovnomenného konzula roku 56. V roku 105 alebo 104 tribún ľudu s neúspešným návrhom agrárneho zákona. Konzul v roku 91. Postavil sa proti navrhovaným opatreniam tribúna ľudu Marka Livia Drusa, hlavne proti navýšeniu senátu jazdcami a zahrnutím italských elit – z toho neskôr vypukla tzv. spojenecká vojna (90 – 88). Drusus mal podporu popredných senátorov, napríklad Lucia Licinia Crassa, Quinta Mucia Scaevolu či Marka Aemilia Saura, ale Philippus dokázal senát presvedčiť, aby Drusove zákony boli zneplatnené, na čo využil aj svoju funkciu augura (*Ascon. Corn.* p. 55, 5-11). Cenzor v roku 86; vylúčil zo senátu svojho strýka Appia Claudia, Clodiovo otca. V občianskej vojne podporoval najskôr Cinnu, neskôr Sullu. V roku 78 bránil Sullom zavedený režim proti pokusu Marka Aemilia Lepida o jeho reformu. Cicero ho považoval za skvelého rečníka (*Cic. Brut.* 173), ale aj vzorného štátnika (*Cic. Sest.* 51, 110). *OCD*, s. 897; *RE* 75

vidím Publia Servilia a Marca Luculla,²²³ tieto pýchy a ozdoby štátu. Kiežby pri nich sedel aj Lucius Lucullus!²²⁴ Ktorá nenávisť v obci bola neprekonateľnejšia než tá medzi Lucullovcami a Serviliom?²²⁵ Blaho štátu a vlastná dôstojnosť nielenže nechali nevraživosť vyhasnúť v týchto charakterných mužoch, ba viedli až k priateľstvu a pokrvnému príbuzenstvu. Čože sa hádam konzul Quintus Metellus Nepos v chráme Iova Najlepšieho a Najvyššieho nenechal uzmiert' so mnou na diaľku v stave najvyššej ochoty, keď bol pohnutý ako vašou vážnosťou, tak neuveriteľnou pôsobivosťou rečenia Publia Servilia?²²⁶ Vari ja môžem byť nepriateľ tohto človeka, ktorého hlásenia, chýr alebo poslovia každý deň naplňujú moje uši novými názvami kmeňov, národov či sídiel?²²⁷ [23] Planiem, verte mi, páni senátori (to u mňa vy konkrétne predpokladáte a aj sami to činíte) priam nepredstaviteľnou láskou k vlasti, táto láska ma kedysi donútila prísť na pomoc pri najväčších hroziacich nebezpečenstvách v zápase na život a na smrť²²⁸ a znovu som to musel podstúpiť, keď som videl, ako zbrane číhajú na vlasť zo všetkých strán, a musel som sa im vystaviť jediný namiesto všetkých občanov.²²⁹ V tej chvíli ma moje

---

²²³ **Marcus Terentius Varro Lucullus** (116 – po 56), narodený ako Marcus Licinius Lucullus, mladší brat vojvodcu Lucia Luculla. Adoptovaný istým Markom Terentiom Varronom. Konzul roku 73 a následne prokonzul v provincii Macedónia v rokoch 72 – 71, kde porazil kmeň thráckych Bessov a oslávil triumf. Predčasne odvolaný z provincie, aby sa zapojil do potlačenia Spartakovho povstania. Ciceronovi pomohol ako svedok v procese proti Gaiovi Verrovi. V roku 63 sa postavil proti Catilinovmu pokusu zabiť úradujúcich konzulov. V rokoch 58 až 57 podporoval pokusy o Ciceronov návrat z exilu. *OCD*, s. 1442 – 1443; *RE* 109.

²²⁴ **Lucius Licinius Lucullus** (118 – 57 alebo 56): optimát, exponent Sullovho režimu. Manžel jednej zo sestier Publia Clodia Pulchra. Augur. V roku 74 konzul, následne prokonzul v provincii Kilikia. V rokoch 73 – 67 vrchný veliteľ v tretej vojne proti Mithridatovi VI. Odvolaný v roku 66 kvôli znepriateleným publikánom, revolte vojska, ktorú podnietil Publius Clodius Pulcher, a súčasne aktivitám Pompeiových prívržencov v Ríme. K Lucullovmu odvolaniu prispel aj Cicero rečou *Pro lege Manilia sive de imperio Cn. Pompeii*. V roku 63 oslávil triumf nad Mithridatom. Do aktívnej politiky po návrate z východu zasahoval iba výnimočne. Utiahal sa na svoje majetky a stal sa povestným gurmánom. Ciceronovo zvolanie jasne naznačuje, že Lucius Lucullus bol v čase prednesu reči už po smrti. *OCD*, s. 834; *RE* 104.

²²⁵ V roku 102 Gaius Servilius Vatia, zvaný Augur, otec Vatiu Isaurika, obžaloval Lucia Luculla, otca bratov Lucullovcov, zo zneužitia právomoci správcu provincie Sicília a sprenevery. Lucullus odišiel do exilu. Bratia Lucullovcovia zase spoločne obžalovali Gaia Servilia zo zneužitia verejných prostriedkov, avšak neúspešne. *Plut. Luc.* 1, 1-2. Vatia Isauricus zase podporil machinácie, ktoré Luculla obrali o velenie vo vojne proti Mithridatovi VI. O okolnostiach vzájomného uzmierenia nemáme žiadne správy.

²²⁶ **Quintus Caecilius Metellus Nepos** (asi 100 – 55): bratranec Publia Clodia Pulchra, nevlastný brat Pompeiovej druhej manželky Mucie. Augur. Tribún ľudu v roku 62, ktorý kritizoval Cicerona za popravu Catilinových stúpencov a jednal v záujme Pompeia, avšak *senatus consultum ultimum* ho donútilo ujsť z mesta. Po Pompeiovom rozvode s Muciou oponent triumvirat. Konzul v roku 57, ktorý po udobrení sa s Ciceronom podporil snahu o jeho návrat. Prokonzul v provincii Predná Hispánia, kde dosiahol víťazstvá nad kmeňom Vaccaeov. Po návrate do Ríma onedlho zomrel. *OCD*, s. 259; *RE* 96.

²²⁷ Caesar do Ríma pravidelne posielal správy o dosiahnutých úspechoch. Predpokladá sa, že súčasne zverejňoval aj jednotlivé úseky z *Commentarii*, ktoré sekvenčne popisovali udalosti v Gallii počas uplynulých bojových sezón: prvá kniha a podstatná časť druhej knihy už určite boli senátorskej elite známe. WISEMAN, Timothy Peter. The Publication of *De Bello Gallico*. In WELCH, Kathryn – POWELL, Anton (edd.). *Julius Caesar as Artful Reporter – The War Commentaries as Political Instruments*. Swansea: The Classical Press of Wales, 2009, s. 1 – 7.

²²⁸ T. j. v čase Catilinovho sprisahania v roku 63, ktoré konzul Cicero v kooperácii so senátom potlačil.

²²⁹ Ciceronovská interpretácia vlastného exilu sa v *Orationes post reditum* nesie v duchu Ciceronovej obety, ktorá zachránila štát pred občianskymi rozbrojmi a zničením.

predošlé a neprestajné predsavzatie voči štátu pomerilo, udobril a uzmierilo s Gaiom Caesarom.²³⁰

[24] Slovom, nech si ľudia myslia, čo chcú, ja nedokážem byť nepriateľom niekoho, kto sa dobre zaslúžil o štát. **X.** A veď pokiaľ som tým, ktorí chceli toto všetko zničiť ohňom a mečom, nielenže vyhlásil nepriateľstvá a vypovedal priateľstvá, ale aj s nimi viedol vojnu, hoci časť z nich boli moji osobní známi, dokonca časť bola predtým vďaka mojej obhajobe oslobodená v hrdelných procesoch,²³¹ prečo ten istý štát, ktorý ma bol mohol vzburcovať voči priateľom, by ma nedokázal udobriť s nepriateľmi? Čo za nenávisť som choval voči Publiovi Clodiovovi,²³² len ak to, že som ho vyhodnotil ako veľmi zhubného občana pre vlasť, ktorý po rozpálení najzvrátenejším pudom zhanobil jediným zločinom dve najposvätejšie veci: náboženstvo a počestnosť?²³³ Či azda existuje pochybnosť na základe zásahov, ktoré urobil a každý deň robí, že ja som v rámci kladenia odporu viac prihliadal na pokoj štátu než na svoju pohodu, no niektorí pri obrane toho istého človeka viac hľadeli na svoje vlastné pohodlie než na než na verejný poriadok? [25] Priznávam, že pri štátnych záležitostiach som sa rozchádzal v názore s Gaiom Caesarom a zmýšľal som v zhode s vami: ibaže teraz sa stotožňujem tiež s vami, s ktorými som prvšie býval zajedno. Veď vy, ku ktorým sa Lucius Piso neodvažuje poslať záznamy svojich výkonov, a vy, ktorí ste zavrhovali správy od Gabinia s neslýchaným pokarhaním a dodatočnou hanbou, ste pririekli Gaiovi Caesarovi ďakovné slávnosti v takom počte, že za jedinú vojnu sa ich nedostalo žiadnemu veliteľovi, a ako počesť neboli udelené už celkom nikomu. Takže prečo mám vyčkávať na nejakého človeka, ktorý ma s ním uzmieri? Uzmiere nás najvznešenejší senátorský stav, ktorý je pôvodcom a patrónom verejných uznesení a všetkých mojich úmyslov. Vás nasledujem, páni senátori, vás poslúcham, naozaj súhlasím s vami; všímali ste si, že tiež som s ním bol pramálo spriaznený, kým ste obzvlášť nemali v láske návrhy Gaia Caesara v štátnych záležitostiach; potom, čo sa vaše zmýšľanie

---

²³⁰ V roku 57 sa tribún ľudu Publius Sestius vypravil do Gallie za triumvirom Caesarom, ktorý vyjadril svoj súhlas s Ciceronovým návratom, vďaka čomu boli napokon snahy o prinavrátenie vyhnaného Cicerona úspešné.

²³¹ Nie je jasné, na čo Cicero naráža: neexistuje žiadny záznam o tom, že by mal priateľov alebo klientov medzi konšpirátormi. Existuje ale náznak, že v roku 65 pomýšľal na obhajobu Lucia Sergia Catilinu (Cic. *Att.* 1, 2, 1): „V súčasnosti zvažujem obhajovanie Catilinu, môjho spolukandidáta. Mám sudcov, akých chcem, a to za úplného súhlasu žalobcu.“

²³² **Publius Clodius Pulcher** (93 alebo 92 – 52): člen patricijského rodu Claudiov. V politike sa profiloval ako výrazný populár s demagogickými sklonmi a zorganizoval si ozbrojené družiny. V roku 62 – 61 aktér aféry *Bona Dea a súdneho procesu*, ale dosiahol oslobodzujúci rozsudok. V roku 59 za asistencie Caesara a Pompeia adoptovaný plebejom Fonteiom, o rok neskôr dosiahol zvolenie za tribúna ľudu a zákonmi *lex Clodia de capite civis Romani* a *lex Clodia de exilio Ciceronis* sa postaral o Ciceronovo vyhnanstvo. V roku 56 édil. Zabitý v roku 52 pri náhodnej roztržke s ozbrojenou skupinkou Tita Annia Milona. *OCD*, s. 336; *RE* 48.

²³³ To sa Clodiovovi podarilo v súvislosti s narušením rituálov Dobrej Bohyne (*Bona Dea*) v roku 62, keď sa v dámskom prezlečení vkradol na náboženskú slávnosť, ktorá bola prístupná iba ženám. Celá udalosť bola o to pikantnejšia, že k nej došlo v dome najvyššieho pontifika Caesara a údajne preto, že Clodius mal pomer s jeho ženou Pompeiou. Plut. *Caes.* 10.

a sklony zmenili dosiahnutými úspechmi, ste videli, že som nielen spoluúčastník vášho rozhodnutia, ale aj jeho priaznivec.

XI. [26] Ale aký dôvod existuje na to, že hlavne v tomto prípade sa ľudia podivujú a karhajú môj úmysel, keď práve ja som navrhol mnohé opatrenia, ktoré sa väčšmi týkali osobnej vážnosti človeka než potreby štátu? Z vlastného popudu som navrhol udeliť ďakovnú slávnosť v dĺžke pätnástich dní. Štátu by vystačilo toľko dní, koľko sa dostalo Gaiovi Mariovi; pre nesmrteľných bohov by bolo prijateľné rovnaké vďakyvzdanie, aké sa uskutočnilo za našich najnáročnejších vojen.²³⁴ Teda toto navýšenie dní je poplatné záslužnosti jednotlivca. [27] Keď som bol predsedajúcim konzulom, Gnaeovi Pompeiovi²³⁵ bola prvýkrát udelená desaťdňová ďakovná slávnosť po usmrtení Mithridata a zavŕšení mithridatovskej vojny, a na môj návrh bola zdvojnásobená ďakovná slávnosť pre prokonzula²³⁶ – veď ste so mnou súhlasili po tom, čo sa predčítali hlásenia práve od Pompeia o ukončení všetkých pozemných a námorných bojov, keď ste odhlasovali desaťdňovú ďakovnú slávnosť – , obdivoval som Pompeiovu udatnosť a veľkodušnosť v tom, že hoci pri každej pocte bol on jediný uprednostnený pred všetkými ostatnými, preukázal však inému väčšiu česť než akú on sám vtedy dosiahol. A v rámci ďakovnej slávnosti, ktorú som navrhol, sa naša vďaka vzdávala nesmrteľným bohom a ustanoveniam predkov a prospechu štátu, ale vznešenosť jazyka, hold, nevídanosť a počet dní dopriali chválu a slávu samotnému Caesarovi. [28] Nedávno sa senátu predložil k prejednaniu návrh o žolde vojska; nielenže som zaň hlasoval, ba dokonca som sa vynasnažil, aby ste aj vy takto hlasovali; nesúhlasiacim som odpovedal na mnohé výhrady, bol som aj pri spisovaní jeho znenia.²³⁷ Aj vtedy som viac prihliadal na konkrétneho človeka než na neviemakú požiadavku. Mal som totiž za to, že Caesar si dokáže udržať vojsko pod kontrolou

---

²³⁴ Počet dní sa od 2. storočia postupne zvyšoval: Lucius Aemilius Paullus získal roku 168 za víťazstvo pri Pydne päťdňovú ďakovnú slávnosť. V roku 101 obdobne dlhé vďakyvzdávanie udelil senát Mariovi za porážku germánskych kmeňov. Pompeius bol za svoje úspechy na východe v roku 63 a 62 odmenený desaťdňovými slávnosťami.

²³⁵ **Gnaeus Pompeius**, zvaný **Magnus** (106 – 48): významný neskororepublikánsky vojvodca a politik. Stal sa známym už v mladom veku, keď do Sullových služieb v roku 83 priviedol tri légie zozbierané z vlastných zdrojov. Exponent Sullovoho režimu na Sicílii a aj v Afrike. Jeho vojenská kariéra sa niesla v znamení mnohých triumfov a mimoriadnych prokonzulských velení: v rokoch 77 – 71 bojoval so sertoriovskou revoltou v Hispánii; pri návrate porazil zvyšky vzbúrených otrokov. V rokoch 67 – 63 poverený eliminovaním pirátov v Stredomorí a vedením vojny proti Mithridatovi VI. v Ázii. V roku 57 mal na starosť zásobovanie Ríma obilím. Konzul v roku 70 a 55, vždy spoločne s Markom Liciniom Crassom. V roku 60 sa pripojil do formujúceho sa prvého triumvirátu. Ako augur asistoval pri Clodiovom prechode medzi plebejov. Od roku 55 spravoval Hispániu pomocou legátov. V roku 52 samojediný konzul. Hlavný súper Caesara v občianskej vojne v rokoch 49 – 48. Po porážke pri Farsale zavraždený na úteku v Egypte. *OCD*, s. 1179 – 1180; *RE* 31.

²³⁶ V origináli *supplicatio consularis* – ďakovná slávnosť pre bývalého konzula (*consularis*). Ďakovná slávnosť bola určená Pompeiovi, ktorý v tom čase užíval *imperium pro consule*, preto prekladám podľa zmyslu.

²³⁷ Keď sa prijalo uznesenie senátu, bolo potrebné naformulovať jeho znenie. Predsedajúci úradník tým poveroval výbor senátorov, ktorí sa po vykonaní svojej úlohy pod uznesenie podpísali, respektíve ich mená sa pripojili k písomnému konceptu. BUTLER – CARY 1924, s. 64 – 65.

už predtým nadobudnutou korisťou, dokonca i bez našej peňažnej podpory, a zvládne dotiahnuť vojnu do konca; ale ani len som nepomyslel na to, že našou šetrnosťou sa má zmenšiť lesk a sláva Caesarovho triumfu. Jednalo sa o desiatich legátoch;²³⁸ jedni ich výslovne odmietali poskytnúť, druhí sa dožadovali predlôh z minulosti, tretí vec odsúvali na iný čas, štvrtí bez nejakých sladkých rečičiek hodlali legátov prideliť. I v tej situácii som sa vyjadril tak, aby všetci pochopili, že to, čo som si uvedomoval kvôli štátu, som dal honosnejšie najavo pre Caesarovu osobnú vážnosť.

XII. [29] Ale teraz pri prideliť provincií skáču do reči práve mne, čo som všetky zmienené záležitosti vyjednal v tichosti, a hoci v predchádzajúcich prípadoch išlo o vyznamenania jednotlivca, pri tomto na mňa nezapôsobilo nič iné, len povaha vojny a najvyššie dobro štátu. Veď aký dôvod na to má práve Caesar, prečo sa chce zdržiavať v provincii, ak nie preto, aby odovzdal štátu dokončené dielo, ktoré sa deje prostredníctvom neho? Tuším, že ho tam drží pôvab krajiny, krása miest, úroveň a vkus ľudí a národov, túžba po víťazstve či rozširovanie hraníc rímskej moci!²³⁹ Existuje niečo, čo je drsnejšie než tie oblasti, čo má menšiu úroveň než ich mestá, čo je divokejšie než národy, čo na druhej strane je vynikajúcejšie než toľko víťazstiev a čo sa nachádza ďaleko pri Oceáne? Vari návrat domov v sebe zahŕňa nejakú nepriazeň, či už u ľudu, ktorý ho vyslal do Gallie, alebo u senátu, ktorý ho vyznamenal? Azda čas²⁴⁰ nezväčšuje jeho túžbu, či hádam viac posilňuje zabúdanie a slávny vavrín, získaný pri veľkých nebezpečenstvách, plynutím dlhej doby prichádza o svoju zelenú farbu? Preto, i keď sú takí, čo ho naozaj nemajú v láske, neexistuje dôvod, za ktorý by ho mali odvolávať z provincie; odvolávajú ho totiž za slávou, za triumfom, za ďakovnou slávnosťou, za najvyššou poctou od senátu, za vdáčnosťou jazdcov a za obľubou ľudu.²⁴¹ [30] Ale pokiaľ sa neponáhľal zúročiť to svoje mimoriadne šťastie kvôli prospechu štátu, aby všetko mohol dovŕšiť, čo mám robiť ja ako senátor, ktorý má oň dbať, hoci by si Caesar želal niečo iné?

---

²³⁸ Legáti (lat. *legati*) sú pomocný personál, podliehajúci vojvodcovi, ktorý zvyčajne v počte troch mužov prideľoval senát. Legáti väčšinou pochádzali zo senátorského stavu. Okrem neštandardného počtu legátov senátorov zarážal aj fakt, že Caesar si sám volil konkrétne osoby, častokrát jazdcov či provinciálov. Číslovku desať môže vysvetľovať jeho správa viacerých provincií. Na druhej strane, desaťčlennú komisiu s rovnakou titulátúrou senát obvykle vysielal do dobytej provincie kvôli organizácii jej správy; túto myšlienku však v texte nepodporuje senátorský apel na príklady z minulosti. Caesarovým legátom sa po roku 55 stal aj Ciceronov brat Quintus. BUTLER – CARY 1924, s. 65; GRILLO 2015, s. 215.

²³⁹ Silná ciceronovská irónia tu má podčiarkovať necivilizovanosť a nevládnuť Zaalpskej Gallie, hoci južné územia boli už od roku 121 vystavené vytrvalej romanizácii.

²⁴⁰ V origináli *dies* („deň“) v metonymickej funkcii.

²⁴¹ Na tomto mieste Ciceronova enumerácia pozitív, plynúcich pre Caesara z návratu do Ríma, chabo zakrýva skutočnosť, že optimáti už dlhší čas usilovali o zrušenie Caesarovej legislatívy z roku 59, predovšetkým kampánskeho agrárneho zákona. Caesarovo prokonzulské *imperium* mu dávalo imunitu pred súdnymi procesmi, ktorými ho hodlala časť senátorskej aristokracie stíhať – to sa napokon stalo takmer až volebným sloganom optimáta Lucia Domitia Ahenobarba pri kandidatúre na konzulát roku 55.

Naozaj tomu rozumiem tak, páni senátori, že v tejto dobe pri pridelovaní provincií musíme brať ohľad na trvalý mier. Ved' kto si neuvedomuje, že všetko ostatné je vďaka nám zbavené akéhokoľvek nebezpečenstva a dokonca aj náznaku vojny? [31] Už dlho vidíme, že statočnosťou Gnaea Pompeia, to znamená rímskym ľuďom, sa od Oceána²⁴² až k najvzdialenejšiemu Pontu akoby v podobe jediného prístavu udržiava bezpečné a neprístupné samo nedozerné more, ktorého vrením boli zachvátené nielen morské trasy, ale dokonca už aj mestá a vojenské cesty; a tie národy, ktoré počtom obyvateľov a vlastnou ľudnosťou mohli zaplaviť naše provincie, boli šťastni vykynozené a šťastni zatlačené späť tým istým mužom až tak, že samotná Ázia, ktorá predtým ohraničovala našu ríšu, je v dnešnej dobe obkolesená tromi novými provinciami.²⁴³ Môžem rozprávať ďalej o každom kraji, o každej skupine nepriateľov. Neexistuje žiaden taký národ, ktorý buď nebol vyhladený až tak, že ešte sotva prežíva, alebo nebol tak veľmi podmanený, že sa upokojil, alebo nebol taký utišený mierom, že sa raduje z nášho víťazstva a vlády. **XIII.** [32] Galská vojna, páni senátori, sa naplno začala odohrávať pod hlavným velením Gaia Caesara, predtým sa iba odvracali výpady. Naši vojvodcovia si vždy mysleli, že galské kmene majú byť radšej vo vojne odrážané než do nej popudzované. Ten slávny Gaius Marius, ktorého božská a neobyčajná udatnosť odvrátila preveľké žiale a početné úmrtia rímskeho ľudu, zhatil postup nesčíselných oddielov Galov, čo prúdili do Itálie,²⁴⁴ on sám však neprenikol až k ich mestám a sídlam. Nedávno Gaius Pomptinus,²⁴⁵ veľmi zdatný muž, druh v mojich trápeniach, nebezpečenstvách a zámeroch, nedávno v bitkách rozdrvil vojnu s Allobrogami, náhle zrodenú a vyvolanú povestným zločinným sprisaháním,²⁴⁶ a podmanil si tých, ktorí nás už skôr dráždili, a spokojný s víťazstvom sa odobral do ústrania,

---

²⁴² Atlantického, t. j. západného pobrežia Európy.

²⁴³ Dve z troch zmienených provincií boli nesporné – Bithýnia a Sýria. Otáznou zostávala iba tretia: Pontos bol administratívne spojený s Bithýniou, takže Cicero by ho nevyčleňoval ako samostatnú správnu jednotku. Kilikia, hoci bola rímskou provinciou už od roku 102, bola Pompeiom zreorganizovaná po skončení vojny s pirátmi. Preto sa zdá, že Cicero poukazoval práve na ňu.

²⁴⁴ Gaius Marius porazil germánske kmene Kimbrov a Teutónov v bitke pri Aquae Sextiae v roku 102 a pri Vercellách v blízkosti Itálie v roku 101.

²⁴⁵ **Gaius Pomptinus** (103 – po roku 50): z prameňov známy hlavne vďaka svojej vojenskej kariére. Bol legátom Marka Licinia Crassa vo vojne proti Spartakovi. V roku 63 prétor, ktorý zatkol vyslancov z kmeňa Allobrogov pri Mulvijskom moste s usvedčujúcimi dôkazmi, ktoré pomohli prezradiť účastníkov Catilinovho sprisahania. Ako proprétor spravoval Narbonskú Galliu, v roku 61 po náročných bojoch porazil Allobrogov, revoltujúcich kvôli daniam. Obštrukcie M. Porcia Catona a Caesarových priaznivcov mu oddialili triumf až do roku 54. V rokoch 51 – 50 slúžil ako Ciceronov legát v Kilíkii. *DNP* 10; *RE* 1.

²⁴⁶ Allobrogovia boli galský kmeň, obývajúci priestor medzi riekou Rhodanus a Alpami. Rím ich územie anektoval v roku 121. Kvôli neúmernému daňovému zaťaženiu vysielali v šesťdesiatych rokoch 1. storočia do Ríma posolstvá. V roku 63 ich poslovia priniesli sťažnosti na vtedajšieho správcu Zaalpskej Gallie Lucia Murenu a obchodné aktivity na ich území. Senát ich požiadavky zamietol, ale Catilinovi stúpenci sa pokúsili získať Allobrogov na svoju stranu a zaistiť si tak jazdecké jednotky. Allobrogovia mali vpadnúť do Itálie a podporiť Catilinove sily. Gallovia si však vyžiadali od sprisahancov písomné uistenia a Cicero v spolupráci s Pomptinom zorganizoval prepad Allobrogov pri Mulvijskom moste a zmocnil sa dôkazov proti sprisahancom. Cic. *Catil.* 3, 2, 4 – 4, 9. Po návrate poslov na materské územie došlo k revolte, ktorá trvala takmer dva roky.

potom čo sa štát zbavil strachu. Vidím, že spôsob vedenia vojny Gaia Caesara je zďaleka iný. Ved' nielenže si Caesar vzal k srdcu, že musí viesť vojnu s tými, ktorých už zazrel ozbrojených proti rímskemu ľudu, ale že musí celú Galliu podrobiť našej moci. [33] A preto v bitkách veľmi úspešne zviedol rozhodujúci boj s najdivokejšími národmi Germánov a Helvétov,²⁴⁷ ostatné kmene vydesil, zahnal či si podmanil, zaviedol u nich zvyk uznávať nadvládu rímskeho ľudu a náš vojvodca a naše vojsko a zbrane rímskeho ľudu precestovali kraje a národy, ktoré v predchádzajúcej dobe neboli známe ani zo spisov, rozprávania alebo z počutia. Predtým sme ovládali iba cestičku do Gallie, páni senátori; ostatné časti ovládali kmene, ktoré boli nepriateľsky naladené voči rímskej moci, zradné, neznáme alebo rozhodne nespútané a necivilizované a bojachtivé; nikdy neexistoval taký človek, ktorý túžil tieto kmene rozdrviť a podmaniť. Nikto, kto veľmi prezieravo uvažoval nad štátnymi záležitosťami už od počiatku rímskej moci, by sa nedomnieval, že Rímska ríša sa má predovšetkým obávať Gallie. Ale práve kvôli početnej prevahe galských kmeňov sa nikdy predtým so všetkými nebojovalo; vždy sme sa iba stavali na odpor, keď nás vyprovokovali. Napokon až teraz sa dosiahlo, že existuje totožná hranica pre našu ríšu aj pre ich územia. **XIV.** [34] Kedysi Itáliu za akéhosi božského pôsobenia príroda opevnila Alpami. Ved' pokiaľ by sa prístupová cesta uvoľnila pre živelnosť a početnú prevahu Gallov, Rím by nikdy neposkytoval príbytok a hlavné sídlo najsilnejšej mocnosti. Hoci už aj Alpy by sa už mohli prepadnúť, lebo neexistuje nič za výšavou štítov až po Oceán, čoho sa Itália musí obávať.²⁴⁸ No napriek tomu jedno alebo dve letá postačia na to spútať celú Galliu do večných pút strachom či nádejou, trestom alebo odmenami, zbraňami či zmluvami.²⁴⁹ Lenže pokiaľ budú manévry neukončené a predčasné, hoci oni sú podlomení, napriek tomu by sa raz mohli vzchopiť a znovu nadobudnúť silu na obnovenie vojny. [35] Preto nech je Gallia v opatere toho, koho dôvere, statočnosti a šťastiu bola zverená. Keby veľmi často nechcel vystavovať nebezpečenstvu bohyňu Fortunu po ovenčení jej požehnanými darmi alebo keby sa náhlil vrátiť sa do vlasti, k domácim bôžikom,²⁵⁰ k osobnej pocte, o ktorej vie, že mu

---

²⁴⁷ Vojna s Helvétni a germánskym kráľom Ariovistom je obsahom prvej knihy Caesarových *Commentarii de bello Gallico*. Tento úryvok už musel byť Ciceronovi známy, respektíve sa o Caesarových operáciách dozvedal z doručených vojenských oznámení, ktoré sa čítali v senáte.

²⁴⁸ Alpy ako hradby Itálie sa však neosvedčili proti Hannibalovi ani proti Kimbrom a Teutónom, ktorých výpady si živo mohla pamätať generácia Ciceronových rodičov.

²⁴⁹ Caesarove vojenské operácie v Gallii však mali v roku 56 ďaleko od toho, aby celú Galliu premenili na rímsku provinciu. Dobytie Gallie bolo zavŕšené až v rokoch 51 – 50.

²⁵⁰ Penáti (lat. *di penates*) boli bôžikovia, ktorí chránili pôvodne skladiská a domácnosť, neskôr pôsobili najmä ako ochrana slobodných členov domácnosti. V dome sa za ich sídlo považovalo okolie krbu, spolu s Lármi boli predmetom súkromného kultu. Keďže rímsky štát bol metonymicky považovaný za rodinné spoločenstvo, „štátni“ penáti boli ctení aj v chráme bohyne Vesty. *OCD*, s. 1101; SCULLARD, Howard Hayes. *Festivals and Ceremonies of the Roman Republic*. London: Thames and Hudson, 1981, s. 17.

bola v obci navrhnutá, k najroztomilejšiemu diet'at'u,²⁵¹ k veľmi znamenitému zaťovi,²⁵² či keby prahol po tom, aby sa ako víťaz viezol na Kapitolium za nevšednej slávy,²⁵³ keby mal napokon strach z nejakého nešťastia, ktoré mu ihneď toľko nepridá toľko slávy, koľko dokáže vziať, napriek tomu by sme museli od toho istého človeka požadovať, aby dotiahol do konca všetky záležitosti, v ktorých už zašiel priveľmi ďaleko. Avšak hoci už dávno učinil dost' pre svoju slávu, ale ešte neuspokojil štátne záujmy, a aj tak radšej chce pomalšie prichádzať k plodom svojho úsilia než nevyhovieť prijatej povinnosti voči štátu, takže nesmieme povolávať späť vojvodu, horlivého v zaist'ovaní štátneho záujmu, a nesmieme uviesť do zmätku a zmarit' celý spôsob vedenia už takmer skoncovanej galskej vojny.

XV. [36] Návrhy veľmi vynikajúcich mužov sú totiž naozaj neprijateľné, keď jeden z nich hodlá označiť Zadnú Galliu so Sýriou za konzulské provincie, druhý zase Prednú Galliu a Sýriu.²⁵⁴ Pán s návrhom Zadnej Gallie urobil neporiadok vo všetkom, o čom som krátko predtým rečnil; súčasne ukazuje, že sa pridrižiava toho zákona, o ktorom tvrdí, že je nie ani zákonom,²⁵⁵ a vytrháva tú časť provincie, voči ktorej sa nedá zakročiť,²⁵⁶ ale nesiaha na tú, ktorá má obrancu;²⁵⁷ zároveň sa dopúšťa toho, že nepoškodzuje, čo Caesarovi prideliť ľud, ale ako senátor sa náhli uchmatnúť, čo mu odovzdal senát. Druhý pán berie ohľad na spôsob vedenia galskej vojny, plní si povinnosť správneho senátora, tiež dodrižiava ten zákon, ktorý za zákon nepovažuje; zákon totiž vopred stanovil dátum²⁵⁸ pre nástupcu. Preto mi pripadá, že nič sa väčšmi nerozhádza so vznešenosťou a zásadami predkov, než to, že sa zdá, že konzul, ktorý musí mať 1. januára²⁵⁹ provinciu, ju má iba prisľúbenú a nie pridelenú. [37] Dajme tomu, že

---

²⁵¹ T. j. k Caesarovej jedinej dcére Iulii, Pompeiovej manželke. Originál používa kvôli dosiahnutiu pátosu formu plurálu *iucundissimos liberos*.

²⁵² T. j. k Pompeiovi. Rodinné väzby medzi triumvirmi sa však o dva roky stali minulosťou, pretože Iulia v roku 54 zomrela.

²⁵³ V rámci slávania triumfu. Ale Caesarov triumf nad Galliou, ktorý bol súčasťou štvornásobného triumfu (ďalšie triumfy zahŕňali víťazstvo v Egypte, nad pontským kráľom Farnakom a nad numídskym kráľom Iubou), sa poriadal až v roku 46, keď bola hlavná fáza občianskej vojny proti Pompeiovi a prosenátnym silám ukončená.

²⁵⁴ Oba zmienené návrhy museli pochádzať z dielne vážených senátorov (tomu nasvedčuje Ciceronov nezhodný prívlastok). Ako je vidieť, v danom momente debaty senátori nehodli odvolať Pisona z Macedónie, čo ukazuje, že mal podporu nielen sympatizantov triumvirov, ale aj optimátskych kruhov, a Cicero musel zapracovať na tom, aby sa mu podarilo Pisona očierniť rovnakou mierou ako Gabinia, ktorý bol ľahším terčom. Žiaden z návrhov nebol z Ciceronovho pohľadu vyhovujúci, keďže oba čiastočne poškodzovali Caesara.

²⁵⁵ *Lex Vatinia de provincia Caesaris* bol zákonom tribúna ľudu Publia Vatinia z roku 59, ktorý rušil predchádzajúce dojednania zo strany senátu o provinciách pre vtedajšieho konzula Caesara a hlasovaním v ľudovom zhromaždení ho predurčil za správcu Predalpskej Gallie a Illyrika na päť rokov. Zákon zrejme nestanovoval konkrétny dátum, kedy Caesarovi vyprší nárok na prokonzulské *imperium* v daných provinciách, ale iba vytyčoval lehotu, po ktorej senát môže opätovne rokovať o redistribúcii provincií. GRUEN 1974, s. 492 – 493, 541.

²⁵⁶ T. j. senátom pridelená Zaalpská Gallia na základe Semproniovho zákona.

²⁵⁷ T. j. Predalpská Gallia (a eventuálne Illyricum, ale to nebolo predmetom debaty), pretože tú Caesarovi garantoval *lex Vatinia*, ktorý by ľudové zhromaždenie mohlo zneplatniť.

²⁵⁸ V origináli *dies* („deň“). Prekladám podľa zmyslu.

²⁵⁹ V origináli *Kalendis Ianuariis* („v januárové Kalendy“). *Kalendae* je označenie prvého dňa akéhokoľvek mesiaca v rímskom kalendári. 1. január od roku 153 znamenal začiatok nového roku a súčasne šlo o deň, kedy do

počas celého konzulátu nebude mať konzul provinciu, aj keď mu bola pridelená predtým, než bol zvolený do funkcie. Bude o ňu losovať alebo nie? Lebo jednak je nezmyselné nelosovať, jednak je nezmyslom nedostat' sa k užívaniu toho, čo si vylosuješ. Má vyraziť do provincie vo vojenskom plášti? A kam? Na to miesto, kam nemôže dospieť pred stanovenou lehotou! V januári ani vo februári nebude mať provinciu; konečne až 1. marca²⁶⁰ sa mu zrazu naskytne provincia. [38] Takže vďaka týmto návrhom bude Piso zotrvať v provincii. Aj keď sú tieto skutočnosti závažné, tak nič nie je závažnejšie než to, že je urážkou potrestať vojvodu odobratím provincie; treba zariadiť, aby sa to nestávalo nielen v prípade významnej osobnosti, ale aj obyčajného človeka.

XVI. Ja si plne uvedomujem, páni senátori, že ste udelili mnohé mimoriadne pocty Gaiovi Caesarovi, aj tie takmer ojedinelé. Boli ste vďační za to, ak si ich tak veľmi zaslúžil, ale dokonca ste boli múdri a božskí za to, aby bol čo najviac spriaznený so senátom. Senátorský stav nikdy nezahrňoval svojimi poctami a láskavosťami nikoho, kto pokladal akúkoľvek poctu za vynikajúcejšiu než tú, ktorú dosiahol prostredníctvom vás. Nikdy nemohol byť vedúcou osobnosťou v senáte nikto taký, kto by chcel radšej byť miláčikom ľudu. No ľudia sa častokrát vrhli z tohto prístavu do príboja takmer až z donútenia, buď keď si nedôverovali kvôli strate vlastnej dôstojnosti alebo keď boli vylúčení zo spojenia so senátom kvôli osočovaniu zvyšných občanov. Pokiaľ po zmietaní a populárskom smerovaní, potom čo sa dobre postarali o štátne záujmy, sa vracajú s pohľadom upretým na kúriu²⁶¹ a chcú sa zveriť tomuto veľmi vznešenému orgánu, nielenže nemajú byť odmietaní, ale treba sa ich dožadovať. [39] Veľmi statočný muž a odnepamäti najlepší konzul nás upozorňuje,²⁶² že sa máme postarať, aby po týchto konzuloch, ktorí budú zvolení, Predná Gallia nebola pridelená proti našej vôli a aby nabudúce nebola nepretržite v rukách tých, ktorí napádajú senát populárskou a buričskou metódou. Hoci ja, páni senátori, neopovrhujem takým úderom, predovšetkým keď som upozorňovaný najrozvážnejším konzulom a najstarostlivejším strážcom mieru a pokoja, napriek tomu som

---

úradu nastupovali zvolení konzuli, čo so sebou prinášalo rozličné iniciačné obrady a prvé zasadanie senátu v danom roku. V tento deň bolo povolené vykonávať verejné záležitosti. SCULLARD 1981, s. 52 – 58.

²⁶⁰ V origináli *Kalendis Martiis* („na marcové Kalendy“). Pred rokom 153 to bol pravdepodobne pôvodný začiatok rímskeho roku, ktorý súvisel s poľnohospodárskym cyklom. Išlo však o deň, kedy sa verejné záležitosti nesmeli riešiť, pretože Kalendy boli väčšinou zasvätené Iunone; špeciálne marcové Kalendy boli pulzujúcim sviatočným dňom aj kvôli procesii kňazov boha Marta – Saliov. SCULLARD 1981, s. 85 – 87.

²⁶¹ Sídlo senátu nieslo názov *curia Hostilia* („Hostiliova radnica“). Údajne ju nechal vybudovať tretí rímsky kráľ Tullus Hostilius. Náchadzala sa v severnej časti Fora Romana pri Comitii. Budova bola poškodená v roku 52, keď v nej *plebs* spálil mŕtvolu Publia Clodia Pulchra.

²⁶² Táto poklona by sa mohla vzťahovať ako na Gnaea Cornelia Lentula Marcellina, tak aj na Lucia Marcia Philippa. Bádania viac favorizujú Lentula Marcellina kvôli poznámke z Cic. *ad Q. fr.* 2, 4, 4 (marec 56): *politická situácia v Ríme je na tom asi takto: Lentulus je vynikajúci konzul, ani jeho kolega sa mu nestavia do cesty; je taký skvelý (vážne!), že lepšieho som ešte nevidel.* GRILLO 2015, s. 257 – 258.

veľmi presvedčený o tom, že je treba mať strach, pokiaľ budem znevažovať česť a zavrňovať náklonnosť tých najskvelejších a najmocnejších mužov voči senátu. Lebo v žiadnom prípade sa nedokážem nechať zviest' k podozreniu, že Gaius Iulius, senátom ovenčený mnohými úchvatnými alebo nevídanými poklonami, odovzdá provinciu z ruky do ruky tomu, komu najmenej žičíte, že on sám nenechá žiadnu samostatnosť senátu, prostredníctvom ktorého nadobúda prehojnú slávu. Napokon neviem, ako sa k tomu každý postaví, ale mám jasno v tom, čo očakávam. Ako senátor musím ručiť, ako sa len dá, za to, aby sa nezдалo, že nejaký slávny alebo vplyvný muž by mohol byť právom nahnevaný na senát. Aj keby som bol najväčším nepriateľom Gaia Caesara, napriek tomu by som si myslel toto kvôli dobru štátu.

XVII. [40] Ale som toho názoru, že je celkom vhodné v krátkosti vysvetliť, aký mám vzťah s Caesarom, aby som často buď nebol prerušovaný niektorými prítomnými, alebo aby som nebol karhaný v predstavách mlčiacich. Vynechám, že najskôr sme zažívali dobu priateľstva a dôverných stykov, ktoré som s ním udržiaval ja, môj brat²⁶³ aj náš bratranec Gaius Varro²⁶⁴ od čias dospievania nás všetkých. Potom, čo som sa úplne začal venovať verejnej službe, dostal som sa s ním do takého rozporu, že sme zostali priateľmi aj napriek rozdielnym názorom. [41] Caesar ako konzul uskutočňoval svoje plány a chcel, aby som sa na nich podieľal; hoci som s nimi pramálo súhlasil, napriek tomu som cítil povinnosť byť vďačný za jeho postoj. Caesar prosil mňa, aby som prijal úrad *quinquevira*,²⁶⁵ želať si, aby ja som sa ocitol medzi tromi bývalými konzulmi, čo mu boli najbližší;²⁶⁶ mne ponúkol miesto legáta, aké som chcel a s akou veľkou výsadou som chcel.²⁶⁷ Ja som toto všetko neodmietol pre nevďačné srdce, ale kvôli svojim pevným zásadám. Nejdem rozoberať, ako múdro som sa zachoval,

---

²⁶³ **Quintus Tullius Cicero** (asi 102 – 43), mladší brat Marka Tullia Cicerona. S bratom mal spoločný okruh priateľov a dostal rovnaké vzdelanie, viac sa však uplatnil vo vojenskej oblasti. Prétor v roku 62. Prokonzul provincie Ázia v rokoch 61 – 58. Vyvinul veľké úsilie dostať brata späť z exilu. Po návrate Pompeiov legát na Sardínii v rokoch 57 – 56; potom Caesarov legát v Gallii v rokoch 54 – 51. Rovnako pôsobil ako legát v Kilíkii, keď provinciu spravoval brat Marcus. Zavraždený v rámci proskripcii druhého triumvirátu. *OCD*, s. 1519; *RE* 31.

²⁶⁴ **Gaius Visellius Varro** (1. storočie): syn Gaia Aculea Varrona a sestry Ciceronovej matky Helvie. Kvestor pred rokom 73; zastával aj funkciu kurulského éдила. Cicero sa uznanlivo vyjadruje o jeho rečníckych schopnostiach v *Cic. Brut.* 76, 264: „Môj bratranec Gaius Visellius Varro bol tiež veľmi učený muž.“ O jeho priateľstve s Caesarom sa nič viac nevie. *DNP* 12, 2.

²⁶⁵ Implementáciu Caesarových agrárnych zákonov mala na starosti dvadsaťčlenná komisia (*vigintiviri*), nad ktorými dozerala päťčlenná komisia (*quinqueviri*), pravdepodobne s určitými súdnymi a právnymi kompetenciami alebo možno iba s formálnou úlohou. Cicero bol pozvaný do oboch komisií, ale svoju účasť odmietol. *BUTLER – CARY* 1924, s. 72; *GRILLO* 2015, s. 265.

²⁶⁶ Narážka na rok 60, keď sa formoval prvý triumvirát. *Cic. Att.* 2, 3, 3 (december 60): „Bol u mňa Cornelius – myslím toho Caesarovho dôvernika Balba. Ten ma uisťoval, že Caesar sa hodlá vo všetkých záležitostiach riadiť mojím a Pompeiovým úsudkom a že sa vynasnaží dať dohromady Crassa s Pompeiom.“ Cicero, Crassus aj Pompeius už konzulát v tom čase mali za sebou.

²⁶⁷ Cicero mal možnosť vybrať si (1) tzv. *legatio libera* („ľubovoľné vyslanectvo“), teda vyslanectvo do zahraničia na základe poverenia senátu s cieľom uctiť si záslubou svätyniu v zahraničí, čo oprávňovalo senátora opustiť Itáliu; (2) miesto legáta v Gallii pod Caesarovým velením. *Cic. Att.* 2, 18, 3 (jún 59): „Caesar ma veľmi láskavo ponúka stať sa jeho legátom, dokonca existuje aj možnosť ľubovoľného vyslanectva za účelom zásluby.“

ved' mnohí to nebudú schvaľovať, ale aspoň som sa zachoval dôsledne a statočne, hoci som mohol využiť príležitosť, aby som sa ochránil najodolnejšími prostriedkami proti zločinu mojich protivníkov a aby som odrazil populárske výpady záštitou populára,²⁶⁸ ale radšej som sa podrobil nátlaku a neprávosti než by som sa rozišiel s vaším veľmi ctihodným zmýšľaním alebo než by som zvrátil vlastné stanovisko. Ale vd'ačný musí byť nielen ten, kto prijal láskavosť, ale aj ten, kto mal možnosť ju prijať. Caesarove poklony, ktorými ma vyznamenal, som nepokladal za také, čo sa slušia a zhodujú so zákrokmi, ktoré som dovedy vykonal, ale aspoň som cítil, že ma v priateľskom duchu kladie na to isté miesto, kam svojho zaťa, popredného muža medzi občanmi. [42] Môjho protivníka previedol k ľudu,²⁶⁹ pretože buď bol na mňa nazlostný, lebo videl, že ani pri láskavostiach s ním nemôžem byť spájaný, alebo sa dal uprosiť. Ani toto nebola nespravodlivosť, pretože potom ma nielenže prehováral, aby som sa stal jeho legátom, ale až sa doprosoval.²⁷⁰ Ani túto ponuku som neprijal; nie preto, že som usúdil, že sa nezlučuje s mojou dôstojnosťou, ale preto, že som netušil, že taký veľký zločin hrozí štátu od nastupujúcich konzulov.²⁷¹ Teda odvtedy sa musím väčšmi obávať, že sa kritizuje moja samolúbosť pri Caesarovej veľkorysosti než jeho nepravosť, spáchaná na našom priateľstve. **XVIII.** [43] Pozrite, tá víchrica, temnota pre správnych občanov a náhla až neočakávaná panika, súmrak štátu, trosky a vzbĺknutie mesta, strach nahnaný Caesarovi kvôli jeho zákonom, des vraždy všetkých správnych občanov, konzulská zločinnosť a chamtivosť a úbohosť a bezočivosť! Ak mi nebola poskytnutá pomoc, nezaslúžil som si ju; ak som bol opustený, možno iba dbal na seba; ak som bol dokonca napadnutý, ako si to podaktorí či už myslia alebo chcú myslieť, priateľstvo sa naštrbilo a utrpel som krivdu; nepopieram, že som sa mal stať jeho nepriateľom. Ale ak práve Caesar túžil vtedy, keď som vám chýbal ako najdrahší syn, aby som bol v poriadku, a ak ste si vy mysleli, že v mojom prípade má význam, aby sa Caesarova náklonnosť s hrôzou neodvracala od môjho dobra, a pokiaľ mám za svedka Caesarovej dobrej vôle jeho zaťa (ved' práve on nabádal k mojej záchrane Itálie v municípiách,²⁷² rímsky ľud na zhromaždení a na Kapitoliu vás, moji za

²⁶⁸ T. j. pod ochranou Caesara, ak by Cicero akceptoval niektorú z jeho ponúk v roku 58.

²⁶⁹ *Transitio ad plebem* Publia Clodia Pulchra umožnil najvyšší pontifex Caesar. Cicero však „taktne“ zamlčiava účasť augura Pompeia, ktorý efektívne bránil obštrukcii procesu na základe využitia inštitúcie *obnuntiatio*.

²⁷⁰ Ponuka ohľadom *legatio libera* prišla dvakrát: najskôr koncom marca alebo začiatkom apríla (zrejme v súvislosti s tým, že Caesar po vykonaní prechodu medzi plebejov začína mať obavy z Clodiovej činnosti), druhýkrát bola ponuka opäť na stole v júni 59. Gradácia u sloviess *suadere* a *rogare* je Ciceronova stratégia, ako vzbudiť zdanie, že Caesar potreboval Cicerona viac než v skutočnosti Cicero Caesara. Cic. *Att.* 2, 4, 2; 2, 18, 3; 2, 19, 5.

²⁷¹ Z pohľadu roku 59 šlo o vtedajších nastupujúcich konzulov Pisona a Gabinia. „Zločin“ opätovne odkazuje k Ciceronovmu vyhnanstvu.

²⁷² Municípium (etymológia v *munus capere* „brať na seba záväzok“) bola prax rímskej administratívy zaväzovať si závislé italickej komunity rozličnými službami v prospech Ríma, najčastejšie vojenskou službou. Neskôr sa tento termín stal označením italickej miest a sídiel, ktoré podliehali Rímskej republike. Asymetrický vzťah

každých okolností najdrahší), napokon pokiaľ je mi Gnaeus Pompeius svedkom Caesarovho dobrého zmýšľania a ručí mu za moje, či sa vám nezdá, že mám povinnosť spomienkou na najvzdialenejšie chvíle a rozpomätaním sa na nedávne aspoň spoľahlivo vystrihnúť z mysle veľmi žalostnú dobu uprostred, pokiaľ by som ju nebol schopný vytrhnúť kvôli danosti prírody?

[44] Ale ak mi niektorí nedovoľujú sa tak chvastať, že som pred bôľom a mojimi nepriateľstvami dal prednosť štátu, a ak sa zdá, že to je vlastné iba veľkému a veľmi múdremu človeku, zužitkujem, čo slúži ani nie tak veľmi na získavanie slávy, ako na vyhýbanie sa výčitkám, že som človek vďačný a že som bol dojatý nielen takými veľkými láskavosťami, ale aj nepatrnou dobrou vôľou u ľudí. **XIX.** Od veľmi statočných mužov a od práve tých, čo sa o mňa skvele zaslúžili,²⁷³ si vyprosujem, aby ma nechceli za partnera vo svojich nepriateľstvách, pokiaľ som si ja neželal, aby sa zúčastnili mojich útrap a smoly, predovšetkým preto, že mi tí istí ľudia umožnili, aby som sa z dobrého dôvodu mohol zastávať Caesarových opatrení, ktoré som predtým ani nenapádal, ani nehájil. [45] Lebo najvýznamnejší muži obce (na ich radu som zachránil štát a kvôli ich vážnosti som sa vyhol politickému spojeniu s Caesarom) tvrdia, že caesarovské zákony a všetky ostatné predpisy, predložené na hlasovanie za jeho konzulátu, neboli prijaté v súlade s právom; taktiež tí istí muži hovorievali, že moje zbavenie občianskych práv²⁷⁴ bolo navrhnuté proti dobru štátu, ale bez narušených nebeských znamení.²⁷⁵ Preto najváženejší muž s najprenikavejšou výrečnosťou²⁷⁶ srdcervúco povedal, že moje nešťastie bolo pohrebom pre štát, lenže právoplatným a ohláseným pohrebom; pre mňa samého je úplne prejavom veľkej úcty, že môj odchod sa nazýva pohrebom štátu; zvyšok nezavrhum, ale pridám ho k tomu, čo si myslím. Lebo ak sa mohli odvážiť povedať, že návrh sa predložil v súlade s právom (a ten nemohol vzniknúť na základe žiadnej predlohy, ani nemal oporu v

---

medzi Rímom a municípiami, ktoré málokedy obdržali plnoprávny status rímskych občanov, bol odstránený až po spojeneckej vojne (roky 90 – 88), kedy bolo všetkým municípiám priznané plné občianske právo. *OCD*, s. 973.
²⁷³ Apel na lídrov optimátov ako celok, špeciálne však na tie osobnosti, ktoré sa angažovali v snahách o Ciceronov návrat z vyhnanstva. Do prvej skupiny určite patrili Marcus Calpurnius Bibulus, Quintus Hortensius Hortalus a Lucius Domitius Ahenobarbus; do druhej skupiny možno zaradiť Publia Cornelia Lentula Spinthera a Publia Servilia Vatiu Isaurika či Marka Luculla.

²⁷⁴ V origináli *proscriptio capitis mei*. Cicero svoj exil hyperbolicky prirovnáva k neslávne známym proskripciám za Sullovo režimu.

²⁷⁵ V origináli použité slovné spojenie *de caelo servare* znamená pozorovať oblohu za účelom veštných znamení, či už pozitívnych alebo negatívnych. *Spectio* bolo výlučným právom vyšších magistrátov. Veštné znamenia mali v rímskom náboženstve rôzny charakter: od blesku, hromobitia, cez let vtákov (*auspicia*, ktoré boli aj v kompetencii augurov) až po rozličné zvuky. Oznámenie nepriaznivých znamení, tzv. *obnuntiatio*, znamenalo okamžité zneplatnenie verejnej činnosti, pretože sa interpretovalo ako božia nevôľa, ktorá by mohla komunitu ohroziť. BUTLER – CARY 1924, s. 77 – 78.

²⁷⁶ Ciceronova anonymizácia (nedá sa vylúčiť, že zámerná) sťažuje identifikáciu daného človeka – určite muselo ísť o niektorú z vedúcich osobností optimátov. GRILLO 2015, s. 288 – 289 navrhuje Marka Bibula, Marka Catona alebo Marka Claudia Marcella.

žiadnom zákone), keďže nikto nepozoroval nebeské znamenia, či zabudli na to, že sa oznámilo vykonanie pozorovania nebeských znamení vtedy, keď sa na základe kuriálneho zákona²⁷⁷ stal plebejom Clodius, ktorý návrh vypracoval? Pokiaľ sa vôbec nemohol stať plebejom, ako sa mohol stať tribúnom ľudu? A pokiaľ bol jeho tribunát považovaný za právoplatný (čiže neexistuje nič, čo by z Caesarových zákonov mohlo neplatit'), bude sa teda zdať, že nielen jeho tribunát, ale dokonca aj najskazonosnejšie opatrenia boli prijaté v súlade s právom za dodržania posvätného charakteru nebeských znamení? [46] Preto buď musíte rozhodnúť, že Aeliov zákon je platný a Fufiov zákon sa nezrušil;²⁷⁸ že nie je možné prijímať zákon v každom úradnom dni,²⁷⁹ a hoci sa zákon odhlasuje, smú sa pozorovať nebeské znamenia, ohlásiť nepriaznivé veštby či učiniť zákroky proti návrhu; že cenzorský verdikt, previerka a veľmi prísny dohľad nad mravmi sa z obce neodstránili bohorúhavými zákonmi; že pokiaľ by sa patricius²⁸⁰ stal tribúnom ľudu, stalo sa to napriek neporušiteľným zákonom,²⁸¹ a že ak sa patricius stal plebejom,²⁸² bolo to v rozpore s nebeskými znameniami, alebo mi páni musia dovoliť uznať Caesarove zákony za dobré a nepreverovať v priaznivých časoch tie právne normy, ktoré by oni sami v čase pohrôm nepreverovali, hlavne preto, že niekoľkokrát vzniesli nárok na Gaia Caesara, aby v rovnakých záležitostiach jednal inakším spôsobom, v tom nároku vyžadovali

---

²⁷⁷ *Lex curiata* („kúrijný zákon“) bol zákon prijatý na *comitia curiata*, teda kuriálnom zhromaždení. V časech neskorej republiky tieto zákony formálne oprávňovali najvyšších magistrátov nadobúdať *imperium*, oprávňovali výkonom úradu kňazov, riešili presuny členov medzi jednotlivými *gentes* či prechod od patriciov k plebejom. *Curiae* boli na kúrijnom zhromaždení zastúpené už len tridsiatimi zástupcami (*lictors*). *OCD*, s. 828 – 829.

²⁷⁸ *Lex Aelia* a *lex Fufia* boli zákony, prijaté v období okolo roku 150. Oba limitovali činnosť ľudových zhromaždení a prijímania zákonov. *Lex Aelia* špecifikoval, že pokiaľ najvyšší úradník využije inštitúciu *obnuntiatio*, ľudové zhromaždenie nemôže právoplatne prijať zákon. Podrobnosti zákona sú však nejasné. *Lex Fufia* stanovoval, že 17 až 24 dní pred voľbami nebolo možné zvolávať ľudové zhromaždenia, a teda prijímať zákony. MICHELS, Agnes Kirsopp. *The Calendar of the Roman Republic*. Princeton: Princeton University Press, 1967, s. 94 – 97.

²⁷⁹ *Dies fasti* boli dňami v rímskom kalendári, kedy sa smeli realizovať verejné záležitosti (zasadania súdov, senátu, politické rozhodnutia) – ich opakom boli *dies nefasti*, ktoré mali silnú náboženskú konotáciu a vylučovali akúkoľvek verejnú činnosť. *Dies comitiales* boli dňami, kedy bolo možné zvolávať ľudové zhromaždenia, najmä za účelom prijímania zákonov; nedajú sa však považovať za podskupinu *dies fasti*. MICHELS 1967, s. 36 – 54.

²⁸⁰ *Patricius* (etymologicky súvisí s *pater* „otec“): v Ciceronových časoch člen najvyššej aristokratickej vrstvy v Ríme. Pôvod a spoločenský nástup patriciov je zahalený tajomstvom, sami však tvrdili, že sú potomkami pôvodných zakladateľov Ríma. V raných dobách republiky najdôležitejší mocenský element, ich moc však okliešťovala postupujúca emancipácia plebejov. Udržali si však privilegované postavenie v niektorých kňazských funkciách. Status patricia bolo možné nadobudnúť iba narodením. Na konci republiky existovalo už iba 14 patricijských rodov. *OCD*, s. 1091.

²⁸¹ V origináli *leges sacratae*. V Ciceronovej dobe šlo o rezíduá rímskeho archaického práva. Boli to záväzné normy pre celú vtedajšiu komunitu. Ich porušenie uvalilo na previnilca, jeho rodinu a majetok kľatbu – v podstate teda náležal božstvám ako obeta. Dotyčného nesankcionoval magistrát, ale jeho previnenie sa chápalo ako narušenie súladu s božskými silami (*pax deorum*), a tak ho mohol zabiť ktokoľvek z občanov. V rímskej historickej tradícii sa často spomínajú v súvislosti s prísahami, napríklad v prípade tribúnov ľudu sú považované za prísahné vyhlásenia plebejov, ktorými sa etablovala osobná nedotknuteľnosť tribúnov ľudu (Liv. 2, 33, 1). Vyskytujú sa však aj vo vojenskej oblasti (Liv. 7, 41, 4).

²⁸² Narážka na Clodiov prechod medzi plebejov.

pozorovania oblohy, v Clodiovom prípade bol vzťah k nebeským znameniam rovnaký a všetky zákony obce boli rozvrátené a zničené.

XX. [47] A tým sa dostávam na koniec. Aj keby som prechovával nepriateľstvo voči Gaiovi Caesarovi, napriek tomu by som v tomto momente musel dbať o štát a ušetriť si nepriateľstvo na inú dobu; dokonca by som po vzore najslávnejších mužov mohol odložiť nepriateľstvo bokom kvôli štátu. Ale keďže nepriateľstvo nikdy neexistovalo, zdanie nepravosti bolo utlmené láskavosťou, teda podľa môjho názoru, páni senátori, pokiaľ ide o Caesarovu dôstojnosť, budem si ho vážiť, pokiaľ o nejakú poctu, postarám sa o zhodu v senáte, pokiaľ o vážnosť vašich uznesení, zachovám dôslednosť senátu pri vyznamenávaní toho istého vojvodu, pokiaľ o sústavný spôsob vedenia galskej vojny, budem prihliadať na záujmy štátu, pokiaľ o nejaký môj súkromný záväzok, osvedčím sa, že nie som nevďačný. A v tomto by som chcel dosiahnuť súhlas u všetkých, páni senátori; ale nebude ma veľmi trápiť, ak si náhodou skoro vôbec nezískam súhlas buď tých mužov, ktorí chránili môjho nepriateľa v rozpore s vašou dôstojnosťou, alebo pokiaľ ho nezískam u tých, ktorí ma budú urážať za uzmierenie sa s mojím nepriateľom, zatiaľ čo oni sami sa neváhajú udobriť jednak s mojím a jednak s vlastným nepriateľom.

ZÁVER

V bakalárskej práci som sa zaoberal prekladom reči Marka Tullia Cicerona *De provinciis consularibus*, ktorý po prvýkrát sprístupňuje zmienené dochované literárne dielo českému a slovenskému čitateľstvu. K prekladu som vypracoval sprievodné poznámky a vysvetlivky, ktoré uľahčujú čitateľom orientáciu v texte a pomocou krátkych explikatívnych vsuviek pomáhajú porozumieť antickému textu.

Okrem prekladu som v práci podal výklad historických súvislostí druhej polovice šesťdesiatych a prvej polovice päťdesiatych rokov 1. storočia pred n. l., s akcentom najmä na Ciceronovu politickú kariéru a udalosti, ktoré zásadne vplývali na rétorické vypracovanie otázky pridelovania konzulských provincií a aluzórne sa vyskytujú v písomnej verzii reči. Kontextualizoval som postavenie *De provinciis consularibus* v rámci širšieho organického súboru Ciceronových diel, konkrétne *Orationes post reditum*. Reč som okrem bazálnych literárnych charakteristík konfrontoval s komunikačným prístupom k argumentácii. Na základe aplikovanej klasifikácie argumentov som v reči identifikoval argumenty, ktoré by bolo možné do zvolenej klasifikačnej schémy zaradiť.

Mojím cieľom nebolo podať úplnú analýzu rétorických prostriedkov a argumentačnej línie. Napriek tomu konštatujem, že práca mohla v analytickej časti priniesť hlbšie a bohatšie kvalitatívne výsledky. Hlavný problém vidím vo veľmi vágnej definícii rétorických stratégií, ktorú som ani v zahraničnej literatúre nenašiel v akejkoľvek explicitnej formulácii. Ďalším zlepšením pre nosnú kapitolu práce by mohol byť výber citlivejšej metódy, ktorá dokáže adekvátne prepojiť nájdené argumenty s pragmatickými prístupmi: napríklad s teóriou rečových aktov alebo s kritickou analýzou rétorického, respektíve literárneho diskurzu.

ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY

Edície primárnych literárnych prameňov:

Appiános

Appiani Historia Romana. Vol. I: prooemium, Iberica, Annibaica, Libyca, Illyrica, Syriaca, Mithridatica, fragmenta. Edd. Paul Viereck et Anton Gerard Roos. Leipzig: B. G. Teubner, 1962

Appiani Historia Romana. Vol. II: Bella civilia. Ed. Ludwig Mendelssohn; corr. Paul Viereck. Leipzig: Teubner, 1986 (reprint)

Aristotelés

Aristotelis Ars rhetorica. Ed. Rudolf Kassel. Berlin – New York: Walter de Gruyter, 1976

Asconius a Scholia Bobiensia

Ciceronis orationum scholiastae: Asconius, Scholia, Bobiensia, Scholia Pseudasconii Sangallensia, Scholia Cluniacensia et recentiora Ambrosiana ac Vaticana, Scholia Lugdunensia sive Gronoviana et eorum excerpta Lugdunensia. Volumen II: commentarios continens. Ed. Thomas Stangl. Wien: F. Tempsky – Leipzig: G. Freytag, 1912

Dio Cassius

Dion Cassius. Histoire romaine. Livres 36 & 37. Ed. Guy Lachenaud. Paris: Les Belles Lettres, 2018

Dion Cassius. Histoire romaine. Livres 38, 39 & 40. Edd. Guy Lachenaud et Marianne Coudry. Paris: Les Belles Lettres, 2011

Caesar

C. Iulii Caesaris Commentarii rerum gestarum. Vol. I: Bellum Gallicum. Ed. Wolfgang Hering. Leipzig: B. G. Teubner, 1987

Cicero

Cicéron: Discours. Tome XVI, Ire partie: Contre L. Pison. Ed. Pierre Grimal. Paris: Les Belles Lettres, 1966

M. Tulli Ciceronis Epistulae ad Atticum. Vol. I: libri I-VIII. Ed. David Roy Shackleton Bailey. Stuttgart: B. G. Teubner, 1987

M. Tulli Ciceronis Epistulae ad Quintum fratrem. Epistulae ad M. Brutum. Accedunt Commentariolum petitionis, Fragmenta epistularum. Ed. David Roy Shackleton Bailey. Stuttgart: B. G. Teubner, 1988

M. Tulli Ciceronis Epistulae ad familiares libri I-XVI. Ed. David Roy Shackleton Bailey. Stuttgart: B. G. Teubner, 1988

M. Tulli Ciceronis Orationes vol. I: Pro Sex. Roscio, de imperio Cn. Pompei, pro Cluentio, in Catilinam, pro Murena, pro Caelio. Ed. Albert Curtis Clark. Oxford: Clarendon Press, 1961

M. Tulli Ciceronis Scripta quae manserunt omnia. Fasc. 21: Orationes cum senatui gratias egit, cum populo gratias egit, de domo sua, de haruspicum responsis. Ed. Tadeusz Maslowski. Leipzig, 1981

M. Tulli Ciceronis Scripta quae manserunt omnia. Fasc. 22: Oratio pro P. Sestio. Ed. Tadeusz Maslowski. Leipzig, 1986

M. Tulli Ciceronis Scripta quae manserunt omnia. Fasc. 23: Orationes in P. Vatinius testem, pro M. Caelio. Ed. Tadeusz Maslowski. Stuttgart – Leipzig: B. G. Teubner, 1985

M. Tulli Ciceronis Scripta quae manserunt omnia. Fasc. 29: Orationum deperditarum fragmenta. Ed. Fritz Schöll. Leipzig: Teubner, 1917

M. Tulli Ciceronis Scripta quae manserunt omnia. Fasc. 3: De oratore. Ed. Kazimierz Feliks Kumaniecki. Stuttgart – Leipzig: B. G. Teubner, 1995

M. Tulli Ciceronis Scripta quae manserunt omnia. Fasc. 4: Brutus. Ed. Enrica Malcovati. Leipzig: B. G. Teubner, 1970

M. Tulli Ciceronis scholarum in usum scripta selecta: Oratio de Imperio Cn. Pompei (pro lege Manilia). Ed. Peter Reis. Leipzig: Teubner, 1927

M. Tullius Cicero. Scripta quae manserunt omnia. Fasc. 24: Oratio de provinciis consularibus. Oratio pro L. Cornelio Balbo. Ed. Tadeusz Maslowski. Berlin – New York: Walter de Gruyter, 2007

Eutropius

Eutropii Breviarium ab urbe condita. Ed. Carlo Santini. Stuttgart – Leipzig: B. G. Teubner, 1992

Gellius

A. Gellii Noctes Atticae. Tomus I: Libri I – X. Ed. Peter Kenneth Marshall. Oxford: Clarendon Press, 1968

Livius

Abrégés des livres de l'Histoire romaine de Tite-Live. Tome XXXIV, 2e partie: „Periochae“ transmises par les manuscrits (Periochae 70-142) et par le papyrus d'Oxyrhynchos. Ed. Paul Jal. Paris: Les Belles Lettres, 1984

Titi Livi Ab urbe condita. Tomus I: Libri I – V. Ed. Robert Maxwell Ogilvie. Oxford: Clarendon Press, 1974

Titi Livi Ab urbe condita. Tomus II: Libri VI – X. Edd. Charles Flamstead Walters et Robert Seymour Conway. Oxford: Clarendon Press, 1919

Cornelius Nepos

Corneli Nepotis Vitae cum fragmentis. Ed. Peter Kenneth Marshall. Leipzig: B. G. Teubner, 1985

Plútarchos

Plutarchi Vitae parallelae. Vol. I, fasc. 1. Ed. Konrat Ziegler; corr. Hans Gärtner. München – Leipzig: K. G. Saur, 2000

Plutarchi Vitae parallelae. Vol. I, fasc. 2. Edd. Claes Lindskog et Konrat Ziegler; corr. Hans Gärtner. Stuttgart – Leipzig: B. G. Teubner, 1994

Plutarchi Vitae parallelae. Vol. II, fasc. 1. Ed. Konrat Ziegler; corr. Hans Gärtner. Stuttgart – Leipzig: B. G. Teubner, 1993

Plutarchi Vitae parallelae. Vol. II, fasc. 2. Ed. Konrat Ziegler; corr. Hans Gärtner. Stuttgart – Leipzig: B. G. Teubner, 1994

Plutarchi Vitae parallelae. Vol. III, fasc. 1. Ed. Konrat Ziegler. Stuttgart – Leipzig: B. G. Teubner, 1996.

Plutarchi Vitae parallelae. Vol. III, fasc. 2. Ed. Konrat Ziegler; corr. Hans Gärtner. München – Leipzig: K. G. Saur, 2002

Quintilianus

M. Fabii Quintilianis Institutionis oratoriae libri duodecim. Tomus II: Libri VII – XII. Ed. Michael Winterbottom. Oxford: Clarendon Press, 1970

Rhetorica ad Herennium

Cornifici seu Incerti Auctoris Rhetorica ad C. Herennium. Vol. I: prolegomena, testo e traduzione. Ed. Gualtiero Calboli. Berlin – Boston: Walter de Gruyter, 2020

Sallustius

C. Sallusti Crispi Catilina, Iugurtha, fragmenta ampliora. Ed. Alphons Kurfess. Stuttgart – Leipzig: B. G. Teubner, 1991

Suetonius

C. Suetonius Tranquillus Opera. Vol. I: De vita Caesarum libri VIII. Ed. Maximilian Ihm. München – Leipzig: K. G. Saur, 2003

Tacitus

P. Cornelii Taciti libri qui supersunt. Tom. I: Ab excessu divi Augusti. Ed. Heinrich Hübner. Stuttgart – Leipzig: B. G. Teubner, 1994

Velleius Paterculus

Velleii Paterculi Historiarum ad M. Vinicium consulem libri duo. Ed. William Smith Watt. Stuttgart – Leipzig: B. G. Teubner, 1998

Sekundárna literatúra:

ARSLAN, Murat. Sieges of Byzantium during the Hellenistic Period: From the Galatians to Mithradates VI. In ARSLAN, Murat – KAÇAR, Turhan (edd.). *Byzantion'dan Constantinopolis'e İstanbul Kuşatmaları.* İstanbul: İstanbul Araştırmaları Enstitüsü, 2017

BITZER, Lloyd Frank. The Rhetorical situation. In *Philosophy & Rhetoric*, 1968, roč. 1, č. 1

BUTLER, Harold Edgeworth – CARY, Max (edd.). *M. Tulli Ciceronis De provinciis consularibus oratio ad senatum.* Oxford: Clarendon Press, 1924

BUZZÁSYOVÁ, Ľudmila. Pripravovaný Slovník starogréckych a latinských mien – hlavné transkripčné zásady a problémy spojené s tvorbou hesiel. In *Slovenská reč*, roč. 77, č. 3-4

CICERO, Marcus Tullius. *Rečník. Reči proti Catilinovi, Filipiky a iné.* Bratislava: Tatran

CONTE, Gian Biagio. *Dějiny římské literatury.* Praha: Koniasch Latin Press, 2003

COUSIN, Jean (ed.). *Cicéron: Discours. Tome XV: Pour Caelius – Sur les provinces consulaires – Pro Balbus.* Paris: Les Belles Lettres, 2002

- CTIBOR, Michal. *Caesarianae. Řeči proslovené před Caesarem*. Praha: Jednota klasických filologů, 2018
- CTIBOR, Michal. *Quid secundo bello Punico? Přehodnocení výpovědí tradičně edtovaných jako „Quid?“ v klasických latinských textech*. Dizertační práce [online]. Praha: Univerzita Karlova, 2018. Dostupné na: <<http://hdl.handle.net/20.500.11956/105674>>
- DYCK, Andrew Roy (ed.). *Cicero. Pro M. Caelio*. Cambridge: Cambridge University Press, 2013
- FEZZI, Luca. *Il tribuno Clodio*. Roma – Bari: Laterza, 2008
- FREELEY, Austin J. – STEINBERG, David L. *Argumentation and Debate Critical Thinking for Reasoned Decision Making*. Boston: Wadsworth Cengage Learning, 2009
- FUHRMANN, Manfred. *Cicero and the Roman Republic*. Oxford – Cambridge: Blackwell, 1992
- GELZER, Matthias. *Die Nobilität der römischen Republik*. Leipzig – Berlin: Druck und Verlag B. G. Teubner, 1912
- GREPL, Miroslav – KARLÍK, Petr. *Skladba češtiny*. Olomouc: Votobia, 1998
- GRILLO, Luca. *Cicero's De Provinciis Consularibus Oratio*. New York: Oxford University Press, 2015
- GRUEN, Erich Stephen. *The Last Generation of the Roman Republic*. Berkeley: University of California Press, 1974
- CHRIST, Karl. *Krise a zánik Římské republiky*. Praha: Vyšehrad, 2010
- JACKSON, Steven B. Marcus Caelius Rufus. In *Hermathena*, 1979, roč. 126, č. 1 (summer)
- KARLÍK, Petr – NEKULA, Marek – PLESKALOVÁ, Jana (edd). *Nový encyklopedický slovník češtiny*. [online]. Dostupné na: <<https://www.czechency.org/>>.
- KEITH, William M. – LUNDBERG, Christian O. *The Essential Guide to Rhetoric*. Boston – New York: Bedford/ St. Martin's, 2008
- KELLY, Gordon P. *A History of Exile in the Roman Republic*. New York: Cambridge University Press, 2006
- KINCL, Jaromír – URFUS, Valentin – SKŘEJPEK, Michal. *Římské právo*. Praha: C. H. Beck, 1997
- KLEIN, Ondřej. *Argumentace v komunikaci: průzkum komunikačního pojetí argumentu*. Praha: Univerzita Karlova, 2007
- KOPECKÝ, Jakub. Co je argument? In *Naše řeč*, 2011, roč. 94, č. 2
- KOPECKÝ, Jakub. Poznámky k signalizaci argumentace v jazykové interakci. In *Naše řeč*, 2016, roč. 99, č. 1

- KRAUS, Jiří. *Rétorika a řečová kultura*. Praha: Karolinum, 2010
- LAUSBERG, Heinrich. *Handbook of Literary Rhetoric. A Foundation for Literary Study*. Leiden – Boston – Köln: Brill, 1998
- LINDSAY, Hugh. *Adoption in the Roman World*. Cambridge: Cambridge University Press, 2009
- LINTOTT, Andrew. *Cicero as Evidence. A Historian's Companion*. New York: Oxford University Press, 2008
- LINTOTT, Andrew. *The Constitution of the Roman Republic*. Oxford: Oxford University Press, 2009
- MICHELS, Agnes Kirsopp. *The Calendar of the Roman Republic*. Princeton: Princeton University Press, 1967
- MITCHELL, Thomas Noel. *Cicero: The Senior Statesman*. New Haven and London: Yale University Press, 1991
- OKÁL, Miloslav. *Latinská štylistika, antická metrika a prekladanie gréckej a latinskej poézie do slovenčiny, grécke a latinské mená v slovenčine*. Martin: Thetis, 2016
- PETERSON, William (ed.). *M. Tulli Ciceronis Orationes vol. V.: Cum Senatui Gratias Egit, Cum Populo Gratias Egit, De Domo Sua, De Haruspicum Responso, Pro Sestio, in Vatinius, De Provinciis Consularibus, Pro Balbo*. Oxford: Clarendon Press, 1966
- RAMSEY, John T. Roman Senatorial Oratory. In DOMINIK, William – HALL, Jon (edd.). *A Companion to Roman Rhetoric*. Malden: Blackwell Publishing, 2007
- RAWSON, Elisabeth. *Cicero: A Portrait*. London: Allen Lane, 1975
- RHODES, Peter John. *Silvae callesque*. In *Historia: Zeitschrift für Alte Geschichte*, 1978, roč. 27, č. 4
- RIGGSBY, Andrew M. *Clodius / Claudius*. In *Historia: Zeitschrift für Alte Geschichte*, 2002, roč. 51, č. 1
- RIGGSBY, Andrew M. The Post Reditum Speeches. In MAY, James M. (ed.). *Brill's Companion to Cicero: Oratory and Rhetoric*. Leiden – Boston – Köln: Brill, 2002
- ROTONDI, Giovanni. *Leges publicae populi Romani*. Hildesheim: Georg Olms Verlagsbuchhandlung, 1962
- SANDERS, Henry Arthur. The So-Called First Triumvirate. In *Memoirs of the American Academy in Rome*, 1932, roč. 10
- SCULLARD, Howard Hayes. *Festivals and Ceremonies of the Roman Republic*. London: Thames and Hudson, 1981

- STEEL, Catherine Elisabeth Wannan. *Cicero, Rhetoric, and Empire*. New York: Oxford University Press, 2001
- STLOUKALOVÁ, Kamila. *Transitio ad plebem – případ Publia Clodia Pulchera*. In *Právněhistorické studie*, 2017, roč. 47, č. 1
- SZYMANEK, Krzysztof. *Umění argumentace: terminologický slovník*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2003
- TEMPEST, Kathryn. *Politics and Persuasion in Ancient Rome*. London – New York: Continuum, 2011
- von ALBRECHT, Michael. *Cicero's Style: A Synopsis*. Leiden – Boston: Brill, 2003
- von ALBRECHT, Michael. *Geschichte der römischen Literatur von Andronicus bis Boethius und ihr Fortwirken. Band I*. Berlin – Boston: Walter de Gruyter, 2012
- WACHSMUTH Henning – STEDE Manfred - EL BAFF, Roxanne – AL-KHATIB, Khalid – SKEPPSTEDT, Maria – STEIN, Benno. Argumentation Synthesis following Rhetorical Strategies. In *Proceedings of the 27th International Conference on Computational Linguistics*. Santa Fe: Association for Computational Linguistics, 2018
- WARD, Allen Mason. *Marcus Crassus and the Late Roman Republic*. Columbia – London: University of Missouri Press, 1977
- WISDOM, Stephen. *Gladiators 100 BC – AD 200*. Oxford: Osprey Publishing, 2003
- WISEMAN, Timothy Peter. The Publication of *De Bello Gallico*. In WELCH, Kathryn – POWELL, Anton (edd.). *Julius Caesar as Artful Reporter – The War Commentaries as Political Instruments*. Swansea: The Classical Press of Wales, 2009
- WISEMAN, Timothy Peter. Two Friends of Clodius in Cicero's Letters. In *The Classical Quarterly*, 1968, roč. 18, č. 2